

MATEJA RATEJ

RUSKI DIPTIH

Iz življenja ruske emigracije v Kraljevini SHS

Mateja Ratej
RUSKI DIPTIH
Iz življenja ruske emigracije v Kraljevini SHS

© Modrijan založba, d. o. o., 2014

Uredil
Marko Vidic

Predgovor
Dr. Mladen Dolar

Recenzenta
Prof. dr. Marta Verginella
Prof. dr. Žarko Lazarević

Jezikovni pregled
Aleksandra Kocmut

Oprema
Vesna Vidmar

Prelom
Dušan Obštetar

Izdala in založila
Modrijan založba, d. o. o.

Za založbo
Branimir Nešović
Natisnjeno v Sloveniji

Naklada
600 izvodov
Ljubljana 2014
Prva izdaja

CIP - Kataložni zapis o publikaciji
Narodna in univerzitetna knjižnica, Ljubljana

94(497.4=161.1)“1920/1921“
314.151.3-054.72/.73(497.4=161.1)“1920/1921“\ .

RATEJ, Mateja, 1974-

Ruski diptih : iz življenja ruske emigracije
v Kraljevini SHS / Mateja Ratej ; [predgovor Mladen
Dolar]. - 1. izd. - Ljubljana : Modrijan, 2014

ISBN 978-961-241-863-2

276023552

MATEJA RATEJ

RUSKI DIPTIH

Iz življenja ruske emigracije v Kraljevini SHS

2014

N 02 -12- 2014/486

KAZALO

PREDGOVOR	7
UVOD	11
I. TRK SVETOV V DRUŽINI GANUSOV	15
Razcefrano poletno mrtvilo	17
Trk svetov	19
Armada generala Petra Nikolajeviča Vrangla	20
Ruski begunci – groteskne prikazni iz oddaljenega, minevajočega sveta	21
Ljutomer – Blatograd	24
Obdukcijsko poročilo dr. Herica in dr. Haringa	27
Brezčasnost policijske fotografije	30
Stanovanje številka 61	31
Zaslišanja Vasilija Černjenka	34
Pismo Olgi Stepanovni	41
Ivan Ovčarov	43
Jevgenija Mateševa in Gregorij Matešev	45
Razpadanje Černjenkove zgodbe – zaslišanja prič	49
Govorice	57
Uporniki?	59
Obtožnica	60
Glavna obravnava in razglasitev sodbe	62
Pričanje Aleksandra Ganusova	66
Ničnostna pritožba Vasilija Černjenka	71
Razsodba Stola sedmorice v Zagrebu	75
Kraljevi dotik in pot v Lepoglavo	77
Corpora delicti	79

II. KRVAVA LJUBEZENSKA DRAMA V RUSKEM BEGUNSKEM TABORIŠČU V STRNIŠČU NA SILVESTROVO 1921	81
Rusko begunsko taborišče v Strnišču	83
Poročilo narednika Alojza Pešla	86
Zaslišanja Venjamina Mihajloviča Svečnikova	89
Zaslišanja prič	94
Obdukcijsko poročilo	94
Nova zaslišanja prič	95
Zapornikov navadni rinitis	99
Obročnica in ugovor	100
Zdravniška mnenja	102
»Sodba v imenu Njegovega Veličanstva Kralja!«	104
ČUDOVITI PREKINITVI V ČASU	107
LITERATURA	111

PREDGOVOR

Dostojevski v Ljutomeru

Mateja Ratej je postavila pred nas dve miniaturo iz nekega minulega, a vendar tako našega časa, kot dve podobi iz laterne magike, kot dve *images d'Épinal*, bogati v detajlih in grozljivi v svoji masivnosti, obenem okrutni in subtilni. Gre za zgodbo dveh strašnih zločinov, ki sta se zgodila pred manj kot sto leti čisto blizu nas, in zločin je tu kot povečevalno steklo, ki nam v surovi osvetljavi omogoči videti, kako se v individualnem, družinskem, psihološkem, pravnem mikrokozmosu enigmatično zrcali makrokozmos socialnih, političnih, historičnih določilnic, ne v kakšni direktni preslikavi, ampak v mreži drobnih odzvanjanj, simptomov in nenadejanih povezav. V zločinu se zgostijo in stikajo konfliktne in antagonistične silnice neke situacije, normalni red stvari je hipoma vržen iz tira, a ta krvava in drastična izjema obenem meče dolge sence na vse tisto, kar ji je predhodilo in sledilo in kar je videti kot dolgočasna rutina trivialnega malega mesta v časovnem mrtvem teku, nekje daleč od velikih zgodovinskih zgodb in krajev, v obrobju, v odrinjenosti, v pregovornem ljutomerskem blatu. Zločin je kot fotografija, ki zamrzne čas v singularnem trenutku, v prav tem drobnem izseku časa in prav na tem kraju, s singularno razporeditvijo akterjev, ki jih morata vse – čas, kraj, akterje – policijska in sodna preiskava natančno rekonstruirati in minuciozno fiksirati, da bi lahko pravilno razbrali indice in odmerili krivdo. In ta zločin (vsaj prvi, s katerim se ukvarja ta knjiga) je emblematično poprisoten prav v fotografiji, strašni in izjemni fotografiji, zamrznitvi usodno transgresivnega trenutka, kot morasta in travmatična podoba zunaj prostora in časa, podoba, ki je videti po eni strani kot inscenirana, po drugi pa onirična. Čas je zunaj časa, kraj je zunaj kraja, akterji so zunaj sebe, stopili so preko svojega običajnega habitusa in po tem ostrem rezu se bo njihovo življenje drastično prekinilo ali postavilo na glavo. Podtalni tok strasti, resentmentov, skritih in prepovedanih želja, sovraštev, afektov, fantazem,

zatrtih konfliktov, ki nenehoma bdi pod banalnostjo vsakdana in utečenih obrazcev, je hipoma privrel na dan in v jarki svetlobi razgalil podpodje, ki ga je sicer mogoče komaj slutiti. A obenem z neposrednimi gibali in motivacijami posameznikov bo kot v flashu osvetlil tudi širše historične okolnosti, jih zgostil in izpostavil v točki ekscesa. Gotovo je zaradi ekscesnosti zločin tudi vir morbidne fascinacije, ki lahko tedaj in danes polni časopisne strani in napaja fantazijo, a ta fascinacija, nemara neogibna, je vendarle vstop v premislek in refleksijo, četudi je težko ujeti izmuzljivi preplet historičnega in individualnega, ki se je strnil v tem enem preseku.

Od kod Rusi na slovenskem podeželju v dvajsetih letih prejšnjega stoletja? Vranglovci so bili poražena vojska, potolčena Bela armada, izmeček in odpadek zgodovine, osramočeni in ponižani, sanjajoči o glorioznih časih predrevolucionarne Rusije, zatrti in globoko zafrustrirani, ljudje brez prihodnosti, ki so se znašli v odročnih krajih daljne dežele. Zaradi historičnih vezi s Srbijo in političnih simpatij kraljeve hiše so našli svoje zatočišče v novonastali Jugoslaviji, v Sremskih Karlovcih so imeli svoj center, general Vrangel, ki je sicer postal ena osrednjih osebnosti evropske emigracije, pa je bil na svojo željo celo pokopan v Beogradu. V Sloveniji, kamor so jih del nastanili, so bili sprejeti bolj po ukazu in vnanji dolžnosti kot iz prepričanja in gostoljubja, tako da so bili obenem potihoma ali na glas osovraženi kot tujki v domačem tkivu. Mnogi so bili iz višjih slojev in vajeni vse drugačnega življenja, njihove navade so vzbujale mešanico zavisti in odpora. Nihče ne mara premagancev, četudi je vladalo mnenje, da je bila njihova stvar pravična. Premaganci so zaznamovanci, čeprav so bili zdaj vpeti v izgradnjo prihodnosti, gradnjo prog, torej v velikopotezne načrte novonastale države. Nova država je tedaj za svoje lahko vzbujala upanje in obetala prihodnost, bila je na začetku in večina še ni mogla slutiti, kako zelo se bo spridila, za Ruse pa je bilo vse upanje pokopano v preteklosti, živeli so v drugi temporalnosti in ob drugih socialnih predpostavkah. V spominih, travmah, najbrž v nemočnem kovanju maščevanja. A v njihovem mikrokozmosu so se odigravale zasebne drame kot grobe in surove različice romanov Dostojevskega, drame poželenja, ljubosumja, prešuštva, prevar, lojalnosti in izdaje. Kot da bi se historične silnice in antagonizmi preslikali v zasebne drame, fantazmagorije in zločine, četudi ni mogoče potegniti direktnih vzporednic in iskati zakonitosti. Mrtva gola Julija Ganusova ob truplu svojega otroka je kot sanjska freska nekega historičnega in osebnega brezpotja in ekscesa, podoba, večja od življenja, v pozabljenem stranskem rokavu zgodovine, a vendar eksemplarična usoda, ki nas silovito postavlja pred neko drugo plat zgodovine, mračno in prikrito, neznatno, neznano in neznansko.

Na robu zgodbe se kot po naključju nahajajo tri slovenske figure, vpete v kompleksno mrežo, stkano okoli reza. Najprej in najbližje dr. Karol Grossmann, herojski pionir slovenske kinematografije, ki se je začela prav v Ljutomeru, s posnetki odhoda z maše, sejma in z domačega vrta (prav vrta za to hišo?). Grossmann je živel ne le v bližini, temveč v sosednji hiši, dobesedno onkraj zidu, za katerim se je zgodil ta strašni zločin. Bil je ljutomerski odvetnik, človek duha in izobrazbe, načitan in aktiven, in k temu je treba dodati, da je v njegovi hiši leta 1915 nekaj mesecev živel nihče drug kot Fritz Lang, tedaj anonimni avstrijski oficir, kasneje pa eden največjih cineastov – to zgodbo je sicer ovekovečil Karpo Godina v filmu *Umetni raj* (1990). Nato dr. Fran Milčinski, pisatelj in socialni komentator lucidne inteligence in integritete, sicer pravnik, ki se je v tej zgodbi znašel v vlogi sodnika, ki je moral razsoditi na pritožni instanci in spričo očitnih dejstev ni mogel razsoditi drugače, kar je pomenilo obsodbo na smrt. Isti Milčinski, ki je zmogel pritlehnost slovenskih razmer strniti v butalsko paradigmo. In naposled dr. Alfred Šerko, eden od utemeljiteljev slovenske psihiatrije, ki je moral podati psihiatrično ekspertizo nesrečnega Svečnikova. Šerko je študiral na Dunaju, doktoriral iz filozofije z disertacijo o Spinozi, študiral psihiatrijo pri Krafftu - Ebingu, avtorju slovite *Psychopathia sexualis*, poslušal Freudova predavanja, nato v Münchnu tesno sodeloval s Kraepelinom, tako da je bil od blizu seznanjen z največjimi avtoritetami tedanje psihiatrije. V slovensko intelektualno zgodovino pa se je vpisal po tem, da je v Slovenijo prvi uvedel Freuda, četudi skozi prizmo svojega nadvse kritičnega in zavračajočega pogleda na psihoanalizo. Skozi tri slovenske doktorje, eminentne izobražence tistega časa, skozi stranska vrata vstopajo v zgodbo kinematografija, literatura in psihoanaliza, kot da bi se nakazovalo, da sta tu razgrnjeni zgodbi obenem tvarina, ki kliče po filmu, po romanu, po analizi. A za eno, za drugo in za tretje bi morali skopo odmerjene podatke dopolniti z veliko mero fantazije, Mateja Ratej pa je ubrala bolj trdno pot, pot lucidne in natančne zgodovinarke, ki nas ob vztrajnem brskanju po arhivih in dokumentih obenem nevsiljivo in večče opozarja na širše razsežnosti in implikacije ter tako razgrinja tkivo realnosti, ki v svoji singularnosti nazadnje presega vsako fikcijo.

Dr. Mladen Dolar

UVOD

Moje raziskovalno zanimanje za rusko emigracijo po prvi svetovni vojni nima dolge zgodovine. Ta razmeroma kratka kulturnozgodovinska študija je nastala, ko sem kot sodelavka raziskovalnega programa *Biografije, mentalitete, epohe* (P6-0094) in temeljnega raziskovalnega projekta *Ruski intelektualci v Sloveniji v času po oktobrski revoluciji* (J6-5556), ki ju financira Javna agencija za raziskovalno dejavnost Republike Slovenije, iskala sledi za ruskimi begunci, ki so v zgodnjih dvajsetih letih 20. stoletja živeli na mariborskem področju. Neobičajno bogato arhivsko gradivo in skorajda filmska scenarija, na katera sem naletela, so kmalu presegli prvotni namen znanstvene razprave.

Ob odločitvi, da besedilo izide v knjižni obliki, sem se nujno znašla pred dolžnostjo, da opredelim osnovna izhodišča svoje historiografske držje. Ne glede na nelagodje, ki mi ga je povzročal odpor do premika raziskovalnega zanimanja z obravnavane teme na lastno (zgodovinarsko) esenco in eksistenco, je bralcu pošteno povedati, da je moje razumevanje preteklosti blizu mikrozgodovinski obravnavi, kakršno je na prehodu iz sedemdesetih v osemdeseta leta 20. stoletja soutemeljil Giovanni Levi in ki se posveča raziskovanju majhnih (mikro-) izsekov preteklih realnosti. Ta študija je sicer po načinu obravnave bližja tematizacijam še enega mikrozgodovinarja, Carla Ginzburga (*Sir in črvi: svet nekega mlinarja iz 16. stoletja*¹), in ameriške zgodovinarke Natalie Zemon Davis (*Vrnitev Martina Guerra*²), ker prav tako črpa snov iz kazenskih spisov, a je zame vendarle predvsem misel Giovanniija Levija v nekem trenutku pomenila pravo profesionalno razodetje.

Pri tem imam v mislih zlasti temeljno prepričanje, da človekovo zanimanje za preteklost izvira iz potrebe, ki jo porojeva strah; strah pred

¹ Studia humanitatis, Ljubljana 2010.

² Studia humanitatis, Ljubljana 2009.

kaotičnim smetiščem neurejenih in gosto prepletenih dogodkov, iz katerih, če niso razčesani in razvrščeni v pravilna zaporedja, ne moremo brati domnevnih naukov svojih prednikov. Natančneje: tesnoba, povezana s preteklostjo, ne izvira toliko iz občutka, da se nekateri njeni deli nujno in za vedno izgubljajo, kolikor iz neurejenosti in pestrosti človeškega življenja, ki ga ni mogoče kontrolirati. *Ruski diptih* je hvalnica temu neulovljivemu bistvu anonimnega človeškega življenja. Naslednja s tem povezana stvar so paradoksi, neskladja, nepravilnosti ipd., ki me podobno kot Levija neustavljivo privlačijo in jih je prav tako kot preteklost polna tudi sedanjost. Ker ne sledijo racionalni logiki, so paradoksi pri zgodovinarjih praviloma nezaželeni, skušajo jih nevtralizirati ali zasenčiti, a vendar so zame redka miselna oprijemališča, ki zagotavljajo prepričljivost preteklim in sedanjim dogodkom.³

Podobno kot Giovanni Levi verjamem, da se lahko tisto, kar imenujemo zgodovinska resnica, poraja edinole iz novosti v vprašanjih, ki si jih zastavlja.⁴ V tem delu sem zastavila veliko vprašanj, odgovorila pa le na peščico, saj menim, da učinek vprašanja širi spoznavno polje, medtem ko odgovor nanj to polje hipoma samovoljno in avtoritarno zapre. Ker govorimo o minulem času, v katerega nihče od nas ne more prav zares vstopiti, je slednje povsem nesprejemljivo. In še: kako prenapeto, celo smešno je za nazaj pripenjati racionalne razloge dejanjem preteklih ljudi, ko pa vemo, da medčloveške interakcije zajemajo predvsem iz območja iracionalnega. Levi govori o avtoritarnem slogu podajanja, ki ga običajno posvojimo zgodovinarji in mi je nadvse mrzek: »Zgodovinar /.../ v glavnem pripoveduje tako, kot bi opisoval neko objektivno realnost. /.../ Njegov ton je referencialen in afirmativen. Hlini objektivnost.«⁵

Ne nazadnje imam s sklicevanjem na slovitega italijanskega zgodovinarja v mislih njegovo raziskovalno težnjo, da podeljuje obraz anonimnim posameznikom, ki v Levijevih obravnavah dobijo imena in postanejo protagonisti zgodb ter jim je s tem povrnjeno človeško bistvo;⁶ le-tega jim sicer shematski prikazi preteklosti odvzemajo, saj morajo anonimnega posameznika odmisлити, če želijo (vsaj navidezno) zajeti celovitost nekega umetno zamejenega dogajanja.

³ Levi, *O zgodovinski resnici*, 51.

⁴ Prav tam, 52.

⁵ Prav tam, 49.

⁶ Levi, *Nematerialna dediščina*, 215, 219 – iz spremne študije Marte Verginella.

Povsem ločeni, a hkrati zaradi bližnjih časovnih in geografskih koordinat neločljivo povezani zgodbi, ki sem ju združila v *Ruski diptih*, izhajata iz dveh obsežnih kazenskih spisov, ki sem ju našla v Pokrajinskem arhivu Maribor. S plesnijo pokriti dokumenti so danes še posebej dragoceni, saj so jim šteti dnevi zaradi dotrajanosti, ki je v veliki meri posledica neustreznih razmer v skladišču mariborskega Pokrajinskega arhiva.

Branje kazenskih spisov je bilo danes s kulturnozgodovinskega stališča bistveno drugačno kot branje pravniškega očesa v zgodnjih dvajsetih letih 20. stoletja, zaradi katerega je gradivo v osnovi nastalo. Celo dejstvo, da je bila pred mariborskim Okrožnim sodiščem dokazana krivda obema obtožencema, Vasiliju Černjenku in Venjaminu Svečnikovu, v našem primeru ni bilo najpomembnejše, saj obravnava zgodovine prava na Slovenskem ni bila ne glavni ne stranski namen listanja po dokumentih, prekritih z uničujočo plesnijo. Zaradi specifičnih okoliščin, odhoda precejšnjega dela ruskih beguncev iz strniškega taborišča pred začetkom sojenja Venjaminu Svečnikovu, je drugi kazenski spis vsebinsko nekoliko revnejši od prvega, kompleksnost odnosov se v njem ne zrcali v tolikšni meri kot v primeru Vasilija Černjenka. Kljub temu da sem s tem prekršila kronološko zakonitost, sem zato Černjenkovemu primeru odmerila prvo oz. osrednje mesto v tej tematizaciji.

Vezen na sodne spise Okrožnega sodišča v Mariboru govori *Ruski diptih* o življenju ruske emigracije na širšem mariborskem območju v zgodnjih dvajsetih letih 20. stoletja. Ambicija študije tako ni povezana s celovito obravnavo tega fenomena kakor tudi ne z obravnavo izgradnje železniške infrastrukture na Slovenskem ali mentalitete človeka ljutomerskega in ptujskega območja, četudi knjiga pomembno osvetljuje vse naštete aspekte. Poglaviten razmislek je pač od začetka do konca podrejen mojemu centralnemu raziskovalnemu zanimanju, to je tistim za izid kazenskih procesov večinoma nepomembnim niansam, ki so sestavljale edinstvene mreže odnosov med udeleženci obeh procesov v prostoru in času. Krhki obrisi čustvovanj, občutenj, vrednot, hotenj, strahov, misli, samorazumevanj in vsakodnevnih nepomembnih rutin ljudi z začetka dvajsetih let 20. stoletja so domala vse, kar sem iskala v tem besedilu.

Kolegu Igorju Grdini se zahvaljujem za povabilo k sodelovanju v odličnem *ruskem* projektu. Ob njem se za pazljivo branje, spodbudo in

dragocene komentarje zahvaljujem tudi zgodovinarjem Petru Vodopivcu, Žarku Lazareviću, Marti Verginella, Otu Luthru in Jelki Melik. Kolegici na Inštitutu za kulturno zgodovino ZRC SAZU Neži Zajc gre zasluga za prevode nekaterih Černjenkovih pisem iz ruščine. Filozofu Mladenu Dolarju se zahvaljujem, ker je zgodbo raztegnil onstran meja historiografije, arhivskemu svetovalcu Leopoldu Mikcu Avberšku pa, ker mi je med kilometri arhivskega gradiva pokazal pot do Černjenkovega in Svečnikovega kazenskega spisa. Josipu se zahvaljujem, ker je verjel v idejo, še preden je videl rezultat, hčerama pa za razumevanje ob mojih krajših in daljših epizodah mentalne odsotnosti.

I.

TRK SVETOV
V DRUŽINI GANUSOV

Razcefrano poletno mrtvilo

Sredi julija 1923 je poletni dolgčas časopisne realnosti ostro prekinila novica o grozovitem dvojnem umoru v Ljutomeru, ko je hišni sluga Vasilij Černjenko v noči s 6. na 7. julij 1923 domnevno v želji nasilne spolne združitve zadavil svojo 26-letno delodajalko Julijo Ganusovo, nato pa še njenega triletnega sina Rostislava. Soprog in oče Aleksander Ganusov, strojni inženir, zaposlen pri gradnji železniške proge Ormož–Ljutomer–Murska Sobota, je bil v tistem času službeno odsoten v srbskem Požarevcu. Kot prvi možni osumljenec poleg sluge Černjenka se je pojavil domnevni Julijin ljubimec, ruski kapetan Ivan Ovčarov, sicer podrejeni Aleksandra Ganusova.¹ Težko si je predstavljati, kakšne občutke je julija 1923 puščal svojim bralcem stavek v časopisnem poročilu, da je »sodnijska komisija našla v stanovanju Ganusovo ženo nago zadavljeno z lastno srajco in njenega sina zadavljenega z raztrgano brisačo«.²

Kot kaže, je z novico o umoru najprej razpolagal mariborski *Tabor* in jo objavil 10. julija 1923, po njem pa so povzemali tudi drugi mariborski in ljubljanski časniki.³ Hkrati je *Tabor* ob koncu meseca objavil izsledke o napredovanju preiskave umora in nekatere dragocene, a nepreverjene podrobnosti o življenju mladih zakoncev Ganusov pred prihodom v novo domovino. Premožna Julija je bila tako stara komaj 16 let, ko je leta 1913 v Varšavi spoznala Aleksandra. V času oktobrske revolucije

¹ *Strašen umor v Ljutomeru*, *Tabor*, 10. 7. 1923, 2.

² Prav tam.

³ *Dvojni umor v Ljutomeru*, *Jutro*, 10. 7. 1923, 2; *Grozen umor v Ljutomeru*, *Slovenec*, 11. 7. 1923, 5; *Strašen dvojni umor*, *Slovenski gospodar*, 12. 7. 1923, 4; *Umor – Ljutomer*, *Murska straža*, 12. 7. 1923, 2.

sta se zatekla v Batum (danes Batumi), nato pa preko Odese zbežala v Srbijo, kjer sta se poročila; leta 1920 se jima je rodil sin Rostislav, ki sta ga starša klicala Rostko. Že v Odesi se je mladima pridružil Vasilij Černjenko, sicer poročen oče petih otrok in lastnik 40 hektarjev velikega posestva, ki so ga boljševiki preganjali zaradi sodelovanja z generalom Petrom Nikolajevičem Vranglom, vodjo braniteljev starega reda v Rusiji. Jeseni 1922 sta prišla zakonca Ganusov skupaj s Černjenkom v skupini Rusov, nekdanjih Vranglovih vojakov, iz Požarevca v Ljutomer z namenom sodelovanja pri izgradnji železniške proge Ormož–Ljutomer–Murska Sobota.⁴

Osumljeni kapetan Ivan Ovčarov je bil že pred koncem julija 1923 izpuščen iz pripora, saj je s pričami dokazal, da je bil v času umora Julije in Rostislava na drugem mestu. Prav tako ni imel na sebi nikarkršnih sledi boja z umorjenko, kar za 46-letnega⁵ Vasilija Černjenka ni držalo; imel je razpraskan obraz in prsi, med robovi njegovih hlač pa so bili najdeni ženski lasje. Državno tožilstvo ga je obtožilo dvojnega umora in 21. julija 1923 ga je Okrajno sodišče v Ljutomeru izročilo mariborskemu Okrožnemu sodišču.⁶ Na tem mestu se celo za tisti grobosti poln povojni čas nenavadno okrutna zgodba konča. Pri časopisni novici bi tudi ostalo, če se ne bi v Pokrajinskem arhivu Maribor ohranil Černjenkov kazenski spis, ki se je zaradi teže zločina izmaknil uničenju.

Po več kot devetdesetih letih se tako pred nami razpre osupljivo natančna mreža odnosov družine Ganusov in ljutomerskega vsakdana v zgodnjih dvajsetih letih 20. stoletja. Prva poglobitev, ki smo ji priča, govori o tem, da zakon med Julijo in 36-letnim Aleksandrom Ganusovom nikakor ni bil zgleden, kakor je poročal *Tabor*, temveč poln nesoglasij, ki so pogosto kulminirala v Julijinih histeričnih izbruhih, potrebnih zdravniške obravnave, v katerih je grozila z odhodom pa tudi s samomorom. Prepirom je bil priča tudi sluga Vasilij, ki je zatrjeval, da sta se z Ganusovom spoznala že v času vojne, ko naj bi bil Aleksander njegov komandant, medtem ko je ta trdil, da je Černjenka spoznal v

⁴ Pokrajinski arhiv Maribor (v nadaljevanju PAM), fond: Okrožno sodišče Maribor 1898–1941, spis Vr VII 89523, AŠ 103 (v nadaljevanju Vr VII 89523), Pričanje Aleksandra Ganusova, 19. 9. 1923; *Po dvojnem umoru v Ljutomeru*, *Tabor*, 29. 7. 1923, 6.

⁵ Na nekaterih mestih kazenskega spisa je navedena letnica Černjenkovega rojstva 1877, drugod 1878.

⁶ *Po dvojnem umoru v Ljutomeru*, *Tabor*, 29. 7. 1923, 6.

Požarevcu, ko ga je zaposlil kot slugo.⁷ Ganusov o svoji vojaški karieri pred sodiščem ni govoril.

Ko je v ukrajinskem Harkivu (Harkovu) rojeni Ganusov 2. julija 1926 odhajal v Požarevac, da bi tam prevzel železne konstrukcije za gradnjo železniške proge,⁸ si najbrž ni mogel predstavljati, kako veliki nevarnosti je izpostavil svojo družino. Ali pač? Še ko je družina bivala v Požarevcu, je Vasilij skušal nasilno poljubiti Julijo, nato pa se je pri Aleksandru izgovoril z utemeljitvijo, da je šlo zgolj za izkazovanje spoštovanja, kakršno je med Rusi običajno. Ko je Aleksander izvedel, kaj se je zgodilo z ženo in sinom v času njegove odsotnosti, se je psihično zlomil in je do konca avgusta 1923 ostal na zdravljenju v ormoški psihiatrični bolnišnici, od koder je zdravnik poročal sodišču, da Ganusov ni sposoben pričanja, ker se zaradi živčnega zloma nepretrgoma trese po vsem telesu. Nekaj časa je bil nato Ganusov prijavljen v tamkajšnjem hotelu, od koder se je vrnil v Ljutomer, ob koncu istega leta pa se je zaposlil pri gradnji železniške proge Užice–Vardište.⁹

Trk svetov

Družina Ganusov je bila prizorišče trkov številnih svetov. Najprej so se morali njeni člani kot zaznamovana skupina beguncev privaditi okolju slovenskega polpodeželja. Obenem so se bili prisiljeni vživljati v nove socialne vloge. Nekdanji posestnik in vojak Vasilij Černjenko je postal sluga, pri čemer ni vedel, kaj se dogaja z njegovo številno družino, ki je ostala v Rusiji, Aleksander je vojaško kariero nadomestil z vsakodnevnim delom na železniški progi, medtem ko je Julija bržkone svet visoke družbe zamenjala za enoličen vsakdan v Ljutomeru, ki se ga je tisti čas držalo ime Blatograd.¹⁰

Morda sta z Aleksandrom kdaj sedla na vlak in se odpeljala na ples v Radence, kakršen je bil železničarski februarja 1923, morda je Julija v dneh pred smrtjo prisluhnila koncertu mariborske Glasbene matice na

⁷ PAM, Vr VII 89523, Pričanje Aleksandra Ganusova, 19. 9. 1923; Pričanje Vasilija Černjenka, 19. 9. 1923.

⁸ *Ljutomer*, Murska straža, 12. 7. 1923, 2.

⁹ PAM, Vr VII 89523, Dopis okrožnega sodišča Maribor orožniški stanici Požarevac, 8. 1. 1926.

¹⁰ *Muropoljci*, Slovenski narod, 23. 11. 1924, 2; *Otvoritev prekmursko-prleške železnice*, Straža, 28. 11. 1924, 3.

*Ulični utrip v Ljutomeru, verjetno dvajseta leta 20. stoletja
(vir: PAM, Zbirka fotografij in razglednic, inv. 8182)*

ljutomerskem trgu, saj pri izbiri družabnih dogodkov ni mogla biti izbirčna.¹¹ Sprehajanje kot način preživljanja prostega časa, ki so ga Rusi ohranjali tudi v Ljutomeru, je bilo malodane edini ostanek sveta, ki se jim je zrušil pred očmi. Podobnemu trku sistemov vrednot in nazorov na prelomnici starega in novega časa bi bržkone lahko pripisali tudi tragični dogodek, ki se je novembra 1924 pripetil v Dravogradu, kjer sta mlada pobegla ljubimca v tamkajšnjem hotelu izpila strup in nato umrla pod streli iz revolverja. Ona je bila najstniška hči zagrebškega industrialca Franka, on pa Frankov osebni šofer Josip Slansky. Naredila sta samomor, ker jima je nenek socialni položaj preprečeval odkrito ljubezensko razmerje.¹²

Armada generala Petra Nikolajeviča Vrangla

Po oktobrski revoluciji v carski Rusiji leta 1917 je poveljstvo nad Prostovoljsko armado, ki so jo boljševiki poimenovali bela garda, in južnimi oboroženimi silami ter nadzor nad velikim delom južne Rusije

¹¹ *Zloba ali neumne otročarije*, Murska straža, 8. 2. 1923, 3; *Ljutomer*, Murska straža, 5. 7. 1923, 2.

¹² *Tragedija v Dravogradu*, Jutro, 27. 11. 1924, 3.

od Lavra Georgijeviča Kornilova prevzel general Anton Ivanovič Denikin. Maja 1919 je napadel Moskvo, a ga je Rdeča armada odbila. Umaknil se je na Kavkaz, kjer je bila leta 1920 njegova armada razpuščena, sam pa je pobegnil v Francijo. S tem je postal vrhovni poveljnik vojaških sil bele garde general Peter Nikolajevič Vrangelj; ta je na Kavkazu ohranil oporišče kot predsednik začasne vlade, a so boljševiki novembra 1920 prebili njegovo obrambo, Vrangelj pa se je z nekaterimi poveljniki in delom vojske po dogovoru in ob pomoči francoskih in angleških zaveznikov s Krima preko Carigrada umaknil na turški Galipoli ter nato preko Soluna in Gevgelije v Kraljevino Srbov, Hrvatov in Slovencev (v nadaljevanju SHS).¹³

Ko je jugoslovanska država po koncu ruske državljanske vojne zaradi tradicionalnih navezav med rusko in srbsko (oz. jugoslovansko) kraljevo družino ter strahu pred širjenjem boljševizma sprejela ruske begunce in v tem okviru zlasti armado generala Petra Nikolajeviča Vranglja, je bilo jasno, da bo morala izdatno podpreti postopke za integracijo beguncev v jugoslovansko družbo. Eden od državnih mehanizmov je bilo zaposlovanje ruskih vojakov v orožniških in vojaških vrstah; kot kaže obravnavani primer, pa so bili množično vpeti tudi v izgradnjo jugoslovanskega železniškega omrežja. V zgodnjih dvajsetih letih so bili *vraglovci* pogosto predmet parlamentarnih razprav, ki so jih spodbujale javne govornice o urjenju Vranglovih sil na jugoslovanskem ozemlju z namenom zrušenja komunističnega režima v Zvezi sovjetskih socialističnih republik.¹⁴

Ruski begunci – groteskne prikazni iz oddaljenega, minevajočega sveta

Dejstvo, da se je brutalen umor zgodil ravno v inkriminirani skupini ruskih beguncev, je bilo v tistem času izrazito politično zaznamovano, saj je utrjevalo javno mnenje o moralni izprijenosti razseljenih Rusov po prihodu v Kraljevino SHS. A se je v časopisnih komentarjih našel kdo, ki je skušal na položaj ruskih beguncev pogledati večplastno in s kančkom empatije. Marca 1922 je tako komentator mariborskega *Tabora* svoje bralce retorično vprašal, ali imajo pravico, da vržejo kamen v ruskega

¹³ *Oxfordova enciklopedija zgodovine; od 19. stoletja do danes*, 60, 302.

¹⁴ Melik, *Oris zgodovine Slovencev*, 222, 234.

Ruska pihalna godba, sestavljena iz vojakov Vranglove armade – delavcev na železniški progi Ormož–Ljutomer–Murska Sobota; fotografija je nastala poleti 1923 ob odmevnem nastopu na sokolski proslavi v Ljutomeru (vir: Splošna knjižnica Ljutomer, OE Muzej)

emigranta. Izpostavil je strahotno stisko ljudi, ki so morali na hitro zapustiti svoje domove in si iztrgani iz svojih socialnih omrežij ustvarjati nova v sebi sovražnem okolju, pri čemer je bil njihov socialni položaj največkrat bistveno drugačen od tistega, ki so ga pustili za seboj: »Najdete inženirje, učitelje, bivše častnike in uradnike, ki sekajo drva v gozdovih ali delajo pri cestnih in železniških zgradbah, najdete generale, ki prodajajo po ulicah časopisje, njihove žene pa perejo in šivajo.«¹⁵

Mnogi ruski prišleki so bolešno negovali nostalgijo za nekdanjo domovino in niso zmogli preboleti izgube ter zaživeti polnega življenja v novem (lokalnem) okolju. Ko so v nadvse siromašnih okoliščinah sicer mestnega okolja ohranjali gosposko vedenje, geste, oblačilno kulturo in komunikacijo, ki je strogo sledila minulim hierarhičnim položajem govorcev, so se slovenskim sodobnikom slikali kot prikazni, groteskno zaprte v neprebojni mehurček ruske preteklosti.¹⁶ Je bilo podobno tudi v Ljutomeru? Morda so bila težaška dela pri izgradnji železniške proge Ormož–Ljutomer–Murska Sobota za ruske delavce neke vrste delovna terapija, ki jim

¹⁵ *V obrambo ruskih beguncev*, Tabor, 25. 3. 1922, 3.

¹⁶ Dolar, *Spomini*, 89.

je pomagala ohranяти stik z realnostjo, kajti ljutomerske noči so s prihodom Rusov postale dolge. »Ruske melodije«, ki so odmevale iz tamkajšnjih krčem skupaj z glasnim veseljačenjem, so vzbujale moralne očitke, a hkrati pričale, da so ruski prišleki na neki točki bržkone našli stik z domačini.¹⁷

Kot lahko sklepamo iz kazenskega procesa proti Vasiliju Černjenku, je bil odnos lokalnega prebivalstva do 250 Rusov, ki so opravljali zemeljska dela na trasi železniške proge Ormož–Ljutomer–Murska Sobota, poln nezaupanja in prikritega odpora. Med 1200 zaposlenimi delavci na 38 kilometrov dolgi trasi železniške proge je nekaj časa delalo tudi sto Bolgarov, 50 delavcev iz Bosne, ostali pa so bili domačini in delavci iz sosednjega Medžimurja. Enaindvajset mesecev trajajoča dela so se začela s predpripravami septembra 1922.¹⁸ V tistem času se je v Ljutomer priselila tudi družina Ganusov. Da prihajajo *vranglovci*, v domačinih bržkone ni vzbujalo simpatij, saj je lokalno časopisje že prej poskrbelo za umestitev zloveščega imena v javni prostor.¹⁹ Ne glede na to se je krajevni Odbor za pomoč gladujočim v Rusiji jeseni 1922 lahko pohvalil z radodarnostjo domačinov, zlasti ženske sekcije.²⁰

Skica železniškega omrežja v Pomurju z vrisano novo železniško progo Ormož–Ljutomer–Murska Sobota (vir: Jutro, 23. 11. 1924, 9)

¹⁷ Ljutomer, Murska straža, 21. 9. 1923, 3.

¹⁸ Slovesna otvoritev proge Ljutomer–Ormož–Murska Sobota, Jutro, 22. 11. 1924, 3.

¹⁹ Wranglovci, Murska straža, 24. 8. 1922, 3.

²⁰ Ljutomer, Murska straža, 26. 10. 1922, 4.

Ljutomer – Blatograd

V nedeljo, 3. novembra 1918, so bila številna okna hiš glavnega ljutomerskega trga okrašena z narodnimi trobojnicami, cvetjem in transparenti. Že večer pred tem je bil trg razsvetljen, kolikor je bilo tedaj to sploh mogoče. Po zaključku raznih svečanih prireditev je bilo vse pripravljeno za osrednjo proslavo ujedinjenja Srbov, Hrvatov in Slovencev. Med množico glav na trgu so izstopale gosto posejane velike bele ženske rute.²¹ Kraljevina SHS leta 1923 ni bila nova državna in politična realnost le za begunske Ruse, temveč tudi za svoje državljane.

Podoben odblesk patriotizma kot leta 1918 se je tega jugoslovanskega obmejnega prostora, katerega identiteto je zaznamovalo taborsko politično gibanje, dotaknil leta 1924, ko je skozi Ljutomer stekla »prekmurska železnica«, natančneje odsek železniške proge Ormož–Ljutomer–Murska Sobota; poročevalec *Slovenskega naroda* je tedaj zapisal: »Veselo, ponosno in zavedno ljudstvo prebiva v Ljutomeru, ki ga zavidniki radi imenujejo Blatograd.«²²

Pregovorno blato, pomešano s senom, ki je prekrivalo tla ljutomerskih ulic, je bilo pogosto predmet lokalnih zbadanj in tudi komentator prekmurske *Murske straže* si nekaj dni po umoru Julije Ganusove in Rostislava ni mogel kaj, da ne bi zapisal: »Sedaj nam je Bogec poslal toplo solnčece, na naših cestah pa je blata in sena na kupe. Ubogi kolesarji in pasanti, ki padajo preko tega blata sredi poletja.« Jutro po izidu časopisa je obiskovalce ljutomerskega trga čakalo presenečenje – nekdo je v kupe blata zapičil veje z napisi: Pozor, kolesarji!²³

Čeprav se je ob spremljanju ljutomerske zgodbe družine Ganusov včasih težko znebiti vtisa, da pregovorno blato v zgodnjih dvajsetih letih 20. stoletja ni mazalo le nog na razmočenih ljutomerskih ulicah, temveč je z ozkoglednostjo in predsodki pacalo tudi miselnost ljudi, je bila (samo)podoba tamkajšnjega človeka povsem drugačna. Poročevalec *Slovenskega naroda* je leta 1924 nadaljeval pripoved o Muropoljcih z ugotovitvijo, da ugodno podnebje in rodovitna zemlja omogočata ljutomerskemu zaledju obilico dobro stoječih kmetij, ki se brez večjih pretresov preskrbujejo same. Tamkajšnji kmetje so zato samozavestni in bahavi,

²¹ Kovačič, *Ljutomer – zgodovina trga in sreza*, 35.

²² *Muropoljci*, Slovenski narod, 23. 11. 1923, 2.

²³ *Ljutomer*, Murska straža, 12. 7. 1923, 2; 27. 7. 1923, 2.

Bosonogi dečki iz okolice Ljutomera, zgodnja dvajseta leta 20. stoletja
(vir: Makovec, Od Mure do Goric, 64)

a po oblačilni kulturi manj izstopajoči kot, denimo, tisti iz ljubljanske okolice.²⁴

Veselje do petja in spoštovanje lastne kulturne krajine sta bili še ena dimenzija, neločljivo povezana s samorazumevanjem človeka širšega ljutomerskega prostora. Že ljudski pesnik Božidar Flegerič, ki je leta 1913 dobil nagrobnik in spominsko ploščo na Kogu in v Odrancih, je v svojih »*Murskopoljancih*« prepoznal in opeval lastnosti, kot so iz preobilja naravnih danosti porojene stanovitnost, krepkost, zavednost in pobožnost.

Murskim poljancem

Tu ni strmega skalovja,
tu ni praznih goličav,
tu sred pustega gorovja
ne kipi v nebo Triglav.

Daleč je od te krajine
slavnoznani rajski Bled,
kamor naše domovine
rad obrača se pogled.

Tu se v breznu ne izliva
mnogo šumljajočih rek;
kakor deva sramežljiva
vije Mura tu svoj tek.

Tu so plodonosve njive,
njih lepota – žolt je klas,
zaželen ko ljubeznive
mlade deklice obraz.

Niso daleč vinske gore,
v katerih grozdje se žari
kakor žarki rane zore,
ko iz spanja nas budi.

Krepko ljudstvo tu stanuje,
rod, za domovino vnet,
ne boječ se sile tuje,
Bog ga živi mnogo let!²⁵

²⁴ *Muropoljci*, Slovenski narod, 23. 11. 1923, 2.

²⁵ Kosi, *Božidar Flegerič; življenjepi in pesmi*, 36.

Dekleta iz ljutomerske okolice niso gizdava, ampak skromna po obleki in vedenju, je bil prepričan komentator *Slovenskega naroda* leta 1924. Zdelo se mu je, da bi gorenjsko dekle kar »skoprnelo od sramote«, če bi se boso pojavilo pri maši, medtem ko so ljutomerske okoličanke brez zadržkov bose korakale po blatnih ulicah.²⁶ Če je v zgodbi o bosopetih ljutomerskih dekletih le kanec resnice, potem ne more biti dvoma, da je podoba mlade in negovane Julije Ganusove, ki se je v izbrani opravi sprehajala po ulicah Ljutomera s svojim psičkom, v ljudeh kot tujek vzbujala močna čustva, pa naj so bila ta pozitivna ali negativna.

Prleški sodarji v gozdu oblikujejo doge, zgodnja dvajseta leta 20. stoletja
(vir: Makovec, Od Mure do Goric, 45)

Obdukcijsko poročilo dr. Herica in dr. Haringa

Sto centimetrov visok Rostislav Ganusov je bil nadarjen in živahen otrok, ki so ga prebivalci trga dobro poznali,²⁷ čeprav je v Ljutomeru prebival manj kot leto dni. Kot sta ob ogledu umorjenih v zgodnjih jutranjih urah 7. julija 1923 v stanovanju družine Ganusov ugotovila zdravnika dr. Ludvik Haring in dr. Anton Heric, je bil Rostko za svojo starost nadpovprečno dobro razvit in prehranjen deček s trdnim mišičevjem in

²⁶ *Muropoljci*, Slovenski narod, 23. 11. 1923, 2.

²⁷ *Dvojni umor v Ljutomeru*, Jutro, 10. 7. 1923, 2.

okostjem,²⁸ kar v letih pomanjkanja po prvi svetovni vojni nikakor ni bilo samoumevno. Zdravnik Heric je po prihodu na prizorišče zločina truplo otroka snel z železne stranice postelje, kamor je bilo obešeno z brisačo, ter ga skušal oživljati, vendar je lahko zgolj ugotovil, da je deček že nekaj ur mrtev. Rane na temenu dečkove glave so kazale, da ga je storilec najprej dvakrat močno udaril, zaradi česar se je otrok onesvestil, nato pa ga je zadavil oz. obesil.²⁹

Rostko je imel rad sivolasega Vasilija rjavih oči in črnih obrvi, pravoslavca podolgovate brade, širokega nosu in slabih zob; med očetovimi službenimi odsotnostmi in materinimi družabnimi zadržanostmi je z njim prebil veliko časa.³⁰ Slugo je razumeval kot enakovrednega člana družine, na kar se je v svojem zagovoru pred sodiščem skliceval tudi Vasilij Černjenko. Okrajno sodišče v Ljutomeru je 9. julija 1923 po zdravniškem pregledu Černjenka, ki je bil do 21. julija 1923 v zaporih tamkajšnjega okrajnega sodišča, ugotovilo številne sveže in globoke opraskanine po obrazu in prsih, po oceni zdravnika povzročene z zelo tankimi in dolgimi nohti Julije Ganusove. Ker je napadalec ležal na njej, ga po drugih delih telesa ni mogla poškodovati. Pregled Černjenkovega spolovila ni pokazal posebnosti niti ni bilo znakov nasilja na spolovilu umorjenke. Natančnejša analiza tekočine s prizorišča umora je pokazala, da ni šlo za moško semensko tekočino.³¹

Podobne poškodbe kot na osumljencu so preiskovalci našli tudi na umorjenki – krvave praske na vratu in obrazu si je deloma povzročila sama, ko je skušala z vratu sneti svojo v debel zvitek stisnjeno srajco, ki jo je davila. Silovit boj za življenje Julije Ganusove in njeno trdno vero v premoč nad napadalcem deloma pojasnjuje dejstvo, da Černjenko po postavi ni bil orjak, temveč sta bila z Julijo skorajda iste rasti, natančneje, Julija je bila s 166 centimetri celo centimeter višja od sluge. V jutru, ko so prag stanovanja prestopili preiskovalci, je Julija Ganusova ležala na tleh popolnoma naga z razprostrtimi rokami in stisnjenimi pestmi. Njeni

²⁸ PAM, Vr VII 89523, Okrajno sodišče Ljutomer, Ogled in zaslišanje izvedencev, 7. 7. 1923.

²⁹ PAM, Vr VII 89523, Okrajno sodišče Ljutomer, Zapisnik preiskovalnega sodnika, 7. 7. 1923.

³⁰ PAM, Vr VII 89523, Prezemni zapisnik, 21. 7. 1923; pričanje Aleksandra Ganusova, 19. 9. 1923.

³¹ PAM, Vr VII 89523, Okrajno sodišče Ljutomer, Ogled in zaslišanje izvedencev, 7. 7. 1923 in 9. 7. 1923.

dolgi lasje so bili še zmeraj povezani z zaponkami. Rdeča tekočina pod njenim levim bokom je spominjala na kri, vendar to ni bila; zaradi slabe mikroskopske povečave tudi kasnejša laboratorijska preiskava ni prinesla rezultatov. Njeni dolgi, ostrí nohti so bili krvavi in umazani od borbe, še zlasti prstanca na obeh rokah sta imela posebno ošiljena in dolga nohta, pravo žensko orožje. Rane v obliki polmeseca na vratu Vasilija Černjenka so kazale, da je skušala Julija nohta uporabiti kot bodalo. Njeno levo roko so krasili zlati prstani, poleg poročenega še dva z dragima kamnoma, ki ju je nosila na mezincu.³²

Preiskovalni sodnik Ivan Tratnik in zdravnika Heric in Haring so po ogledu prizorišča umora v zapisnik navedli mnenje, da je bila Julija Ganusova napadena v svoji postelji, od koder je zbežala, a jo je napadalec podrl na tla, pri čemer je dobila poškodbo glave. Čez glavo ji je potegnil srajco in jo začel daviti tako, da je oba konca srajce z vso silo tiščal k tlom, kar je bilo mogoče sklepati po velikih modricah na rame-nih umorjenke.³³

V naslednjih dneh sta bila Julija in Rostko pokopana. Pogreb s pravoslavnim obredom je bil »zelo ganljiv«.³⁴ Ljubljansko *Jutro* je po pogrebu prejelo zahvalo ruskih beguncev, ki bolj kot odnos Ljutomerčanov do tragično preminulih ilustrira moreč vtis, ki ga je umor pustil v lokalni skupnosti: »*O priliki groznega zločina, katerega žrtvi sta postala žena in sinček našega rojaka inž. Ganusova, je naša skupina ruskih beguncev, zaposlena pri gradnji železnice v Ljutomeru, prejela od strani Ljutomerčanov toliko izrazov simpatije in sožalja, da vsakega posebej ne moremo zahvaliti. Zahvaljujemo torej v imenu našega težko prizadetega rojaka inž. Ganusova in v svojem imenu vse ljutomerske gospe in gospodične, ki so obložile krsti z vencí in šopki, vsem Ljutomerčanom pa za mnogobrojno spremstvo ubogima žrtvama na pokopališče. Ti izrazi simpatije so nam beguncem, daleč od rodne zemlje, bili v veliko uteho.*«³⁵ Je bila bržkone nepričakovana množična udeležba domačinov iz Ljutomera na pogrebu posledica neprijetnega skupinskega zavedanja, da lokalno okolje po preživetih strahotah prve svetovne vojne ni zmoglo sočutnega odziva na ruske prišleke in je

³² PAM, Vr VII 89523, Prevezmeni zapisnik, 21. 7. 1923; Okrajno sodišče Ljutomer, Ogled in zaslišanje izvedencev, 7. 7. 1923 in 9. 7. 1923.

³³ PAM, Vr VII 89523, Okrajno sodišče Ljutomer, Ogled in zaslišanje izvedencev, 7. 7. 1923.

³⁴ *Ljutomer*, Murska straža, 12. 7. 1923, 2.

³⁵ *Ruski begunci v Ljutomeru*, *Jutro*, 14. 7. 1923, 7.

v skrajni točki preslišalo tudi krike za življenje borečih se Julije Ganusov in njenega otroka?

Grozljiva podoba je morala dr. Hericu trdo odzvanjati v možganih, saj je ob koncu meseca v svoji priljubljeni gostilni v Ljutomeru jezno napadel razigrane in pevsko razpoložene izletnike. Vznemirjeno je kričal, naj utihnejo, ker ga motijo ob poslušanju ruske pesmi.³⁶ Anton Heric med domačini ni bil priljubljen; »čudnega patrona« so klicali Herić in ga zmerjali z »zabalkaniziranim« Srbom. Da se za zmerljivke ni zmenil, je le še podžigalo ljudsko nenaklonjenost do njega.³⁷

Vogalna hiša na desni – hiša, v kateri je živela družina Ganusov, v isti vrsti za njo stoji menza ruskih častnikov (poslopij danes ni več), dvajseta leta 20. stoletja (vir: PAM, Zbirka fotografij in razglednic, inv. 12967)

Brezčasnost policijske fotografije

S fotografije, posnete na prizorišču umora, je razvidno, da je bila Julija Ganusova vitka ženska z lepim in negovanim telesom ter – tako se zdi – azijskimi potezami obraza.³⁸ Če njenega telesa ne bi prekrivale mrtvaške

³⁶ *Ljutomer*, Murska straža, 27. 7. 1923, 2.

³⁷ *Ljutomer*, Murska straža, 12. 7. 1923, 2; 27. 7. 1923, 2.

³⁸ PAM, Vr VII 89523, policijska fotografija s prizorišča zločina.

pege, bi si bilo mogoče predstavljati, da mlada ženska pozira na umetniški fotografiji sodobnega francoskega fotografa Frédéricica Fontenoya, ki se ukvarja s prikazi razstavljanja človeškega telesa, s fantaziranjem in fetišiziranjem. Ženska telesa postavlja v čas med tridesetimi in petdesetimi leti 20. stoletja, pri čemer uporablja le eno sceno – sobo: »V fotografiji me najbolj zanima telo. Mislim, da pri tem mediju obstaja zelo specifična reprezentacija telesa v času.«³⁹ Je hotel Černjenko oboževano mrtvo telo Julije Ganusove predstaviti kot umetniško delo in ga je zato poravnal v želeno postavitev?

Policijska fotografija s prizorišča (vir: PAM, Vr VII 89523)

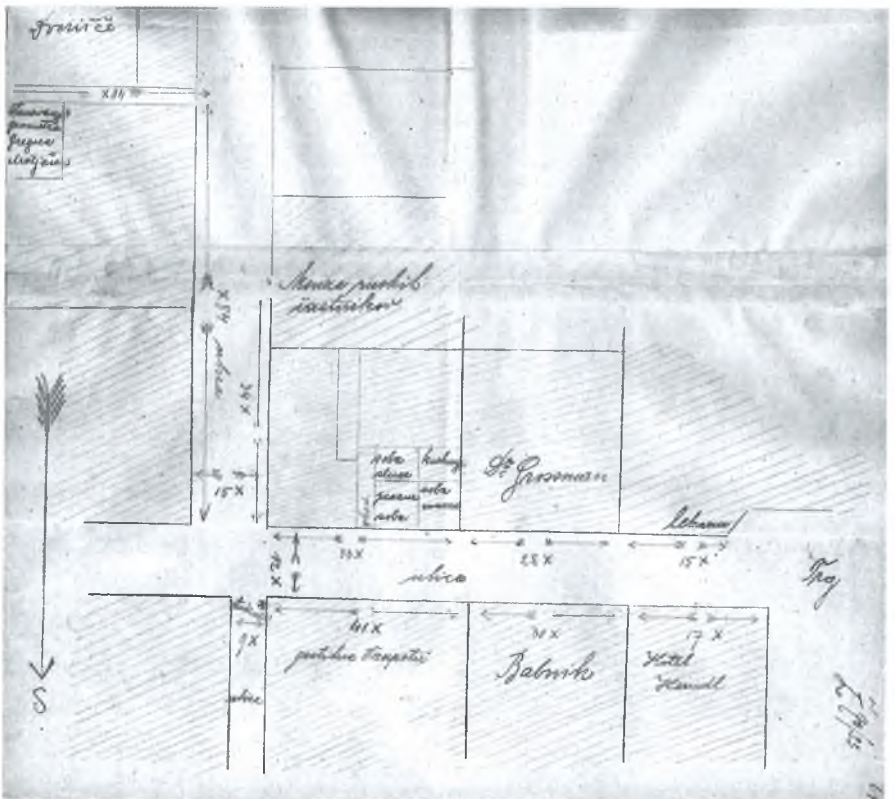
Stanovanje številka 61

Družina Ganusov je živela v stanovanju številka 61 v središču Ljutome-
ra, v hiši, ki se je dotikala domovanja uglednega odvetnika in slovenskega
filmskega pionirja Karola Grossmana. Na nasprotni strani ulice *vis-à-vis*
družine Ganusov je bila gostilna Vaupotič, sledila je hiša lastnika Babni-
ka, ob njej pa se je hotel Herudl nadaljeval v ljutomerski osrednji trg. Ne-
daleč stran od stanovanja družine Ganusov se je nahajala menza (včasih

³⁹ *Biti čim bliže izviru, to šteje – intervju s Frédéricicom Fontenoyem, Delo – sobotna priloga, 18. 1. 2014, 26–27.*

poimenovana menaža) ruskih častnikov, kjer je usodno noč prebil drugi od osumljencev, Ivan Ovčarov. Stanovanje inženirja Ganusova je bilo v prvem nadstropju stavbe, katere glavni vhod je gledal na ulico; obiskovalec je skozi vežo in vzpenjajoč se po lesenih stopnicah prispel do vhodnih vrat.⁴⁰

Sicer prostorno stanovanje je imelo le malo pohištva; iz predsobe, kjer je stala postelja sluge Černjenka, je bilo mogoče priti v kuhinjo in naprej v shrambo, druga vrata pa so iz predsobe vodila v večjo sobo, opremljeno le z mizo; iz nje so vodila vrata v zadnji prostor stanovanja, spalnico zakoncev Ganusov, ki je bil hkrati prizorišče umora.⁴¹ Tudi v spalnici ni bilo mogoče najti veliko, le večjo zakonsko posteljo in manjšo otroško, mizo ob oknu in ob njej svetilko, omaro, ob njej pa stol; na njem so bila tudi jutro po umoru skrbno zložena oblačila Julije Ganusove, ki jih je odložila,

Policijska skica ljutomerskega trga (vir: PAM, Vr VII 89523)

⁴⁰ PAM, Vr VII 89523, skica stanovanja družine Ganusov in postavitve hiš v neposredni okolici stanovanja, Ljutomer, 9. 7. 1923.

⁴¹ Prav tam.

preden je zadnjič legla k nočnemu počitku. Ob postelji so bili pravilno zloženi Julijini čevlji in nogavice ter prazna nočna posoda.⁴²

Za razliko od Černjenkove postelje, ki je preiskovalce pričakala razmetana in jim dala razumeti, da se je njen lastnik pred vstopom v spalnico svoje delodajalke nemirno premetaval po njej, sta bili postelji Julije in Rostka le nekoliko razrahljani – zlasti Julijin očitno mirni spanec daje slutiti, da o slugi Černjenku ni dvomila in se je ob njem počutila varno. Kot je na zaslišanju povedal Černjenko, so običajno odhajali k počitku okrog desete ure zvečer; tako naj bi bilo tudi tisti večer. Do umora, ki se je zgodil okrog polnoči, sta bili še dve uri. Morda je Julijo tisti večer mučil glavobol ali menstrualni krči, saj je preiskovalni sodnik na tleh ob postelji našel ležati prazno stekleničko s sledovi rdečkaste tekočine, polite po Julijini postelji, ob njej pa kos mokre vate, s katerim si je morda natirala senca – morda, saj zdravnika na kraju dogodka nista mogla dognati, za kakšno tekočino je šlo. Preiskovalni sodnik je v zapisniku posebej poudaril, da je bilo stanovanje zgledno urejeno, čisto in pospravljeno, kar je veljalo tudi za kuhinjo in shrambo: »*Celo miza pri postelji Julije Ganusov, na kateri se nahaja več toaletnih predmetov in dragocenosti, je v najlepšem redu.*« Kazalo je, da je Vasilij Černjenko sledi umorov dobro počistil za seboj, a je pozabil na svoje hlače, kjer so svež madež krvi na desnem kolenu in dva madeža na njegovem stegnu uperjali prst krivde vanj.⁴³

Zaslišanja Vasilija Černjenka

Vasilij Černjenko je 7. julija 1923 ob pol deseti uri zjutraj stopil pred sodnika Ivana Tratnika, ki je na ljutomerskem okrajnem sodišču vodil vsa zaslišanja v zadevi. Sluga je v svojo interpretacijo dogajanja očitno močno verjel, saj je sobotno jutro 7. julija 1923 pričakal v stanovanju z dvema truploma v zadnji sobi. Kaj se je pravzaprav tisto noč dogajalo v njegovi glavi? S kakšnim namenom je vstopil v spalnico zakoncev Ganusov? Se je hotel polastiti Julijinega telesa iz maščevanja, ker ni želela

⁴² PAM, Vr VII 89523, Okrajno sodišče Ljutomer, Zapisnik preiskovalnega sodnika, 7. 7. 1923.

⁴³ PAM, Vr VII 89523, Okrajno sodišče Ljutomer, Zapisnik preiskovalnega sodnika, 7. 7. 1923.

prekiniti intimnega prijateljevanja z mladim Ivanom Ovčarovom? Morda pa se je iz istega razloga že v svoji postelji odločil, da bo končal njeno življenje. Mogoče je, da je od poskusa posilstva odstopil, ko se je Julija silovito upirala. Dejstvo, da je imela mesečno perilo, ga najbrž ne bi odvrnilo od namere. In Rostko? Fant mu je bil pri srcu, težko verjetno je, da bi ga želel umoriti. Če se je namenil posiliti njegovo mater, je morda upal, da bo Julija zaradi sina molče pretrpela dogodek, Rostko pa bo spolno nasilstvo prespal. Ker je mati silovito kričala in je prebudila tudi Rostka, je še najbolj verjetno, da je otrok postal stranska žrtev Černjenkovega osnovnega namena, pa naj je bil ta posilstvo ali umor.

Izpoved Vasilija Černjenka se je v času sodnega procesa proti njemu pogosto in hitro spreminjala ter jo je spretno prilagajal (večinoma obremenilnim) izpovedim prič. Vseskozi je vztrajal pri tem, da je nedolžen, čeprav so dokazi odločno govorili proti njemu. Černjenko, sin Jevdoki- ma in Jelene, rojen v ukrajinskem Černobaju, je na zaslišanjih govoril le rusko in je podobno kot vsi v proces vpleteni ruski rojaki potreboval tolmača. Čeprav se je niz njegovih pripovedi o poteku dogodkov neposredno pred umorom izkazal za izmišljotino, je indikativen za osvetlitev življenja družine Ganusov, saj prikaže številne podrobnosti, situacije in dialoge, ki so se osumljencu brez dvoma zdeli možni, zamisljivi v običajnem družinskem vsakdanu in zato ubranljivi pred sodiščem. Ne gre pač pozabiti, da se je tragična zgodba, ki je vznemirila ljutomersko okolico, dogajala pred več kot devetdesetimi leti in je za današnjega opazovalca kljub navidezni transparentnosti trdno zakodirana v svoj pretekli čas vrednot, občutenj, misli in hotenj. Ni enostavnih zgodb za opisovalce preteklih ljudi in stvari.

Na prvem zaslišanju 7. julija 1923 zjutraj, ki je trajalo le pol ure, je osumljenec sodniku povedal, da so bili do osme ure zvečer Julija, Rostko in on v stanovanju družine Ganusov, nato pa je Julija odšla na obisk k prijateljici Jevgeniji Mateševi. Njen soproj Gregorij Matešev je bil geometer pri gradnji železniške proge, mlada družina – zakonca sta bila stara 32 let in sta imela dve hčeri – pa je med majem in julijem 1923 začasno živela v sobi/salonu pri Ganusovovih. Le dan pred umorom so se odselili v hišo, ki je stala skorajda nasproti menze ruskih častnikov.⁴⁴

⁴⁴ PAM, Vr VII 89523, Zaslihanje obtoženca, Ljutomer, 7. 7. 1923; Zaslišba priče – Jevgenija in Gregorij Matešev, Ljutomer, 8. 8. 1923.

Po prvotni pripovedi Černjenka je Rostko ostal doma z njim in je takoj po materinem odhodu legel v posteljo ter zaspal, sam pa se je čez nekaj časa odpravil do družine Matešev iskat Julijo, vendar je tam ni našel. Iskal jo je po Ljutomeru, nato se je ob 21. uri vrnil domov. Ob 22. uri naj bi se skupaj z Ivanom Ovčarovom domov vrnila tudi Julija, ki je na vprašanje Černjenka, zakaj se je vrnila s prijateljem, odvrnila, da ga to nič ne briga. Sluga je posebej poudaril, da mu je Aleksander pred odhodom zdoma zapovedal, naj Ovčarova nikar ne spušča v hišo, saj sta oba vedela, da je imela Julija z njim ljubezensko razmerje.⁴⁵

Utrinek z ulice v Ljutomeru, okrog 1930
(vir: PAM, Zbirka fotografij in razglednic, inv. 573)

Že pri stopnicah je, tako Černjenko, skušal zriniti 30-letnega konjeniškega kapetana proti izhodu, kar mu ni uspelo, dobil je le nekaj prask po obrazu, Julija in Ivan pa sta se odpravila v spalnico. Sluga je nato od zunaj z železnim zapahom zaklenil vrata, ki so ločevala predsobo od salona, in se odpravil do zakoncev Matešev. Nemudoma jima je želel poročati o dogodku, vendar ju ni mogel priklicati, zato se je vrnil domov in se odpravil v posteljo. Vmes ga je klicala Julija, ki je želela v

⁴⁵ PAM, Vr VII 89523, Zaslišanje obdolženca, Ljutomer, 7. 7. 1923; Zaslišba obdolženca – Ivan Ovčarov, Ljutomer, 7. 7. 1923.

kuhinjo po vodo, a ji sluga ni želel odpreti. Kot je zatrdil, se je zbudil šele naslednje jutro ob peti uri. Zapah na vratih je bil še zmeraj zaprt, po vstopu v spalnico naj bi našel Julijo in Rostka mrtva, okno spalnice pa odprto.⁴⁶

Na naslednjem zaslišanju pred Okrajnim sodiščem Ljutomer, 13. julija 1923 popoldne, je bila Černjenkova pripoved kompleksnejša in se ni skladala z njegovo prvo zgodbo. Zaslihanje je trajalo več kot dve uri. Černjenko je povedal, da je bila Jevgenija Mateševa s hčerkama tisti večer na obisku pri Juliji Ganusovi, ob dvajseti uri pa sta se obe odpravili na domovanje družine Matešev. Kmalu je potrkala ena od hčera zakoncev Matešev in prosila Černjenka, da nalomi večji kos sladkorja. Medtem ko je v kuhinji tolkel sladkor, se je ob polmrazu vrnila Julija. Rostku je pripravila večerjo, krompir in čaj, nato pa ga je položila v posteljo. Černjenku, ki je medtem v kuhinji pomival posodo, je naročila, naj pazi na Rostka, sama pa se je ponovno odpravila k Mateševovim.⁴⁷

Ker Julije dalj časa ni bilo nazaj, jo je Černjenko odšel iskat. Skozi okno Mateševovih je videl, da deklici že počivata, medtem ko sta se njuna starša pri mizi pogovarjala. Julije ni bilo z njima, zato je odšel, ne da bi se pokazal družini. Iskanje Julije je nadaljeval v menzi ruskih častnikov, saj mu je bilo znano, da Julija ob večerih pogosto zahaja tja. Tako naj bi bila Julija v menzi skupaj z Ovčarovom tudi 5. julija 1923 zvečer, prav tako pa jo je našel tam 6. julija, vendar se je Julija skrila, takoj ko je opazila slugo. Odšel je še v kuhinjo, kjer je skušal od kuharice izvedeti, kje je psiček družine Ganusov, nato se je odpravil domov. Ko je odhajal iz menze, je slišal ženski smeh iz sobe na desni strani hodnika, ki ga je spoznal kot Julijinega. Odločil se je počakati za vogalom in ob 21. uri je iz menze res prišel najprej psiček, kmalu za njim pa še Julija. Černjenko je stekel proti domu in za seboj zaklenil vhodna vrata. Čakal je na Julijin klic – »Černjenko!« – in ko ji je odprl, so bile njene prve besede: »Černjenko, vi me zasledujete?« Na njegovo vprašanje, kako to ve, Julija ni želela odgovoriti, temveč je odšla v spalnico, kjer je pogledala otroka in se napudrala.⁴⁸

⁴⁶ PAM, Vr VII 89523, Zaslihanje obdolženca, Ljutomer, 7. 7. 1923; Zaslišba obdolženca – Ivan Ovčarov, Ljutomer, 7. 7. 1923.

⁴⁷ PAM, Vr VII 89523, Zaslihanje obtoženca, Ljutomer, 13. 7. 1923.

⁴⁸ Prav tam.

Vaščani iz Grlave pri Ljutomernu prazijo ožje, 1918
(vir: Makovec, Od Mure do Goric, 99)

Vasilij je medtem odšel na ulico, kjer je srečal tri domačine, ki jih je vprašal za uro. Ko so mu povedali, da kaže pol ure čez deveto, se je z njimi še nekoliko pogovarjal, nato pa je zaklenil vežna vrata in odšel v stanovanje. Julija je bila še zmeraj tam, pripravljala si je čaj. Černjenko jo je opozoril, da bo hudo, če bo za njeno početje izvedel Aleksander. Julija je vzela stekleničko z rdečimi kapljicami (kasneje najdeno na prizorišču zločina), jih nakapala v čaj in popila. Na Černjenkovo zanimanje je odgovorila, da gre za zdravilo proti slabokrvnosti, k njegovi pridigi pa dodala, da ga ne poslušaj več, in se odpravila proti izhodu. Prosila je, naj pusti vrata odklenjena, kar je Černjenko gladko preslišal. Zaklenil je in legel v posteljo, pri čemer je v vseh sobah pustil prižgano električno luč. Černjenko se na zaslišanju ni mogel spomniti, kako dolgo je spal, ko ga je prebudilo trkanje na vežna vrata, vendar je poudaril, da električna luč tedaj ni več gorela, kar je štel v dokaz, da je bila ljutomerska električna razsvetljava zaradi nočne ure že izklopljena. Izklop se je običajno zgodil med 22. in 23. uro.⁴⁹ Na zaslišanju 1. avgusta 1923 je svojo izpoved spremenil in povedal, da je, preden se je odpravil spat, električno luč ugasnil.⁵⁰

Sluga je v spodnjih hlačah, srajci in bos odšel k vežnim vratom, kjer sta ga pričakala Julija Ganusova in Ivan Ovčarov. Julija se je odpravila po stopnicah, sam pa je zadržal Ovčarova in ga skušal zriniti na ulico. Po približno polurnem prerivanju, med katerim je Ovčarov Černjenku zadal poškodbe in ga ugriznil v kazalec desne roke, se je kapetan slednjič osvobodil sluge in sledil Juliji v stanovanje. Na vprašanje zasliševalcev, ali je Černjenko prepričan, da je šlo za Ivana Ovčarova, je odgovoril pritrdilno in pojasnil, da je tudi Julija prijatelja klicala po imenu očeta, tj. Ivan Nikolajevič. Sam Černjenko je sicer Ovčarova poznal šele dva meseca.⁵¹

Odšel je na ulico, kjer ni srečal nikogar več, in tudi v gostilni Vau-potič je brlela le še medla lučka. Vrnil se je v stanovanje in z železnim zapahom od zunaj zaklenil vrata, ki so vodila iz njegove sobe v salon ter naprej v zakonsko spalnico, nato pa se je v samih spodnjicah in srajci odpravil k zakoncema Matešev, da bi tam zatožil Julijinega ljubimca. Mateševa mu na trkanje nista odprla, zato se je vrnil v domačo posteljo.

⁴⁹ Prav tam.

⁵⁰ PAM, Vr VII 89523, Zaslihanje obtoženca, Ljutomer, 1. 8. 1923.

⁵¹ PAM, Vr VII 89523, Zaslihanje obtoženca, Ljutomer, 13. 7. 1923.

Iz spalnice je slišal glasno govorjenje Ovčarova in Julije, ki je vmes pro-sila Černjenka, naj odpre vrata, da bo lahko odšla po vodo, vendar sluga ni želel odpreti, saj se je bal, da bi Ovčarov pobegnil. Takoj naslednje jutro je nameraval zakoncema Matešev predložiti živ dokaz, da ima Julija Ganusova ljubimca.⁵²

Vasilij Černjenko je 13. julija 1923 pred Okrajnim sodiščem v Lju-tomeru nadaljeval svojo pripoved s trditvijo, da se je 7. julija 1923 pre-budil okrog 5. ure zjutraj in se odpravil po vodo v studenec, ki je stal na ulici na vogalu Vaupotičeve gostilne. Prinesel je dve »kanti« vode in ju pristavil na ogenj, ki ga je poprej zakuril v kuhinji. Obilica vode je bila potrebna, ker je Julija vsako soboto čistila stanovanje. Medtem je pri zapahnenih vratih večkrat prisluškoval, ali je že vstala. Černjenko je dodal, da je našel zjutraj vežna vrata zaklenjena, ključ pa je kot zmeraj visel na žeblju v njegovi sobi, tj. predsobi. Ker ni bilo iz spalnice no-benega glasu, je odprl zapah in našel sobo/salon prazen, okno pa odprto. Prav tako so bila odprta vrata v spalnico, kjer je na tleh zagledal grozljivi prizor. Onesvestil se je in približno pol ure ležal na tleh, nato pa je stekel k družini Matešev. Tam so bila vežna vrata že odklenjena, vrata stanovanja pa ne, saj je družina še spala. Ko je priklical Jevgenijo v spal-ni srajci, jo je prosil, naj mu nemudoma sledi h Ganusovovim. Vrnil se je na prizorišče umora, kamor sta mu čez deset minut sledila oba zakon-ca Matešev.⁵³

Na naslednjem zaslišanju 24. julija 1923 je moral Vasilij Černjenko precej omiliti obtožbe proti Ivanu Ovčarovu, ki je sodišču medtem že uspel dokazati, da ni bil vpleten v umor Julije Ganusove in Rosti-slava Ganusova. Ker Ovčarov ni bil več oseba, s pomočjo katere bi se sluga mogel znebiti obtožnice, je skušal zgodbo obrniti v Julijin samomor. Mlada mati je večkrat tožila, da je sita življenja, je povedal, njene lase v svoji obleki pa je skušal pojasniti tako, da je kot pometač po-metal tudi njene lase, ki so ji izpadali. Tudi sicer je Julija pogosto puščala svoj glavnik v njegovi sobi, ki je bila hkrati predsoba. Ker so preiskovalci našli stanovanje družine Ganusov celo po umoru zgledno pospravljeno, čisto in urejeno, je malo verjetno, da bi Julija svoje izpad-le lase nemarno metala po tleh. Še manj verjetna pa se je zasliševalcem zdela obdolženčeva trditev, da zaradi trdnega spanca na noč umora ni

⁵² Prav tam.

⁵³ Prav tam.

slišal nikakršnega ženskega vpitja iz spalnice Ganusovovih, ki so ga medtem potrdile priče.⁵⁴

Na zaslišanju 1. avgusta 1923 Vasilij Černjenko ni več veliko dodajal, podrobneje je opisal le, kako se je običajno začel njegov dan v Ljutomeru. Vstajal je ob svitu in njegova prva naloga je bila prinesti vodo iz vodnjaka na vogalu Vaupotičeve gostilne ter jo segreti na ognju v kuhinji. Voda je bila namenjena umivanju, hkrati pa sta imela Julija in Aleksander navado zjutraj piti čaj v kuhinji ali spalnici. Potem ko je osnažil obleko in čevlje, s katerimi je, kot so bržkone takoj pripomnili sodobniki, imel precej (blatnega) dela, se je Černjenko ponavadi lotil pospravljanja sob. Spomnimo, da je sluga na zaslišanju 13. julija 1923 zatrjeval, da je obilico vode potrebovala Julija, ki je ob sobotah čistila stanovanje.⁵⁵ Izjavo je popravil, ko je po premisleku najbrž uvidel, da se trditev o Julijinih čistilnih sobotah ne sklada z njegovimi izjavami o tem, da je za pospravljanje, pometanje stanovanja in brisanje tal skrbel sam. Sodišče je smelo pričakovati, da bosta lahko več o gospodinjskih navadah družine Ganusov povedala donedavna stanovalca na številki 61, Jevgenija in Gregorij Matešev.

Pismo Olgi Stepanovni

V Černjenkovem sodnem spisu se je ohranilo pismo, ki ga je neznanega datuma napisal svoji soprogi Olgi Stepanovni v Rusijo; sodišče je pismo prevedlo v slovenščino in ga priložilo k spisu. Zaradi nepričakovane priložnosti osvetlitve Černjenkovega govora v odnosu do najbližjih ter duha časa si zasluži, da ga navajamo v celoti. Begajoče in nepovezano pisanje, ki skuša spet in spet obnoviti skonstruirano zgodbo in išče pri tem uteho v molitvi, lahko deloma pripišemo Černjenkovemu položaju, deloma pa najbrž (ne)spretnosti sodnega prevajalca; Černjenko je bil tako kot vsi v procesu udeleženi Rusi pravoslavne vere:

Draga soproga Olga Stepanovna in Vi, dragi otroci, ter tudi Vi, dragi bratje in nečaki. Pošiljam vam srčno vroč pozdrav in želim Vam v imenu Boga vseh najboljših dobrot. Bodite vsi živi in zdravi in naj Bog obvari,

⁵⁴ PAM, Vr VII 89523, Zaslihanje obtoženca, Ljutomer, 24. 7. 1923.

⁵⁵ PAM, Vr VII 89523, Zaslihanje obtoženca, Ljutomer, 13. 7. 1923 in 1. 8. 1923.

zdaj pa bom pisal o svoji usodi. Kaj se je z menoj zgodilo, nekaj žalostnega, name je padla dolžitev o umoru moje gospe, soproge inženirja, pri katerem sem bil kot sluga. Inženir je bil v odsotnosti. Šestega julija ponoči se je zgodil umor. Je bila zadušena žena inženirja ter dve leti star fantek, sin inženirja. Name dolžitev, ker za inženirjevo soprogo hodil nek častnik, sem vse vedel in odnašal od gospe pisma. Ona me je prosila, da bi jaz o tem nikomur ne govoril ter pisma ne bi dal nikomur razen Ivanu Nikolajeviču ali pa oskrbniku Tulubijevu, in sem bil primoran izpolnjevati njene ukaze, ker sem bil pri nji kot sluga, pozneje pa je izvedel o tem inženir in sta se sporekla med seboj, ona ga je zapustila in se odpeljala v Belgrad in se je mudila tam dva tedna in pisala od tamkaj žalostna pisma. Se mi je smilila in sem prosil inženirja, da naj odpusti svoji gospej in pripelje jo nazaj, sem ji prizanašal misleč, da se bo poboljšala, toda ko se je vrnila nazaj, je zopet začela imeti znanje (razmerje?) z njim. Sem ji prigovarjal, kaj vi delate, ona mi je odgovorila, ne pregovarjajte me, Černjenko, brez njega ne morem živeti, potem sem povedal inženirju: 'Če pride Ivan Nikolajevič, ga bom zapodil s palico,' in on mi je dovolil. Ko se je inženir odstranil iz hiše, je začel obnašati kot svinja, on eden večer je stal na ulici, gospa je gledala skozi okno in se pogovarjala od 19. do 22. ure ponoči, drugi večer jo je 'ujel' v njegovem stanovanju in jo zadrževal do 23. ure ponoči. K nam na stanovanje ni smel priti, ker so pri nas stanovali stanovalci, tretji večer stanovalci so odšli in se je on odločil, da pride k nam na stanovanje, poskusil sem, da mu ne dovolim, toda nisem imel moči. Ko je on prišel v sobo, sem od zunaj zapahnil vrata in sem nameraval ga zadrževati do jutri zjutraj, ampak jutri zjutraj sem nameraval naznaniti to zadevo polkovniku Mateševu, ko sem se zbudil ob 5. uri in sem prisluškoval pri vratih, je bilo tiho, sem polagoma odprl vrata, v spalno sobo vrata so bila odprta ter ono okno na ulico, pogledal sem v spalnico in sem zagledal, da sta gospodinja in fantek zadušena. Po takem groznem prizoru nisem mogel pol ure priti k samemu sebi, nato ko sem imel dovolj moči, sporočil polkovniku Mateševu, ta je napravil, kakor je bilo potrebno. Ko je policija prišla, me je tako aretirala in je vsa dolžitev padla name, draga žena, moli Boga ter ne smatraj, da sem zločinec v tej stvari, pred Bogom, pred teboj, pred vsemi ljudmi sem čist. Sodil me bo zaradi tega sam opravičen sodnik (Bog se razume).⁵⁶

⁵⁶ PAM, Vr VII 89523, pismo Vasilija Černjenka soprogi Olgi Stepanovni.

Nr. 89523 Vr
k 24

Draga soproga Olga Stepanovna in Vi
dragi otroci ter tudi Vi dragi bratje in
nečaki. Pošiljam Vam srčni vroči pozdrav
in želim Vam v imenu Boga vseh najdalj-
ših dobrot. Bodite vsi živi in zdravi
in naj Bog obrvari, zdej pa bom pisal
o moji usodi. Kaj se je z menoj zgodilo
nekaj žalostnega name je padla dolgi-
tev o umoru moje gospe, soproge in-
ženirja pri katerem sem bil kot sluga
inženir je bil v odsotnosti. 6. mesca
ponoči se je zgodil umor. Je bila
gaduseva žena inženirja ter 2 leti star
fantek sin inženirja. Name
dolžitev, ker za inženirjevo ropnjo hadil

Faksimile dela pisma Vasilija Černjenka soprogi Olgi Stepanovni
(vir: PAM, Vr VII 89523)

Ivan Ovčarov

Tridesetletni Ivan Ovčarov je podobno kot Aleksander Ganusov pri-
hajal iz ukrajinskega Harkiva (Harkova), bil je sin Nikolaja in Jevresije,
roj. Levenko, konjeniški kapetan s končano vojaško akademijo. V pripo-
ru v Ljutomeru je bil od Černjenka oddaljen le za zaporniško celico. Za
razliko od sluge je bil močne in visoke postave, kostanjevih las in obrvi,
sivih oči, zdravih zob, bledečnega obraza in ošiljenega nosu. Medtem ko

je bil 7. julija 1923 prepeljan v tretjo celico pripora že ob šesti uri in trideset minut, se mu je Černjenko v prvi pridružil ob deveti uri. Ivan je prišel v pripor oblečen v zelene hlače in s kapo v isti barvi ter v beli suknji. Kako nadležno je morala belina oblačila slepiti sodniško oko!⁵⁷

Na zaslišanju v Ljutomeru 7. julija 1923, ki je v dopoldanskem času trajalo pol ure, je Ivan Nikolajevič povedal, da je usodni večer okrog 18. ure na ulici srečal Julijo Ganusovo in Jevgenijo Mateševo. Skupaj so odšli na sprehod in se okrog 20. ure poslovili. Ovčarov se je odpravil v menzo na večerjo, okrog 21. ure pa je na ulici v bližini stanovanja družine Ganusov ponovno srečal Julijo. Skupaj sta odšla proti stanovanju družine Matešev, a si je Julija še pred prihodom tja premislila in se vrnila domov, sam pa je odšel v menzo. Do okrog 23. ure je bral, nato je zaspal. Zanimal je, da bi bil tisti večer v stanovanju številka 61, in potrdil, da je bil tam pred okrog desetimi dnevi, torej še v času, ko je bil Aleksander doma. Ko je sodišče Černjenka soočilo z izpovedjo Ovčarova, je bil ta neomajen: »Vztrajam odločno pri tem, da je prišel Ivan Ovčarov z Ganusovo ob desetih zvečer v njeno stanovanje.«⁵⁸

LJUTOMER GLAVNI TRG.

Ljutomerski glavni trg, dvajseta leta 20. stoletja
(vir: PAM, Zbirka fotografij in razglednic, inv. 8525)

⁵⁷ PAM, Vr VII 89523, Prevzemno poročilo – Ivan Ovčarov, Ljutomer, 7. 7. 1923; Prevzemno poročilo – Vasilij Černjenko, Ljutomer, 7. 7. 1923.

⁵⁸ PAM, Vr VII 89523, Zaslišba obdolženca – Ivan Ovčarov, 7. 7. 1923.

Jevgenija Mateševa in Gregorij Matešev

Zaradi tesne povezanosti z družino Ganusov sta bila za sodišče posebej dragoceni priči zakonca Jevgenija Mateševa in njen soproj Gregorij, ki sta pred Okrajnim sodiščem v Ljutomeru pričala 8. julija 1923. Upati je bilo, da bosta povedala kar največ o odnosu med zakoncema Ganusov, med njima in Černjenkom in slednjič o odnosu vsakega posebej do Ivana Ovčarova. Družina Matešev je med 15. majem in 6. julijem 1923 začasno stanovala pri Ganusovovih v sobi oz. salonu, ki je ločil predsobo od spalnice zakoncev Ganusov. Julija Ganusova je bila torej na noč umora v stanovanju prvič sama s Černjenkom. Gregorij Matešev je povedal, da se je usodnega večera okrog 18. ure vračal z dela na železniški progi, kjer je delavce zaposloval posebno težaven odsek v Žerovcincih. V gozdu nad cerkvijo v Ljutomeru je našel Vasilija, ki je izrezoval palico in se čudno vedel. Skupaj sta prehodila del poti, pri stanovanju družine Ganusov pa sta se ločila. Matešev je nadaljeval pot do svojega novega doma, kjer ni našel nikogar, zato se je vrnil na številko 61.⁵⁹

Vasilij je povedal Gregoriju, da so njegova žena, hčeri, Julija, Rostko in Ivan Ovčarov na skupnem sprehodu. Matešev se je zadržal pri Černjenku približno petinštirideset minut, nato je skozi okno videl, da se po ulici približujejo sprehajalci, pridružil se jim je in se z ženo in hčerama odpravil proti svojemu novemu domu. Julija je odšla v stanovanje, Ovčarov pa po svoje. Ob 20. uri je prišla Julija Ganusova ponovno na obisk k družini Matešev, a je ostala le okrog petnajst minut, nato je odšla, rekoč, da se še vrne, zato naj ne zaklepajo vrat. Vendar Mateševovi tisti večer niso videli več ne Julije ne Černjenka, pa tudi Ovčarova ne. Okrog pol desetih zvečer so se odpravili v posteljo; o tem, da bi jih Černjenko skušal priklicati, niso vedeli ničesar.⁶⁰

V soboto, 7. julija 1923, se je Černjenko pojavil pred vrati družine Matešev že ob peti uri in trideset minut. Tresel se je po vsem telesu in govoril: »*Jevgenija, glejte in pojdite, kaj se je pri nas zgodilo.*« Zbežal je proti stanovanju družine Ganusov, Mateševova sta mu sledila. Skupaj (in ne šele z desetminutnim zaostankom, kakor je trdil Vasilij) so prispeli do zaprtih vrat spalnice in jih odprli. Ko je Jevgenija na tleh zagledala truplo Julije in na posteljno stranico obešenega Rostislava, je zbežala, moška pa

⁵⁹ PAM, Vr VII 89523, Zaslišba priče – Gregorij Matešev, 8. 8. 1923.

⁶⁰ Prav tam.

sta vstopila v sobo. Černjenko se je držal za glavo in ponavljal besede, ki pa si jih Matešev zaradi razburjenosti ni natančno zapomnil: »*Kaj sem napravil*« ali »*Kaj smo napravili*« ali »*Kaj je on napravil*«. ⁶¹ Černjenko je na zaslišanju 24. julija 1923 priznal, da je po prihodu Jevgenije in Gregorija na prizorišče zločina zaklical: »*Kaj sem jaz storil!*«, a pojasnil, da je imel s tem v mislih svoje vmešavanje v odnos med Julijo in Ovčarevovim, saj je sklepal, da bi bila Julija še živa, če bi ju prejšnji večer pustil »*popolnoma pri miru*«. ⁶² O Rostislavu ni rekel ničesar.

Gregorij Matešev je na sodišču povedal, da mu ozadje odnosa med Ganusovovima ni znano, lahko pa je posredoval svoj vtis, da je bil Aleksander Ganusov ljubosumen na Ovčarova in je z njim »*precej hladno občeval*«, ker se je ta često pogovarjal in sprehajal z Julijo. Povedal je, da sta se zakonca zaradi Ovčarova pred približno štirinajstimi dnevi še posebej hudo sporekla, kar je bil razlog, da se je Julija odpeljala v Beograd. V jugoslovanski prestolnici je ostala okrog pet dni, nato se je Jevgenija Mateševa odpravila ponjo. ⁶³

Naslednje Gregorijeve besede so bile pomembne za razgrnitev odnosa med Julijo in Ovčarovom in so dokazovale, da Černjenkova opažanja o ljubimkanju njegove gospodinje niso bila zgolj plod njegovih blodenj o njej: »*Od tega časa je pustil Ovčarov Ganusovo popolnoma pri miru, ko pa se je prve dni julija odpeljal Ganusov po službenih opravkih, je začel Ovčarov zopet bolj pogosto občevati z Ganusovo, največkrat na način, da sta se skozi okno pogovarjala.*« Matešev je dodal, da sta se Julija in Ivan odtlej spet sprehajala, vendar nikoli sama, temveč v družbi drugih ruskih znancev in prijateljev; kljub vsemu je zagotovil, da Ovčarov ni hodil v stanovanje družine Ganusov. ⁶⁴

Neverjetno zasanjane in zaledenele v preteklosti se zde pripovedi o odnosih, prežetih s čustvi, spletkami, prikrievanji in fatalizmi, o katerih so na sodišču drug za drugim razpredali vpleteni Rusi. Bile so toliko resnične, kolikor so bile hkrati sestavni del dikcije nekega miselnega sveta, ki so ga prinesli s seboj. Černjenko je bil po mnenju Mateševa zaljubljen v Julijo Ganusovo, v to je verjela tudi sama. Jevgeniji in Gregoriju je pripovedovala, da jo je Černjenko nekoč, ko sta bila sama v sobi v Požarevcu,

⁶¹ Prav tam.

⁶² PAM, Vr VII 89523, Zaslihanje obtoženca, Ljutomer, 24. 7. 1923.

⁶³ PAM, Vr VII 89523, Zaslišba prič – Gregorij Matešev, 8. 8. 1923.

⁶⁴ Prav tam.

siloma objel okrog pasu in jo poljubil na usta. Ko je stekla iz sobe in o pripetljaju povedala Aleksandru, je Černjenko pojasnil, da je Julijo poljubil, kot poljubi oče svojo hčer. Tudi v Ljutomeru je Julija zakoncema Matešev pogosto omenjala, da je sluga vanjo zaljubljen in jo zasleduje.⁶⁵

Gregorij je potrdil, da je bil Vasilij zelo jezen na Ovčarova in je večkrat govoril, da ga bo pretepel, kar pa mu je Matešev zmeraj odsvetoval. Preden se je odpeljala v Beograd, je Julija Ovčarevu napisala pismo, ki ga je kapetanu odprtega dostavil Černjenko. V njem mu je pojasnila razloge za svoj odhod in ga opozorila, naj se varuje jeze njenega moža.⁶⁶ Vendar Aleksander ni obračunal s tekmečem. Je bil v nasprotju s svojo soprogo, ki je trmasto vztrajala v minulem mentalnem ustroju, vendarle človek 20. stoletja?

Ko je pri družini Ganusov stanovala družina Matešev, je Černjenko ponavadi vstajal ob pol peti uri zjutraj, Ganusovovi pa med sedmo in osmo uro. Gregorij je trdil, da ni v tistem času Černjenko nikoli snažil sob, saj sta to počeli Jevgenija in Julija, medtem ko je za kuhinjo resda skrbel sluga. Kot »popolnoma zlagano« je geometer ocenil Černjenkovo izjavo, da je za snaženje tal nosil posebne hlače, ki jih je po uporabi spravljal pod slamnico svoje postelje. Prav tako je kot »nerazumljivo« zavrnil trditev, da bi Černjenko čistil madeže krvi za svojo gospodinjo v času, ko je imela menstruacije, »ker je bila Ganusova izobrazena in finejša dama in je naravno, da ni pustila, da bi taka dela opravljal njen sluga«. Kot taka je skrbno in vsakodnevno negovala svoje dolge nohte in nikakor ni puščala svojega glavnika v sobi sluge oz. predsobi, kakor je zatrjeval osumljenec, saj se je zmeraj umivala, česala in urejala v spalnici pred ogledalom, kjer je imela svoje toaletne predmete »vse v najlepšem redu«.⁶⁷

Nega nohtov Julije Ganusove je sodišče še posebejanimala; želelo je izključiti možnost, da so bili umazani nohti na njenem truplu posledica zanemarjenosti. Posebej v zvezi z vsebino za umorjenkinimi nohti je bil 9. avgusta 1923 zaslišán dvainštiridesletni zdravnik Ludvik Haring, ki je zanikal, da bi pri obdukciji za nohti žrtve našel koščke mesa ali kože, potrdil je zgolj črno umazanijo in osušeno kri.⁶⁸

⁶⁵ Prav tam.

⁶⁶ PAM, Vr VII 89523, Dopis Žandarmerijske stanice Ljutomer Okrožnemu sodišču Maribor, 23. 7. 1923.

⁶⁷ PAM, Vr VII 89523, Zaslišba priče – Gregorij Matešev, 8. 8. 1923.

⁶⁸ PAM, Vr VII 89523, Zaslišba priče – Ludvik Haring, 9. 8. 1923.

Podobno kot vsi zaslišani je tudi Jevgenija Mateševa pred sodiščem prisegla, da bo odgovorila na vprašanja po svoji najboljši vednosti in ne bo ničesar zamolčala. Njena izpoved se je sprva skladala s soprogovo, dodala je le nekaj drobcev, ki jih Gregorij ni mogel poznati. Tistega poznega popoldneva, 6. julija 1923, so se ona in njeni dve hčerki ter Julija Ganusova s sinčkom sprehajali po Ljutomeru. V bližini kolodvora so srečali Ovčarova, ki se jim je pridružil na sprehodu. Nato je Jevgenija, nasprotno kot njen soprog, trdila, da so se okrog 19. ure vsi skupaj z izjemo Ovčarova odpravili na dom družine Matešev, kjer je Julija ostala do okrog 20. ure. Odpravila se je proti domu, da bi spremila Rostka k počitku; obljubila je, da se še vrne, kar pa se ni zgodilo.⁶⁹

Jevgenija je na sodišču povedala, da je Černjenko ob sobotah res tu in tam brisal tla tudi po sobah, pri čemer si je oblekel posebne hlače – kot se je spominjala, so bile vojaške. Med tednom sluga ni brisal tal sob, saj sta to delo opravljali ona in Julija. Jevgenija ni na sodišču povedala ničesar o prijateljičinem odnosu z možem, z Ovčarevom, s Černjenkom, ničesar, kar bi lahko po smrti očrnilo spomin nanjo.⁷⁰

Ljutomer: za lekarno stoji hiša Karola Grossmana, ob njej v isti vrsti hiša, v kateri je bilo stanovanje inženirja Ganusova, dvajseta leta 20. stoletja (vir: PAM, Zbirka fotografij in razglednic, inv. 9199)

⁶⁹ PAM, Vr VII 89523, Zasllišba priče – Jevgenija Mateševa, 8. 8. 1923.

⁷⁰ Prav tam.

Razpadanje Černjenkove zgodbe – zaslišanja prič

Med 11. in 13. julijem 1923 so bile na Okrajnem sodišču Ljutomer zaslišane tudi druge priče, ki so močno obremenile Černjenkovo resnico. Tožilstvo je imelo vse več dokazov za oblikovanje obtožnice proti njemu. Kot posebno pomembno je sodišče razumelo pričanje ključavničarskega mojstra Ivana Kovačiča, ki je slugo družine Ganusov dobro poznal, saj sta z Rostkom pogosto prihajala v njegovo delavnico, da ga je lahko deček opazoval pri delu. Kovačič je v soboto, 7. julija 1923, ob pol četrti uri zjutraj hodil mimo Vaupotičeve gostilne. Trg je bil prazen, zato ni bilo težko opaziti Vasilija, ki je ob vodnjaku polnil pločevinast čeber z vodo. S tem ko je Kovačič pripetljaj opisal na sodišču, je postavil na laž slugovo trditev, da se je tisto sobotno jutro prebudil ob peti uri zjutraj.⁷¹

Obremenilna priča za Černjenka je bila tudi štiridesetletna kuharica Marija Osterc, ki Rusa ni marala, saj jo je večkrat grabil za roko in okrog pasu ter ji ponujal poroko. Njena izpoved je potrjevala govorice o Vasiljevem ženskarstvu. Osumljenec je kuharičine navedbe zanikal in dodal, da je bilo vse izrečeno kuharici Mariji le nedolžna šala ob priložnostih, ko si je hodil k njeni gospodinji Angeli Čeh izposojat kose posode. Ženski sta stanovali v isti stavbi kot družina Ganusov, vendar je bilo stanovanje obrnjeno na dvorišče, zato v noči umora nista slišali krikov Julije in Rostislava.⁷²

V Veržaju rojena kuharica Marija je na sodišču povedala, da se je tisto noč odpravila spat okrog 21. ure, le nekaj hipov pred tem pa je opazila, da se je Černjenko odpravil na ulico. Ko je drugo jutro petnajst minut pred peto uro vstala in se namenila po vodo, je našla večna vrata odklenjena, ključ pa v ključavnici, kar jo je začudilo in prestrašilo. Povedala je, da je Černjenka ob zgodnjih jutrih običajno že našla pri dnevnikih opravljenih, snaženju, krmljenju kokoši ipd. Tisto jutro pa ni počel ničesar. Julija Ganusova je morala vzbujati pozornost pri svojih sosedih, saj je celo Marija Osterc vedela, da je gospa za razliko od sluge vstajala šele okrog osme ure, redko prej.⁷³

⁷¹ PAM, Vr VII 89523, dopis žandarmerijske stanice Ljutomer Okrajnemu sodišču Ljutomer, 10. 7. 1923; Zaslišba priče – Ivan Kovačič, Ljutomer, 12. 7. 1923.

⁷² PAM, Vr VII 89523, Zaslišanje obtoženca, Ljutomer, 1. 8. 1923; Žandarmerijska stanica Ljutomer – Okrajnemu sodišču Ljutomer, 12. 7. 1923.

⁷³ PAM, Vr VII 89523, Zaslišba priče – Marija Osterc, nedatirano.

Veržejski tamburaši leta 1922, v sredini Marija Osterc, verjetno kuharica iz Černjenkovega kazenskega spisa (vir: Makovec, Od Mure do Gorice, 12)

Triinštiridesetletna Neža Budja je bila kuharica v menzi ruskih častnikov, sicer pa domačinka iz bližnjega Kamenščaka. V menzi je bila v času umora tudi njena šestnajstletna hči, šivilja Gabrijela Mesarič, obe pa sta od aprila 1923 stanovale v sobi ob kuhinji. Pogled skozi vrata njune sobe je meril naravnost v vrata sobe Ivana Ovčarova in Viktorja Tulubijeva. Sobi je ločeval le ozek hodnik, zato se je kuharica Neža dobro spominjala, da je Ovčarov na večer umora prišel v menzo ob 21. uri, a kmalu spet odšel. Za njim je prišel v menzo Vasilij Černjenko, ki je kuharico spraševal po psičku družine Ganusov, nato pa še po Ovčarovu. Ni verjel Neži, ki mu je zatrjevala, da ni nikogar doma, zato je še sam preveril nezaklenjeno sobo Ovčarova. »Gledal je ta večer zelo grdo in neznan, da sem se ga bala, ker sem bila sama.«⁷⁴

Ob 22. uri se je v menzo vrnil Ovčarov, ki se je oglasil v kuhinji, da bi pogledal na uro, kakor je storil vsako jutro in večer, saj sam ni imel ure. Ko se je pri studencu umil, kar je prav tako počel večer za večerom, je odšel v svojo sobo, vrat pa ni zaprl. Kmalu se je vrnil tudi Tulubijev, ki je vrata njune sobe zaprl, ne pa tudi zaklenil. Mati in hči sta ostali v kuhinji do pol dvanajste ure, česar se je kuharica natančno spominjala, saj je pred odhodom k počitku pogledala na uro. Njuna soba je bila tik ob kuhinji, in ker kuharica vsaj še pol ure ni mogla zaspati, je lahko

⁷⁴ PAM, Vr VII 89523, Zasllišba priče – Neža Budja, 11. 7. 1923; Zasllišba priče – Gabrijela Mesarič, 11. 7. 1923.

potrdila, da Ivan Ovčarov v tem času ni zapuščal svoje sobe. Gabrijela je tisti večer zaspala, takoj ko je legla v posteljo, vendar je lahko pritrdila materi, da se je v petek zvečer, 6. julija 1923, Ovčarov umival pri studencu, ko se je ob 22. uri in trideset minut vrnila v menzo. Dokler nista z materjo odšli v posteljo, je Gabrijela pri kuhinjski mizi šivala. Opazila je, da sta se domov vrnila tudi Ovčarov in Tulubijev.⁷⁵

Medtem ko je ljutomersko okrajno sodišče z vsakim novim pričanjem korak za korakom presenetljivo uspešno in ažurno sestavljalo natančen redosled dogodkov in umeščalo vloge osumljencev v njih, je za kulturnega zgodovinarja najdragocenejša tista kot porcelan krhka obrobna pripoved, ki opisuje geste, značilna vedenja, navade ipd. ljudi, ki so sestavljali medosebne odnose miselnega sveta v letih po prvi svetovni vojni.

Nič drugače ni z nadaljevanjem pripovedi kuharice Neže Budja, ki se je v soboto, 7. julija 1923, prebudila petnajst minut pred peto ter ob peti uri vstala. Ivan Ovčarov je petnajst minut pred šesto še v spalni opravi pogledal skozi vrata kuhinje in kot običajno vprašal, koliko je ura. Tudi zgodnja ura ni bila za Ivana nič neobičajnega, saj je največkrat vstajal ob šesti uri. Bil je miren, brez znakov vznemirjenosti, in tak se je Ovčarov kuharici zdel tudi sicer: »*Ivan Ovčarov je napravil na mene vtis ves čas, odkar ga poznam, jako mirnega človeka.*« Neža je zanikala, da bi vedela karkoli o njegovem ljubezenskem razmerju z Julijo Ganusovo.⁷⁶

Kaj je vzrok za Černjenkovo razburjenost, sta se usodnega petkovega večera spraševala tudi devetnajstletna mladeniča, ki sta okrog 21. ure postajala pred Vaupotičevo gostilno v bližini vežnih vrat, ki so vodila v stanovanje Ganusovovih: ključavničarski pomočnik Matija Velnar in kurjač pri ozkotirni železnici gradbene sekcije v Ljutomeru Franc (Franjo) Belič. Fanta sta na ulici opazila močno vznemirjenega Černjenka, ki sta ga dobro poznala. Oziral se je okrog sebe, zdelo se je, da nekoga čaka. Približno petnajst minut pred 22. uro je iz smeri starega trga priteknel najprej črno-bel psiček družine Ganusov, za njim je prišla še Julija. Bila je sama. Ko jo je Černjenko zagledal, je pobegnil v vežo.⁷⁷

Tudi Julija je odšla v stanovanje, a se je Černjenko kmalu vrnil na ulico in pristopil k fantoma. Matijo in Franca je vprašal, koliko je ura.

⁷⁵ Prav tam.

⁷⁶ PAM, Vr VII 89523, Zasllišba priče – Neža Budja, 11. 7. 1923.

⁷⁷ PAM, Vr VII 89523, Zasllišba prič – Franc Belič, nedatirano in 10. 8. 1923.

Bilo je petnajst minut do 22. ure. Fanta sta kmalu odšla in pustila Černjenka samega na ulici.⁷⁸ Ko se je Franc Belič čez pol ure vračal po isti poti in se še nekoliko zadržal pred Koroščevo trgovino, je Černjenko še zmeraj stal pred vežnimi vrati, še nemirnejši kot prej – oziral se je okrog sebe in korakal zdaj proti trgu zdaj proti vodnjaku ob Vaupotičevi gostilni. Franjo ga je opazoval, ker se mu je »to njegovo šviganje sem in tja zdelo čudno«. Ob ponovnem zaslišanju se je spomnil še, da je bil Černjenko oblečen v srajco z zavihanimi rokavi in temne hlače. Čeprav je bila poletna noč, je Beličevo pozornost pritegnilo dejstvo, da Černjenko ni nosil suknje,⁷⁹ očitno obveznega dela moške garderobe za pojavljanje na javnih mestih. Pričanje obeh fantov je bilo velikega pomena za oblikovanje obtožnice proti Vasiliju Černjenku.

Neposredno v času umora Julije in Rostislava je v bližini njihovega stanovanja stal štiriindvajsetletni občinski redar Dragotin Frater. Trideset minut do polnoči je na vogalu Herudlovega hotela pogledoval po redkih še razsvetljenih oknih strogega ljutomerskega centra. Ulična razsvetljava je bila že od okrog 23. ure izklopljena, zato je Frater dobro videl razsvetljeni dve sobi pri Ganusovovih; slišal je ostro, a ne preveč glasno prepiranje moškega in ženske v ruščini, ki mu ni posvečal posebne pozornosti. Odpravil se je v Stermanovo kavarno, kmalu zatem je ugasnila električna razsvetljava tudi po domovih.⁸⁰

Izjemno obremenilno za Černjenka je bilo pričanje natararice iz Vaupotičeve gostilne. Osemindvajsetletna Alojzija (Lojzka) Pušenjak, rojena v Radencih, živeča pa v Ljutomeru, je bila med tistimi, ki so na noč umora iz stanovanja družine Ganusov slišali presunljive krike ženske in jok otroka, ki je klical mamo. V petek, 6. julija 1923, je točno ob polnoči zaprla gostilno, še prej pa je v posebni sobi, ki je gledala na ulico, zaprla okno. V stanovanju na nasprotni strani ulice tedaj ni opazila nič posebnega, zdelo se ji je celo, da dom družine Ganusov ni razsvetljen. Preden je legla, je Lojzka odšla še v sobo bolnega »oficianta« (nižjega uradnika) Nemca, ki je bival v gostilni. Sedela je ob njegovi postelji, tedaj pa je z druge strani ulice zaslišala glasno kričanje ženske, ki ga je spremljal otroški jok. Čeprav je kričanje trajalo okrog dvajset

⁷⁸ PAM, Vr VII 89523, Zaslišba prič – Matija Velnar, 11. 7. 1923.

⁷⁹ PAM, Vr VII 89523, Zaslišba prič – Franc Belič, nedatirano in 10. 8. 1923.

⁸⁰ PAM, Vr VII 89523, Zaslišba prič – Dragotin Frater, Okrajno sodišče Ljutomer, 11. 7. 1923.

minut, Alojzija Pušenjak ni storila drugega kot pol ure po polnoči legla v posteljo. Povedala je, da je bilo odtlej na ulici vse tiho.⁸¹

Vse tiho je bilo tudi, ko je mimo stanovanja družine Ganusov petnajst minut čez drugo uro zjutraj stopal Matija Stajnko, petintridesletni delavec v opekarni Alojza Krajnca, sicer pa domačin iz Noršincev. Na sodišču se je spomnil, da je v stanovanju gorela luč, ki ni bila sveča, kar je odprlo pomembno vprašanje, kako je mogoče, da je bila petrolejska luč v spalnici družine Ganusov v soboto zjutraj skrbno očiščena.⁸²

Razsvetljava stanovanja družine Ganusov na noč umora je bila za sodišče pomembno vprašanje za dokazovanje krivca in poglavje, ki ga Vasilij Černjenko ni utegnil prepričljivo domisliti, zato se je zapletal v lastno zgodbo. Eden od žebeljev v njegovo krsto se je začel zabijati, ko je 4. avgusta 1923 z ljutomerskega okrajnega sodišča na policijo prispelo navodilo, ki je med drugim naročalo: »Radi pojasnitve nekaterih momentov v tej zadevi je potrebno ugotoviti, kdaj je v noči od 6. na 7. julij gorela v Ganusovem stanovanju luč in kakšne vrste luč, in to kolikor mogoče natančno.«⁸³ Trški elektrar Matjaž Časič je na poziv policije posredoval informacijo, da je v noči umora Julije in Rostislava električna luč po vseh trških gospodinjskih ugasnila med 23.15 in 23.30.⁸⁴ V času, ko je bila električna razsvetljava natančno odmerjena, je bilo pričam sorazmerno lahko spomniti se razsvetlitve pri družini Ganusov, medtem ko je trg že počival v temi.

S tremi križci se je na sodišču podpisal petinštiridesletni Štefan Horvat, ki je ob predložitvi osebnih podatkov na sodišču svoj prvotni poklic »hlapec« brž prekvalificiral v »nočni čuvaj«. Ko je petnajst minut čez polnoč šel mimo stanovanja družine Ganusov, je tudi on slišal močan ženski glas, v ozadju pa klice otroka: »Mama, mama.« Ker je menil, da gre za domači prepir, kakršnim je bil v službenem času pogosto priča, se ni želel vmešavati. In res, ko je šel čez eno uro ponovno tam mimo, je bilo vse tiho. Opazil je le, da v stanovanju gori luč, okna pa so do polovice zagrnjena z belo zaveso.⁸⁵ »Ganljiv in pretresljiv« krik ženske in jok

⁸¹ PAM, Vr VII 89523, Zasllišba priče – Alojzija Pušenjak, 12. 7. 1923.

⁸² PAM, Vr VII 89523, Zasllišba priče – Matija Stajnko, 12. 7. 1923.

⁸³ PAM, Vr VII 89523, Žandarmerijska stanica Ljutomer, 4. 8. 1923.

⁸⁴ PAM, Vr VII 89523, dopis Žandarmerijske stanice Ljutomer Okrožnemu sodišču Maribor, 10. 8. 1923.

⁸⁵ PAM, Vr VII 89523, Zasllišba priče – Štefan Horvat, 12. 7. 1923; dopis Žandarmerijske stanice Ljutomer Okrajnemu sodišču Ljutomer, 9. 7. 1923.

otroka, ki je trajal, še ko je žensko vpitje že ponehalo, je tisto noč slišal tudi bančni uradnik Anton Požlep, ki je stanoval v hotelu Josipa Herudla nedaleč od stanovanja družine Ganusov.⁸⁶

Podobno kot Vaupotičeva natakarka in bančni uradnik Požlep je tudi devetintridesetletna učiteljica Marija (Mara) Kocuvan na sodišču povsem prezrla dejstvo, da se ni z ničimer odzvala na hrup, ki so ga ustvarjali kriki ženske, jok otroka in premetavanje pohištva. Nadučiteljica v dekliški šoli je prišla v Ljutomer šele novembra 1922 in je živela kot podnajemnica pri odvetniku Karolu Grossmanu, neposrednem sosеду stavbe, v kateri je stanovala družina Ganusov. Ko je tisto noč pristopila k oknu, je kmalu ugotovila, da prihaja hrup iz stanovanja družine Ganusov. Po petnajstih minutah je vse potihnilo, ponovno se je oglasil otroški jok, a je v minuti ali dveh prenehal tudi ta. Učiteljica je na sodišču povedala, da ji je Černjenko pred približno tremi tedni zaupal vest o odhodu Julije Ganusove v Beograd, ker »mož z njo grdo ravna«: »Pripomnil je tudi, da se mu smili, ker je dobra žena, samo njen mož je »zločest.«⁸⁷

So bili Ljutomerčani vajeni kričanja Julije Ganusove v času njenih histeričnih izpadov ali pa je velika vojna ljudi naučila, da je treba poskrbeti le zase in svojo najožjo družino? Kot lahko slutimo iz izpovedi nočnega čuvaja Horvata, so bili sicer zakonski prepiri s tepežem stalnica ljutomerskih noči. Neodzivnost očividcev na Julijine krike si je mogoče razlagati tudi z odporom domačinov do ruskih beguncev. Maja 1924 je mariborski *Tabor* pisal o bestialnem umoru dveh Rusov v Ljutomeru, ko je skupina moških in žensk do smrti kamenjala ruska begunca, ki sta domačinom odžirala delo na železnici. Nič ni pomagalo, da sta moška zavoljo svojih otrok in žene prosila krvnike za milost. Ena od napadalk naj bi moškega, ki je do smrti pretepen ležal na tleh, brcnila v glavo, rekoč: »To imaš zdaj, prokleti Rus!«⁸⁸

Novinar je zločin pripisal sovražnemu govoru politikov Slovenske ljudske stranke do (pravoslavni) Rusov, in fenomen ruskih beguncev je bil tedaj v slovenskem prostoru resnično že politični problem, v katerem so se prepletali kulturni predsodki, strankarski interesi in materialno

⁸⁶ PAM, Vr VII 89523, Žandarmerijska stanica Ljutomer Okrajnemu sodišču Ljutomer, 12. 7. 1923; Zasllišba priče – Anton Požlep, nedatirano.

⁸⁷ PAM, Vr VII 89523, Zasllišba priče – Mara Kocuvan, 12. 7. 1923; *Ljutomer*, Murska Straža, 2. 11. 1922, 3.

⁸⁸ *Uboj dveh Rusov v Ljutomeru*, *Tabor*, 5. 5. 1924, 2.

pomanjkanje.⁸⁹ Ni znano, ali so pravoslavni Rusi ljutomerskim poudarjeno katoliško usmerjenim domačinom dajali povod za sovražnost z javnim izkazovanjem svoje vere niti ali je zaposlovalec kakorkoli poskrbel za verske potrebe na železnici zaposlenih Rusov. A majhna in velika nesoglasja med ljudmi povzročajo povsem vsakdanji, celo banalni in trivialni odtenki odnosov med njimi, zato je le malo verjetno, da je bil opisani ljutomerski konflikt v svojem bistvu politično dejanje.

Naslednja priča, ki je bistveno razbremenila Ivana Ovčarova in dodatno obremenila Vasilija Černjenka, je bil ruski begunec, prej konjeniški kapetan, tedaj pa vodja menze ruskih častnikov, 26-letni Viktor Tulubijev (včasih zapisano kot Turbijev; slovenski pravosodni organi so imeli, verjetno ob odsotnosti njihovih osebnih dokumentov, na sploh težave z natančno določitvijo identitete v kazenski proces vpletenih Rusov), ki je bil sostanovalec in prijatelj Ivana Ovčarova. Pred okrajnim sodiščem je 13. julija 1923 povedal, da se je 6. julija 1923 vrnil v menzo nekaj minut po 22. uri. Kot običajno je pozaprl okna menze, nato pa se je odpravil v svojo sobo. Ivan Ovčarov je tedaj že brez suknje, v sami srajci, ob luči bral časopise. Okrog pol enajste sta se odpravila vsak v svojo posteljo in brala, dokler ni kmalu po 23. uri ugasnila električna razsvetljava.⁹⁰

V temi si je Ovčarov prižgal cigareto, nato je zaspal. Poletna vročina Tulubijevu ni dala spati kar do druge ure zjutraj, zato je lahko pred sodiščem zatrdil, da *»je bil Ivan Ovčarov do takrat, dokler nisem zaspal, tj. do druge ure ponoči, v sobi in se ni nikamor odstranil«*. Na sobotno jutro 7. julija 1923 je Ovčarov prebudil Tulubijeva okrog pol sedme ure, saj je ob sedmi uri odhajal na delo. Tulubijev je dodal še, da nista z Ivanom nikoli zaklepala vrat svoje sobe, pač pa so bila zmeraj in tudi tisto noč zaklenjena vrata hodnika, ki je iz kuhinje in sob vodil naravnost na ulico. Okno njune sobe se je odpiralo na dvorišče, vendar Ovčarov skozenj ni mogel splezati, saj je bilo zavarovano z železnim okovjem.⁹¹

Ivan Ovčarov je bil 19. julija 1923 izpuščen iz pripora. Sodišču je moral obljubiti, da v času preiskave ne bo zapuščal doma in bo na voljo za dodatna poizvedovanja. Odškodnina za zapor mu ni bila dodeljena.⁹²

⁸⁹ *Problem ruskih beguncev*, Tabor, 6. 10. 1922, 1–2.

⁹⁰ PAM, Vr VII 89523, Zasllišba priče – Viktor Tulubijev, 13. 7. 1923.

⁹¹ Prav tam.

⁹² PAM, Vr VII 89523, Zasllišba obdolženca – Ivan Ovčarov, 19. 7. 1923; Obtožnica državnega tožilstva v Mariboru proti Vasiliju Černjenku, 10. 9. 1923.

Edini osumljenec za umor Julije Ganusove in Rostislava Ganusova je bil odtlej Vasilij Černjenko. Ovčarov je 21. julija 1923 pri Ljutomerskem Okrajnem sodišču zaprosil, da mu dovoli preselitev v Ormož in zaposlitev pri tamkajšnji sekciji za gradnjo železniške proge Ormož–Ljutomer–Murska Sobota. Prošnjo za premestitev je utemeljil z opažanjem, da ga Aleksander Ganusov še zmeraj razume kot sokrivega umora Julije in Rostislava, zato so razmere v Ljutomeru zanj nevzdržne. Zadevo je tedaj že prevzelo Okrožno sodišče Maribor, ki je Ovčarovu izdalo dovoljenje, da se s 27. julijem 1923 preseli v Ormož, pri čemer se je moral vsakodnevno javljati svojemu nadrejenemu na železnici.⁹³

Med presenetljivo mlade ljudi, vključene v sodni proces proti Vasiliju Černjenku, ki kažejo obrise demografske slike v letih po prvi svetovni vojni, sta spadala tudi tridesetletni uradnik pri gradbeni sekciji Nikola Feretič, doma z otoka Krka, in osemnajstletni trgovski pomočnik Dušan Čeh, sicer sin Angele Čeh, ki je bila, kot kaže, lastnica hiše, v kateri so živeli tudi Ganusovovi. Pred Okrajnim sodiščem Ljutomer sta bila zaslišana šele 4. avgusta 1923, predvsem zato da bi povedala kaj več o domnevnem prepiru in pretepu Vasilija Černjenka in Ivana Ovčarova v veži stavbe v noči, ko se je zgodil umor. Feretič in Čeh sta bila v neposredni bližini dogajanja, saj sta oba – podobno kot Ganusovovi – živela v prvem nadstropju hiše na številki 61; medtem ko sta Feretičevo sobo od stanovanja družine Ganusov ločili le dve prazni sobi, je bila Čehova točno nasproti Ganusovovim na levi strani stopnic.⁹⁴

Ker tudi Feretič in Čeh tisto noč nista slišala nikakršnih krikov in premetavanja pohištva pri družini Ganusov, sta pritrjevala trditvi, da je bilo umor mogoče prespati tudi v neposredni bližini. Vendar sta hkrati postavila na laž Vasilijevo trditev o prerivanju na stopnicah, saj sta se vračala v svoji sobi približno v času domnevnega soočenja – Feretič pol ure pred polnočjo, Čeh pa petnajst minut prej. Uradnik je takoj po prihodu domov trdno zaspal in ni slišal ničesar do sedme ure zjutraj, ko se je zbudil in odprl okno, trgovski pomočnik pa je po prihodu domov še pol ure bral ob sveči. Tudi on ni do pol sedme ure zjutraj, ko se je prebudil, slišal

⁹³ PAM, Vr VII 89523, dopis Okrajnega sodišča Ljutomer Okrožnemu sodišču Maribor, 21. 7. 1923; dopis Okrajnega sodišča v Ljutomeru Sekciji za gradnje železnice Ormož–Murska Sobota, 25. 7. 1923; dopis Okrajnega sodišča Ljutomer Orožniški stanici Ormož, 25. 7. 1923.

⁹⁴ PAM, Vr VII 89523, Zaslišba prič – Nikola Feretič, Dušan Čeh, 4. 8. 1923; dopis Žandarmerijske stanice Ljutomer Okrajnemu sodišču Ljutomer, 27. 7. 1923.

nikakršnega šuma, kaj šele kričanja, nenavadno se mu je zdelo le, da ga ob prihodu v vežo ni obljajal psiček Ganusovovih. To je storil vsak večer, tisto noč pa je bil zelo miren, le njegov rep je močnejše udarjal po tleh.⁹⁵

Govorice

Razume se, da so ljudje, ki so v Ljutomer prinesli običaje drugačnega kulturnega okolja in so zaradi nezadržnega polzenja teh v neotipljivo preteklost tudi sami izgubljali tla pod nogami, po dvojnem umoru buri-li domišljijo domačinov. Ljutomerski policiji tako kljub številnim poizvedovanjem ni uspelo potrditi govoric, ki so se širile med ljutomerskim prebivalstvom, da je Vasilij Černjenko leta 1922 skušal v Požarevcu zadaviti neko žensko. V zvezi s tem je policija zaslišala kapetana Vasilija Jakovljeviča Hitrova (včasih napisano Heitrow), sicer skladiščnika pri železniški gradbeni sekciji. Hitrovu ni bilo o morebitni Vasilijevi kriminalni preteklosti nič znanega, a je sodišču prinesel nov podatek o Černjenku, natančneje o njegovem nekdanjem delodajalcu, inženirju Aleksandru Kokarjevu, tedaj uslužbencu Ruskega odbora v Nišu. Nekdanji kapetan je povedal, da je bil Černjenko zaposlen pri Kokarjevu od januarja do maja 1922, nato pa je bil iz nepojasnjenih razlogov in na hitro odpuščen.⁹⁶

Ljutomerski organi pregona tudi niso mogli ne potrditi ne ovreči govoric, da je bil Černjenko 7. julija 1923 v zgodnjih jutranjih urah opažen v gozdu pri zaselku Podgrad. Novico je na policijo sporočil Miha Žuravel, sluga pri menzi ruskih častnikov; izvedel jo je od kuharice Neže Budja, ta pa od svojega partnerja Franca Mesariča, ki je bil hlapec pri Vardovi gospodinji v Ljutomeru. Mesarič je povedal, da se je nekaj dni po umoru s konji sprehajal po gozdu pri Podgradu. Srečal je skupino neznanih mu koscev, ki so se pogovarjali o umoru in se spraševali, kakšna oseba bi mogla pokončati žensko in otroka. Kolega naj bi mu odgovoril: »*Kdo drugi kakor stari Rus, ker sem jaz njega isti dan v jutro ob četrti uri videl hoditi po šumi na Podgradju; ga dobro poznam.*« Okrajnemu sodišču v Ljutomeru ob koncu julija 1923 ni preostalo drugega kot sporočiti Okrožnemu sodišču v Mariboru, da policiji kljub skrbnemu delu ni uspelo izslediti opisanih koscev.⁹⁷

⁹⁵ Prav tam.

⁹⁶ PAM, Vr VII 89523, dopis Žandarmerijske stanice Ljutomer Okrajnemu sodišču v Ljutomeru, 27. 7. 1923.

⁹⁷ Prav tam.

Ornaci iz osnovne škole Križevci pri Ljutomernu, 1929
(vir: Makovec, Od Mure do Goric, 29)

Uporniki?

Vasilij Černjenko je 24. julija 1923 iz mariborskega zapora napisal pismo Aleksandru Ganusovu, ob njem pa je v kazenskem spisu shranjeno še eno, nedatirano, ki ga je Černjenko po vsej verjetnosti napisal zakoncema Matešev. V pismih je krivdo za napad na Julijo in Rostislava zvalil na boljševiške »upornike«, kar je za nas več kot presenetljiv preobrat. Je bil njegov argument rezultat paranoje od boljševikov preganjane skupine ljudi, obsesije, ki jo je lahko razumela le ona sama, ali pa so v kazenski proces vključeni ruski begunci sodišču predstavljali samo delno plat zgodbe? Kajti ne le Vasilij Černjenko, temveč tudi Aleksander in zakonca Matešev v svojih izpovedih pred sodiščem niso povedali vsega, kar so vedeli, hkrati pa se njihove izpovedi v več primerih niso skladale. Je bil zanje kazenski proces le nujno zlo, skozi katero je bilo treba iti spričo dveh trupel, da bi bilo zadoščeno pravnemu redu? Se je njihovo intimno in zanje morda edino pravo iskanje krivca za smrt Julije in Rostislava dogajalo znotraj ruske begunske populacije in mimo slovenskega oz. jugoslovanskega pravnega sistema? In še: takšna Černjenkova dikcija daje slutiti, da je ekscentrična Julija Ganusova, ki je prezirala svoj begunski položaj, v ruskih delavcih na železniški progi vzbujala negativna občutenja.

»Dragi Aleksandr Vasiljevič, pošiljam vam najprej globok poklon, in nato vam pošiljam vse najboljše želje, Aleksandr Vasiljevič, mar ste morda mislili, da bi bil jaz lahko udeležen kot morilec vaše soproge in sina, ne mislite tako, tako reč so lahko storili le uporniki ali kakšni podobni njim, a jaz do danes, zahvaljujoč Bogu, sem preživel. Od takšnega zverinskega obnašanja naj me Gospod obvaruje. Vedeti morate, da skrbim za svojo vest in čisto dušo pred Bogom in pred vami. Le Bog ve, kdo je kriv, in pozna vse grehe. Moja krivda je le, da sem prestregel upornike pri umoru vašega sina in mi to svet zavida.«⁹⁸

Podobno kot navedeno pismo je tudi naslednje, verjetno napisano zakoncema Matešev, le delno razumljivo, saj je bilo s svinčnikom pisan zbledel ruski rokopis le stežka (včasih pa nemogoče) razbrati. Je bilo Vasilijevo prizadevanje, da bi ga obiskali Aleksander, Gregorij in Jevgenija,

⁹⁸ PAM, Vr VII 89523, pismo Vasilija Černjenka Aleksandru Ganusovu, Maribor, 24. 7. 1923.

le posledica hlastanja za zrakom, ker je videl, da mu grozi utopitev, ali pa je o smrti Julije in Rostislava resnično vedel nekaj, kar je bil pripravljen povedati samo Julijinemu soprogu ali pa družinskima prijateljema? Užaloščeni Aleksander Černjenkovim teorijam očitno ni verjel, saj ga ni želel obiskati. Sta ga obiskala vsaj zakonca Matešev? V tem primeru sta po odhodu iz Maribora morebiti vedela več od mariborskega Okrožnega sodišča.

*»V meni do danes niso zaceljene rane, ki so prizadele moje srce, odkar so delavci – uporniki – boljševiki pokončali mojega ljubega sina. (očitno je, da je Vasilij s tem mislil na Rostka, op. p.) Aleksandr Vasiljevič se ni odzval na mojo prošnjo, da bi pripotoval k meni. Izjemno si želim Vas videti in Vam vse povedati, ne da bi pri tem prikril niti eno besedo. Zdaj sem jaz uspel v okolici ***, jaz, nesrečni človek, bolje od mene ***. Opravičujem se, naj mi oprostí Aleksandr Vasiljevič, da sem si drznil poslati vam pismo. Vedeti morate, da ne izvošček, temveč v prvi vrsti vaš zvesti sluga vam pošiljam iskren in globok poklon. Grigorij *** in Jevgenija ***, *** želim Vam vsega najboljšega.«⁹⁹*

Obtožnica

Državno tožilstvo v Mariboru je 10. septembra 1923 na Okrožnem sodišču Maribor vložilo obtožnico proti Vasiliju Černjenku. Obtožen je bil, da je v noči s 6. na 7. julij 1923 z namenom usmrtitve zadavil Julijo Ganusovo in Rostislava Ganusova, s čimer je po 134. in 135./4. členu kazenskega zakonika zagrešil kaznivo dejanje umora, ki se je po 136. členu kazenskega zakonika kaznovalo s smrtjo na vešalih.

Potek dogajanja na predvečer umora, ki ga je sestavilo tožilstvo na podlagi izpovedi prič, se je bistveno razlikoval od Černjenkove zgodbe.¹⁰⁰ Tožilstvo je začelo rekonstrukcijo dogajanja 6. julija 1923 ob 20. uri, ko je zgodba sledila izpovedim zakoncev Matešev. Julija in Rostko sta tedaj zapustila stanovanje prijateljev z Julijino obljubo, da se bo še vrnila, ko bo otrok zaspal. Vendar se to ni zgodilo. Naslednje jutro ob 5. uri in trideset

⁹⁹ PAM, Vr VII 89523, nedatirano pismo Vasilija Černjenka (verjetno) zakoncema Matešev.

¹⁰⁰ PAM, Vr VII 89523, Obtožnica državnega tožilstva proti Vasiliju Černjenku, 10. 9. 1923.

minut se je pred vrati Mateševovih pojavil skrajno vznemirjen Černjenko, ki je zakonca klical v stanovanje številka 61. Jevgenija je po prihodu h Ganusovovim nemudoma zbežala s prizorišča, Černjenko pa je o umoru obvestil policijo in zdravnika Herica. Tožilstvo je v obtožnici močno poudarilo dejstvo, da je bilo stanovanje družine Ganusov po prihodu preiskovalcev urejeno, čisto in pospravljeno, brez sledov krvi v stanovanju, na stopnišču ali zunanji fasadi stavbe, ki bi pričali, da je storilec po umoru bežal.¹⁰¹

V nasprotju z ljutomerskim patologom mariborsko državno tožilstvo ni bilo prepričano v to, da Julija po umoru ni bila posiljena, temveč je v obtožnici zapisalo, da ni bilo mogoče ugotoviti, ali je do posilstva prišlo. S pomočjo prič in dejstev o trški električni razsvetljavi je bilo mogoče določiti skorajda točen čas umora, ki se je zgodil petnajst do trideset minut po polnoči. Potem ko je bil Ivan Ovčarov izključen kot možni storilec, je obtožnica v nadaljevanju jasna: *»Če pa ni bil Ovčarov storilec, o Ljutomeržanih pa se še ni slišalo, da bi bili take hijene v človeški podobi – potem ne preostane drugi kakor obdolženec sam. In ta je tudi bil. Njegov hinavski značaj, njegove poškodbe, njegovo delovanje pred in po umoru govore zato, da je bil edinole on zmožen kaj takega izvršiti.«*¹⁰²

Način, kako so bili prebivalci Ljutomera kot kolektiv odločno izvzeti kot možni storilci, kaže na eni strani, da je ljutomerski umor matere in otroka najbrž izstopal iz siceršnjega kriminalnega povprečja tamkajšnjega okolja, a po drugi strani priča predvsem o averziji do populacije ruskih beguncev, ki se ji ni moglo izogniti niti tožilstvo kot državni organ pregona.

Omenjena dikcija obtožnice proti Černjenku se stopnjuje, iz besede v besedo je bolj neusmiljena do Vasilija: *»Hotelo se mu je po njenem telefonu. Ona se je branila, začela kričati, zbudilo se je dete. Obdolženec v svoji pohotnosti je postal živina. Začel se je boj na smrt. Ganusova je podlegla. Zbujeno dete – nedolžno bitje, ki je vzklikalo »Mama, mama«, je zadobilo dva udarca, da se je zgrudilo nezavestno. In potem ko je bila prva žrtev mrtva, je morala pasti še druga, kajti če bi otrok ostal živ, bi zamogel pričati, kedo je bil pri mami. Da se tudi to pričo odstrani, jo je materin morilec obesil brez usmiljenja, kakor bi se šlo za kakšno cunjo.«*¹⁰³

¹⁰¹ Prav tam.

¹⁰² Prav tam.

¹⁰³ Prav tam.

Dejstvo, da je bil Vasilij Černjenko 7. julija 1923 opažen ob ljutomerskem trškem vodnjaku že ob tretji uri in trideset minut, je bilo za tožilstvo dokaz, da je skušal kot storilec oprati sledove krvi za seboj. Prav tako je tožilstvo kot dokaz Černjenkove krivde razumelo njegov zgodnji prihod k družini Matešev, saj je, čeprav je poznal jutranji ritem svojih delodajalcev, v spalnico Julije Ganusove vstopil že precej pred uro, ko je običajno vstajala. Obtoženi je pisno potrdil prejem obtožnice in zaprosil za zagovornika revnih ter za prihod dveh po njegovem mnenju olajševalnih prič na glavno obravnavo: Jevgenije Mateševe in kapetana Vasilija Hitrova. Slednji naj bi potrdil, da je Černjenko usodnega večera iskal Julijo Ganusovo na več mestih v Ljutomeru.¹⁰⁴ Kakšen olajševalni moment je na sodišču pričakoval od Julijine prijateljice Jevgenije Mateševe, si je težko zamišljati.

Glavna obravnava in razglasitev sodbe

Glavna obravnava v kazenskem postopku zoper Vasilija Černjenka na mariborskem okrožnem kot porotnem sodišču se je odvijala 19. septembra 1923. Predsednik sodišča je uvodoma seznanil obtoženca z vsebino obtožnice, na kar je Černjenko izjavil, da ni kriv. Takoj zatem je bil pozvan, da se izreče o posameznih delih obtožnice. Povedal je, da je Aleksandra Ganusova spoznal pri vojakih, kjer je bil njegov podrejeni. V Požarevcu je pri Ganusovu sprejel službo sluga, kar je obsegalo opravljanje vseh hišnih del in varovanje Rostislava, ki ga je imel, tako Černjenko, »jako rad«. V Ljutomeru je Černjenko spoznal Ivana Ovčarova in kmalu opazil, da se med njim in Julijo Ganusovo plete intimno razmerje; večkrat ju je zalotil pri poljubljanju, nekoč pa celo pri skupnem ležanju na zofi, ko je nepričakovano vstopil v sobo.¹⁰⁵

Na izrecno Julijino prošnjo ni Ganusovu povedal ničesar o skrivnem razmerju, a je dodal, da je Aleksander zanj vendarle izvedel, kako, tega Černjenko ni mogel povedati. Ovčarovu je odnesel natanko tri Julijina ljubezenska pisma. Da so bila intimne narave, je vedel, saj jih je prebral, ker niso imela ovojnice. Potem ko je Černjenko ponovil zgodbo

¹⁰⁴ Prav tam.

¹⁰⁵ PAM, Vr VII 89523, Glavna obravnava zoper Vasilija Černjenka na Okrožnem kot porotnem sodišču Maribor, 19. 9. 1923.

o svojem prerivanju z Ovčarovom v veži stavbe, kjer je živela družina Ganusov, in svoje zgodnje vstajanje pripisal želji, da naznani Ovčarova pri zakoncih Matešev, je sodišču postregel z novim dogodkom. Ko je z Ganusovovimi še živel v Požarevcu, ga je nekega zgodnjega jutra klical v spalnico Aleksander Ganusov. Ko je Černjenko vstopil, je videl mladane nago Julijo ležati na razmetani postelji v skorajda identičnem položaju, kot je bila najdena po umoru: »Govorila ni ničesar, le kričala je.«¹⁰⁶ Je bilo torej res, da je skušal Vasilij Černjenko po umoru Julije posnemati njeno teatraličnost in jo je namerno namestil v položaj, v kakršnem jo je našla policija? Ne pozabimo, da je po umoru zgledno uredil tudi predmete in pohištvo v spalnici, ki so jih priče slišale med napadom padati po tleh.¹⁰⁷

Tudi Aleksander Ganusov je moral biti po Julijinem histeričnem napadu močno vznemirjen, saj je rekel slugi, naj napravi s soprogo, kar hoče. Černjenko ji je prinesel obkladke in jo, ko se je nekoliko pomirila, vprašal, ali jo je sprog tepel. »Ni tepel, ampak z besedami se še hujuje bje,« je odgovorila Julija. Vasilij je, kot kaže, še zmeraj upal v verjetnost zgodbe o samomoru Julije Ganusove, saj je na glavni obravnavi postregel z domnevno Julijino grožnjo, da bo v primeru samomora prej umorila še sina. Naj je bil ta njegov poskus nameren ali ne, se je hipoma izjalovil, saj je sodni izvedenec na vprašanje sodišča odločno zavrnil možnost samomora. Svoj trdni spanec na noč umora je Černjenko pojasnil s preutrujenostjo – nekaj noči pred tem naj bi mu spanec krtilo obiranje lipovih cvetov, ki jih je spravljal za čaj.¹⁰⁸ Da je med slugova opravila spadalo tudi shranjevanje zelišč, je najbrž držalo – spominimo, da sta Julija in Aleksander jutra običajno začenjala s pitjem čaja v svoji spalnici.

Na glavni obravnavi je ponovno pričal tudi Gregorij Matešev, ki je zanikal, da bi se bil kadarkoli domenil z Vasilijem o fizičnem obračunanju z Ovčarovom. Sosedje so Mateševu povedali, da je v noči umora okrog polnoči res nekdo trkal na njihova vrata. Na vprašanje, kdo je, je odgovoril: »Slovenec,« vendar so sosede po naglasu slišali, da je Rus.¹⁰⁹

¹⁰⁶ Prav tam.

¹⁰⁷ PAM, Vr VII 89523, dopis Žandarmerijske stanice Ljutomer Okrajnemu sodišču Ljutomer, 9. 7. 1923.

¹⁰⁸ PAM, Vr VII 89523, Glavna obravnava zoper Vasilija Černjenka na Okrožnem kot porotnem sodišču Maribor, 19. 9. 1923.

¹⁰⁹ Prav tam.

Če se je vprašanemu zdel odgovor, da je Slovenec, pomirjevalen, potem velja znova potrditi, da je obstajala med prebivalci Ljutomera visoka stopnja razdraženosti do ruskih beguncev. Matešev je na sodišču povedal, da je jutro po umoru sam spremljal žandarja v menzo ruskih častnikov, kjer je Ivanu Ovčarovu pojasnil, da je aretiran zaradi umora Julije Ganusove. Ovčarov je sprva mislil, da iz njega brijeta norce, nato pa se jima je le pridružil: *»Ovčarov je bil popolnoma miren in sem uverjen, da ni on morilec.«*¹¹⁰

Ko je pred sodiščem nastopila Jevgenija Mateševa, se je obtoženi takoj obrnil na njo z vprašanjem, ali se ne spomni, da jo je po Julijini vrnitvi iz Beograda prosil, naj se pomeni z njo glede njenega razmerja z Ovčarovom. Jevgenija je pritrdila in dodala, da Černjenkove prošnje ni izpolnila, saj sama ni vedela ničesar o prijateljičinem ljubezenskem odnosu. Ker se ni Julija v njeni družbi nikoli neprimerno vedla do Ovčarova, Jevgenija ni videla razloga, da bi jo opozarjala. Res se je Julija velikokrat sprehajala z Ovčarovom, vendar zmeraj v večji družbi.¹¹¹

Jevgenija ni mogla potrditi, da bi bil Aleksander Ganusov ljubosumen na Ovčarova, pač pa je njegova nesoglasja z ženo opisala kot *»navadne domače prepire«*. Ko se je Julija po enem takih prepirov odpeljala v Beograd, jo je tam res obiskala Jevgenija, ki ji je Ganusov naročil, naj prepriča Julijo, da bi se vrnila. Julija je na to pristala, vendar šele ko bi ji Aleksander poslal denar za plačilo poti.¹¹² Nobeden od vpletenih, ki so govorili o Julijinem odhodu v Beograd, ni izrecno povedal, ali je Julija s seboj vzela tudi sina ali ne. Glede na siceršnje pogosto Julijino afektirano vedenje je danes o tem nemogoče sklepati.

Ivan Nikolajevič Ovčarov je bil pred mariborsko poroto jasen: *»Nisem imel nikakega ljubavnega razmerja z Ganusovo, pač pa sem bil v navadnih družabnih stikih z Ganusovo družino.«* Zelo odločen je bil tudi glede domnevne korespondence z Julijo: ni je bilo. Tudi Ivanov prijatelj Viktor Tulubijev na mariborskem okrožnem sodišču ni bil pripravljen povedati ničesar o morebitnem razmerju med Ovčarovom in Julijo Ganusovo. Zanimal je Černjenkovo trditev, da bi od sluge sprejel Julijino pismo za Ovčarova.¹¹³

¹¹⁰ Prav tam.

¹¹¹ Prav tam.

¹¹² Prav tam.

¹¹³ Prav tam.

V nasprotju s Tulubijevim, od katerega je veliko pričakovalo že ljutomersko sodišče, je bil nova priča, skladiščnik Vasilij Jakovljevič Hitrov, ki se je znašel na glavni obravnavi na prošnjo Vasilija Černjenka kot tisti, ki bi utegnil vsaj deloma potrditi njegovo zgodbo. Zanimivo je, da razen policijskega zaslišanja Hitrov na ljutomerskem okrajnem sodišču ni bil deležen obravnave kot priča, čeprav je bil na predvečer umora tako v stanovanju družine Ganusov kot družine Matešev. Enainpetdesletni kapetan je 6. julija 1923 okrog osme ure zvečer potrkal pri Ganusovovih, ker je želel Juliji izročiti pošto in časopise. Ker mu je Černjenko povedal, da je Julija pri družini Matešev, se je tja podal tudi Hitrov. Juliji je predal pošiljko, nato pa se je pri Mateševovih zadržal do okrog 21. ure in petnajst minut. Julija je medtem odšla, sam pa je na poti domov srečal Černjenka na ulici pred vežnimi vrati. Vprašal ga je, ali gospa že spi, na kar je Černjenko razburjeno odgovoril: »*Nekam je odšla – otrok spi.*« Hitrov je dodal, da je po kratki izmenjavi besed nadaljeval svojo pot proti domu, a je obdolženec zaključek pripovedi priče, o kateri je upal, da mu bo pomagala otresti se krivde, glasno komentiral z vzklikom: »*Vi ste bili potem še v menaži.*« Tega pa Hitrov ni bil pripravljen priznati: »*Ni res!*«¹¹⁴

Sodišče je v nadaljevanju zavrnilo predlog Černjenkovega zagovornika Ferda Lašiča, da bi odredilo laboratorijsko preiskavo rdečkaste tekočine, najdene ob truplu Julije Ganusove. Glede na to, da je bil vzrok njene smrti zadušitev, in ne zastrupitev, sodišče ni videlo razloga za definiranje tekočine. Niti Černjenko niti njegov zagovornik nista dotlej predložila nobenih dokazov o duševnih boleznih obtoženega ali njegovih prednikov, zato je predsednik sodišča po tajnem posvetovanju zavrnil tudi predlog zagovornika, da bi njegovega klienta pregledal psihiater in ocenil, ali je Černjenko dejanje umora izvršil v »*stanju momentalne duševne defektnosti.*«¹¹⁵

Ta preobrat v taktiki obrambe je bil obenem edini trenutek priznanja, da je Vasilij Černjenko zakrivil smrt Julije Ganusove in njenega sina, kajti obtoženi je svojo nedolžnost zagovarjal, še neposredno preden je bila k delu pozvana porota. Vprašanje, na katero je moral vsak od dvanajstih porotnikov odgovoriti z da ali ne, se je glasilo: »*Je-li obtoženec Vasilij Černjenko kriv, da je v noči od 6. na 7. julij 1923 v*

¹¹⁴ Prav tam.

¹¹⁵ Prav tam.

Ljutomeru v namenu usmrtiti davil 26-letno Julijo Ganuš in njenega triletnega sinčka Rostislava Ganuš, vsled česar je nastopila smrt obeh?« Kmalu je imelo sodišče na mizi dvanajst identičnih odgovorov. Porotniki so se strinjali, da je Vasilij Černjenko kriv umora Julije Ganusove in njenega sina.

V imenu Njegovega Veličanstva kralja je tako mariborsko okrožno kot porotno sodišče pod predsedstvom višjega deželnega sodniškega svetnika Josipa Stergarja lahko Vasiliju Černjenku še isti dan, 19. septembra 1923, izreklo sodbo, ki se je glasila: *»Obtoženec Vasilij Černjenko je kriv, da je v noči od 6. na 7. julij 1923, v namenu usmrtiti, davil 26-letno Julijo Ganus in njenega triletnega sinčka Rostislava Ganus, vsled česar je nastopila smrt obeh. S tem je zakrivil hudodelstvo umora po 134., 135./4. členu kazenskega zakonika in se obsoja po 136. členu kazenskega zakonika na smrt na vešalih.«*¹¹⁶

Pričanje Aleksandra Ganusova

Še v začetku avgusta 1923 je okrožni zdravnik v Ljutomeru Anton Heric mariborskemu okrožnemu sodišču pojasnjeval, da Aleksander Ganusov ni sposoben pričanja pred sodiščem, saj se neprenehoma trese po vsem telesu in je psihično zlomljen. Predvideval je, da bo zaslišanja zmožen v štirinajstih dneh.¹¹⁷ A tudi sredi avgusta 1923 Aleksander ni nastopil pred sodiščem. Vodstvo ormoške bolnišnice je mariborskemu okrožnemu sodišču sporočalo, da je bil Ganusov operiran in bo pričanja na Okrožnem sodišču Maribor sposoben predvidoma 30. avgusta 1923.¹¹⁸ V dneh do konca avgusta 1923 je Aleksandra v bolnišnici dvakrat obiskal sodnik, da bi ga zaslišal, a je vdovec odklanjal zaslišanje, dokler ne bi popolnoma okreval, saj se je bal, da bi se mu ob prehitrem soočenju s tragedijo zdravstveno stanje ponovno poslabšalo.¹¹⁹ Sestega

¹¹⁶ PAM, Vr VII 89523, Sodba v imenu Njegovega Veličanstva Kralja!, 19. 9. 1923.

¹¹⁷ PAM, Vr VII 89523, dopis dr. Antona Herica Okrožnemu sodišču Maribor, 1. 8. 1923.

¹¹⁸ PAM, Vr VII 89523, dopis vodstva bolnišnice v Ormožu Okrožnemu sodišču Maribor, 14. 8. 1923.

¹¹⁹ PAM, Vr VII 89523, dopis sodnika Ivana Tratnika (?) Okrožnemu sodišču Maribor, 31. 8. 1923.

septembra 1923 je Aleksander zapustil ormoško bolnišnico in se odpe-
ljal v Ljutomer. Tam se ni javil sodišču, kakor mu je bilo naročeno in
kakor je obljubil.¹²⁰

Na glavni obravnavi pred mariborskim okrožnim sodiščem 19. sep-
tembra 1923 je Aleksander Ganusov končno nastopil kot priča. Nje-
govo pričanje je eno najdragocenejših, saj neposredno osvetli Juliji-
no osebnost in odnose v družini. Ganusov je tako podal presenetljivo
informacijo, da je bila Julija rojena grofica Tarnovska, aristokratsko
vzgojena in izobražena ženska, vajena udobja. Priznal je, da sta se z
Julijo pogosto prepirala, saj se ni zmogla prilagoditi begunskemu po-
ložaju družine in je od njega zahtevala luksuz, ki ji ga ni mogel nudi-
ti, kar je pri Juliji izzvalo histerične napade. Aleksander je potrdil Va-
silijevo pripoved o jutranjem dogodku v Požarevcu, ko je Julija po

ganusov.
Kr. 860m
nišnja
 Priča Aleksander Ganusov, 36 let, pravosl. v. Markovci,
 vdoma, bivačnik v Ljutomeri, postarna zaporniškim opravil.
 Obtožena je tako dva dni prej meni uslužben kot sluga.
 Spoznal sem ga v Požarevcu. ~~Leto je prišlo~~
 O kakem razmerju med Avcarovom in mojo pokojno
 ženo mi ni nič znano. Akcia mi ni p. tem kaj pravi in je
 kraj ob obtoženi p. misljam, da pravi, da sem mi jeg naročil,
 naj na ženo pazi in jo počeno varuje pred Avcarovom. Avcarov
 je bil pri meni uslužben in bi ja jez traktormalo spoznal v slabi,
 če bi slutil za tako intimitno razmerje med njim in mojo ženo.
 Avcarova poglavje je obtož, ker je moj sváček. Privedi v Ljutomer
 sem ga tam prejel in smo se večkrat govorili, kot mojemu staršim
 zadržanem življenju sprehajali.
 O svojih običajnih stvarih z obtožencem splel jutrat zgovoril
 nisem.
 Res je, da sem se z ranjko ženo večkrat prepiral. To pa
 je bilo vedno zato, ker je ona, kot razvijena ž. dama -
 rojuna je grofica Tarnovska - to ora pla na nakupe, starih
 si mene pravilno zahtevala, ki jim jaz, kot ruski begunec
 na nišnem morjal zadovoljiti. Jako je bilo tudi, ko sem prejel
 nekaj z njo na nakupe v Maribor. Kupini komarce, one je

Faksimile dela pričanja Aleksandra Ganusova
 na glavni obravnavi pred Okrožnim sodiščem Maribor
 (vir: PAM, Vr VII 89523)

¹²⁰ Prav tam.

enem od zakonskih preprirov skoraj gola obležala na postelji v močnem krču joka. Aleksander je poklical zdravnika, ki je Juliji predpisal kapljice, medtem ko ji je Černjenko pripravil čaj in obkladke, kar je Julijo pomirilo.¹²¹

Prav tako je Aleksander pred sodiščem potrdil epizodo z Julijinim odhodom v Beograd, vendar je kot razlog tega dejanja navedel ženi- no jezo po izletu v Maribor, ko tam ni mogla kupiti vsega, kar si je želela. »*Trmasta kot je bila*«, ga je kar zapustila. Povedal je še, da je bila za Julijino vrnitev zaslužna Jevgenija Mateševa. V tistem času naj bi se odpeljala v Kikindo po svoji dve hčeri, spotoma pa je v Beogradu obiskala Julijo. Ko se je Jevgenija vrnila v Ljutomer, je Ganusovu pre- nesla Julijino prošnjo za denar, da bi si lahko plačala pot za vrnitev k soprogu.¹²²

Ker je Aleksander omenjal nakupovalni izlet zakoncev v Maribor, je smiselno poudariti, da potovanje v Maribor za prebivalce Ljutomera v tistem času ni bilo samoumevno, še manj pa preprosto. Pomurje je bilo po prvi svetovni vojni prometno osamljeno, železniške proge niso bile povezane med seboj in so vodile do nekdanjih gospodarskih in političnih centrov – Budimpešte in Gradca. Ena od možnih poti v Maribor je bila tako pot z vlakom na relaciji Ljutomer–Radgona, kjer je bila pot preki- njena, saj je železniška proga Radgona–Špilje–Šentilj po saintgermain- skem sporazumu pripadala Republiki Avstriji; jugoslovanski državljani so lahko progo sicer na podlagi istega sporazuma uporabljali, a so bili na potovanju množično deležni provokacij. Iz Šentilja v Maribor je bilo nato spet mogoče potovati z vlakom jugoslovanskih železnic. Druga možnost za potovanje iz Ljutomera v Maribor pa je bila pot v lastni organizaciji do Ormoža, od tam pa z vlakom preko Pragerskega v Mari- bor. Julija in Aleksander sta lahko v Maribor potovala tudi z avtom. V tem primeru sta morala biti kot redka avtomobilista na vsej makadamski poti močno opažena.¹²³

Aleksander je na sodišču zanikal, da bi Vasiliju pred odhodom od doma naročil, naj varuje Julijo pred Ovčarovom, zanikal je tudi, da bi bil ljubosumen nanj ali da bi karkoli vedel o skrivnem razmerju svoje žene. Povedal je, da je bil Ivan Nikolajevič v Harkivu (Harkovu) njegov sošolec,

¹²¹ PAM, Vr VII 89523, pričanje Aleksandra Ganusova, 19. 9. 1923.

¹²² Prav tam.

¹²³ Rustja, *Železniška proga skozi Ljutomer*, 28.

Maribor – Glavni trg, začetek dvajsetih let 20. stoletja (vir: PAM, Zbirka fotografij in razglednic, inv. št. 8954)

v Ljutomeru pa podrejeni, zato bi ga lahko v vsakem trenutku odpustil, če bi sumil, da se med njim in Julijo plete kaj več od običajnega družinskega prijateljskega razmerja.¹²⁴ Ker je Gregorij Matešev na sodišču potrdil, da je Ivan Ovčarov povzročal nesoglasja med Ganusovovima, lahko sklepamo, da se je Aleksander zavestno odločil prikriti omenjeni vidik zgodbe, ki bi utegnil otežiti delo sodišča.¹²⁵

Aleksander Ganusov je slugo opisal kot potuhnjenega, mrkega in žalostnega človeka, kar je z vdovcem soočeni Vasilij brž pojasnil kot posledico slabih vesti o lakoti v Rusiji, ki so jo prinašali časopisi, in stiske, o kateri mu je pisala žena, ki je doma preživljala petero otrok. Aleksander sicer Černjenka ni razumel kot človeka hitre jeze, prav nasprotno, in družina z njim ni bila v nesoglasju. Nato je dodal nekaj, česar sodišče gotovo ni pričakovalo od njega in kar je kazalo na to, da mu je s psihiatričnim zdravljenjem preteklih mesecev uspelo skrpati razumsko razlago za to, kar se je zgodilo njegovi družini: »Čutim, da je obtoženec umoril mojo ženo in otroka ravno radi svoje mirne in mrke narave.«¹²⁶

¹²⁴ PAM, Vr VII 89523, pričanje Aleksandra Ganusova, 19. 9. 1923.

¹²⁵ PAM, Vr VII 89523, AŠ 103, Zaslišba priče – Jevgenija in Gregorij Matjašev, Ljutomer, 8. 8. 1923.

¹²⁶ PAM, Vr VII 89523, AŠ 103, pričanje Aleksandra Ganusova, 19. 9. 1923.

Tudi Aleksander Ganusov je ocenil kot laž Vasilijevo zgodbo, s katero je ta skušal pojasniti krvave madeže na svojih hlačah. Julija je »*kot dobro vzgojena žena vedno skrivala*« svoje mesečno perilo.¹²⁷ Vasilij je konec julija 1923 pred ljutomerskim okrajnim sodiščem zatrjeval, da so bile okrvavljene hlače, ki so jih preiskovalci našli pod slamnico njegove postelje, v resnici posebne hlače, ki jih je oblekel le tedaj, ko je moral kot družinski sluga s parketa stanovanja čistiti krvave madeže, ki jih je za seboj puščala Julija v času menstruacij; te so bile zelo močne, je povedal; voda, ki jo je odnašal iz Julijine spalnice, je bila po ves teden krvava.¹²⁸

Kot smo videli, sta bila o čistilnih navadah v stanovanju številka 61 pred ljutomerskim sodiščem zaslišana že Jevgenija Mateševa in Gregorij Matešev, ki sta le deloma potrdila Černjenkove trditve. Še pred zaslišanjem Ganusova je državno tožilstvo v obtožnici, ki jo je 10. septembra 1923 vložilo proti Černjenku pri Okrožnem sodišču Maribor, to njegovo zgodbo zavrglo kot »*skoz in skoz izmišljeno*«, saj »*že pri navadnih ljudeh ostane kaj takega moškim prikrto*«. ¹²⁹

Kolikšno nelagodje je moralo v času družbeno zatajevane spolnosti sprožati javno govorjenje o Julijini intimni negi pri vpletenih v sodni proces, lahko samo ugibamo. Če je Julija Ganusova celo po svoji smrti vzbujala spoštovanje in avtoriteto kot omikana oseba, potem si je prav tako težko zamišljati, kako močan vpliv je morala imeti njena navzočnost na slugo Černjenka, ko sta bila vsakodnevno drug ob drugem. Vasilij očitno ni bil sposoben krotiti sile zatajevanega vznemirjenja, s katero se je spopadal v stiku z intimnostmi oboževane osebe, še zlasti ker se je Julija svojega položaja zavedala in ga morebiti tudi izkoriščala. Černjenko je bil kot poročen posestnik in oče številne družine zdoma vaje patriarhalnega družinskega ustroja, v Ljutomeru pa se je naenkrat znašel v povsem drugačni vlogi: kot kuhar, pomivalec posode, čistilec, varuh otroka ipd. Nemara je začel sčasoma na vse skupaj gledati kot na nenavadno in vznemirljivo erotično igro.

Gradbena dela na železniški progi Ormož–Ljutomer–Murska Sobota so jeseni 1923 bliskovito napredovala, k čemur je pripomoglo toplo

¹²⁷ Prav tam.

¹²⁸ PAM, Vr VII 89523, Zaslišanje obtoženca, Ljutomer, 24. 7. 1923.

¹²⁹ PAM, Vr VII 89523, Obtožnica državnega tožilstva proti Vasiliju Černjenku, Maribor, 10. 9. 1923.

jesensko vreme. Rasle so čuvajnice in kolodvori, betonske konstrukcije in mostovi. Načrtovali so, da bodo do konca leta 1923 zemeljska dela na trasi končana.¹³⁰

Ničnostna pritožba Vasilija Černjenka

22. septembra 1923, samo tri dni po razglasitvi sodbe na mariborskem okrožnem kot porotnem sodišču, ki je Vasilija Černjenka pošiljala na vešala, je Černjenkov zagovornik po uradni dolžnosti, mariborski odvetnik Ferdo Lašič, napovedal ničnostno pritožbo zoper sodbo sodišča z 19. septembra 1923 zaradi izreka o krivdi in kazni.¹³¹ Cilj vložitve ničnostne pritožbe je bil izpodbijanje sodbe zaradi kršitve določb kazenskega formalnega in materialnega prava.¹³² Vložena je bila 12. aprila 1924 s prošnjo, da se celoten kazenski spis predloži Stolu sedmorice v Zagrebu kot višjemu sodišču. Vasilij Černjenko je na razplet čakal v zaporu v Mariboru.¹³³

Prva jugoslovanska država se je spopadala z velikim problemom izenačevanja zakonodaje. Nobena od evropskih držav, oblikovanih po prvi svetovni vojni, ni imela tako raznovrstne zakonodaje kot Kraljevina SHS. Številna pravna vprašanja so se reševala na šest različnih načinov, kolikor je bilo v državi pravnih področij: posebni pravni predpisi so tako veljali v Srbiji, Črni gori, na Hrvaškem, v Bosni in Hercegovini ter v Vojvodini, kjer so veljali madžarski, v Dalmaciji in Sloveniji pa avstrijski zakoni. Likvidacija pravnega provizorija in priprava zakonskih predlogov o poenotenju zakonodaje je bila v dvajsetih letih 20. stoletja temeljna naloga Zakonodajnega odbora Narodne skupščine. Spričo pogostih menjav vlade in drugih posebnosti notranjepolitične dinamike prve jugoslovanske države se je njegovo delo izkazalo za izredno težavno.¹³⁴

Po zedinjenju leta 1918 se je različnost pravnih področij posebno odražala prav na področju kazenskega prava, zato je jugoslovanska

¹³⁰ *Železnica Ormož–Murska Sobota*, Murska straža, 2. 11. 1923, 3.

¹³¹ PAM, Vr VII 89523, Napoved ničnostne pritožbe, Maribor, 22. 9. 1923.

¹³² Melik, *Kazensko sodstvo na Slovenskem 1919–1929*, 65.

¹³³ PAM, Vr VII 89523, Ničnostna pritožba Vasilija Černjenka, 12. 4. 1924.

¹³⁴ Čulinović, *Državnopravna historija II*, 308.

vlada februarja 1919 razširila dele srbskega kazenskega zakonika na vse državno ozemlje. Prednačrti novega zakonika so bili izdelani v letih 1921–1922, nato pa je delo zastalo do leta 1926. Ker Narodna skupščina dela ni dokončala, je bil novi kazenski zakonik objavljen šele kmalu po nastopu šestojanuarskega režima januarja 1929.¹³⁵ Vse to so bile okoliščine, ki so šle na roko obsojenemu Vasiliju Černjenku. Pritožba je podrobneje orisovala Černjenkovo življenjsko pot, hkrati je Vasilij v njej dopustil možnost, da je umor zagrešil v stanju zmanjšane prištevnosti. Cilj Ferda Lašiča ob vložitvi pritožbe je bil, da se umor, za katerega je bil obsojen Vasilij Černjenko, prekvalificira v nenameren uboj.

Kot kaže, je obsojenec mnogo pričakoval od dejstva, da je v Kraljevino SHS prišel kot vojak generala Vrangla, saj je svojo pripoved v pritožbi, ki jo navajam v celoti, začel ravno s tem poudarkom. Pozornost velja nameniti njegovemu opisu odnosa z Ganusovovima, ki ga je sam razumel kot družinskega. Imel je občutek, da je delodajalcema enakovreden, to občutje pa je pri sebi upravičeval s prepričanjem, da je kruta begunska usoda za vse pomenila osvoboditev od siceršnjih socialnih ločnic. Zdelo se mu je, da ima polna pooblastila za vmešavanje v odnose Julije Ganusove in Aleksandra Ganusova. Vsaj občasno sta mu povod za takšno razumevanje dajala zakonca sama, čeprav je Aleksander na zaslišanju povedal, da z obtoženim Vasilijem ni nikoli razpravljal o svojih družinskih rečeh. Ker je Černjenko Julijo poleg tega nazival »*moja gospa*«, sebe pa »*sluga*«, lahko ponovno spomnimo na izhodiščno tezo o silovitih trkih, ki jih je v medsebojnih odnosih povzročal razpad predvojnih sistemov vrednot in nazorov ter porajanje novih. Žrtev kaotičnih človeških razmerij je bila tudi družina Ganusov.

Po prenehanju svetovne vojske sem se z drugimi narodnimi elementi v Rusiji boril pod Vranglovim poveljstvom proti boljševiškim grozodejstvom v južni Rusiji. Po sklenjenem miru med boljševiki in poljsko republiko se je obrnila boljševiška premoč proti nam in prisiljeni smo bili, da si otmemo golo življenje, bežati iz Rusije in iskati gostoljubja drugod. Z drugimi Rusi, ki so zaposleni pri napravi železnice med Ormožem in Mursko Soboto, sem prišel tudi jaz tja obenem z osebami, ki nastopajo v tej zadevi, in posebej z obiteljjo Ganusov. Prideljen sem bil h gradbenemu oddelku v Ljutomeru in si je inženir Aleksander Ganusov izbral izmed tamkajšnjih Rusov mene za

¹³⁵ Vilfan, *Pravna zgodovina Slovencev*, 512.

slugo. Pri tej priliki sem opazoval, da zakonca Ganusov ne živita v popolnem zakonskem soglasju, in sem bil trdno prepričan, da je na tem nesoglasju v veliki meri kriv Ivan Ovčarov. Julija Ganusova je bila histerična in je včasih zapustila svojega moža, vendar pa se je zopet vrnila. Pri neki priliki se je celo hotela na postelji obesiti, kar sem videl na lastne oči in kar je Aleksander Ganusov opravičeval s histerijo. Ko se je Ganusov odstranil, sem vprašal gospo, zakaj je kričala in zakaj si je hotela življenje vzeti, če jo mož pretepava. Ona pa mi je odgovorila, da je sicer ne pretepava, toda besede so hujše kakor udarci.

Občevanje med Ganusovimi in menoj je bilo zelo domače, k čemur je pripomogla usoda, ki je bila proti vsem na enak način kruta. Opravljal sem vsa domača opravila, šel z gospodo na sprehod, pri čemer sem imel skrb paziti na Rostislava Ganusova. Otroka sem imel zelo rad in je otrok mene bolj obrajal kakor svoje stariše. Ta otrokova naklonjenost napram meni je vzbujala občo pozornost v Ljutomeru. Ganusova sta občevala z menoj ne kakor gospodarja s slugo, ampak kot prijatelja s prijateljem. Ob velikih praznikih smo se v znak prijateljstva celo poljubili. Čim ožje je bilo občevanje v našem rodbinskem krogu, tem težje sem prenašal, če je kedo skušal se nam približati: iz tega razloga sem bil silno ljubosumen na Ivana Ovčarova posebno takrat, če se je sprehajal z Ganusovo ali če je zahajal k nam takrat, ko gospodarja Aleksandra Ganusova ni bilo doma. Tudi 6. julija 1923 sem bil silno razjarjen in nisem našel miru in pomirjenja, ker se je Ovčarov sprehajal z Julijo Ganusovo.

Kako se je zgodila v noči od 6. na 7. julij 1923 v naši družbi neverjetna nesreča, v kateri sta na najžalostnejši način končala Julija Ganusova in triletni Rostislav Ganusov, še mi do danes ni znano. Ne morem trditi, kedo bi povzročil to neizmerno gorje. Ne morem obdolžiti kake tretje osebe, pa tudi sebe ne.

Kot tretjo osebo sem sumničil Ivana Ovčarova. Če pa ta zločina ni izvršil in pridem edini jaz kot storilec v poštev, potem sem moral izvršiti zločin oziroma dve življenji uničiti v taki duševni zmedenosti, da se tega nisem takrat zavedal in se dejanja tudi danes ne zavedam. Povoda ubiti svojo gospodarico, ki ni ravnala z menoj kot s slugo, ampak kot prijateljem, nisem imel nobenega. Še manj pa sem imel povod ubiti malega Rostislava, s katerim sem ravnal kot s svojim sinom in kateri me je bolj čislal in se rajši z menoj igral kakor z lastnimi stariši. Tako kakor sem ti dve osebi čislal, visoko cenil in jima bil hvaležen, da sta mi v svoji

bližini dali ugodno bivanje, tako nesrečen sem, če bi jaz povzročil njiju pogin, in če bi si bil svest le najmanjše krivde, bi skušal razbremeniti svojo vest in omiliti svojo vest s tem, da bi priznal pred vsem svetom, da sem grešil.

Vobče se je domnevalo, da sem ubil Ganusovo, ker se mi ni udala, sinčka pa radi tega, da bi ne bilo priče. To domnevanje ne more držati, ker se na Julijani Ganusovi, posebno na njenih spolovilih, ni našlo niti najmanjših znakov, da bi kedo skušal izvršiti posilstvo. Vobče je izvršeno kaznivo dejanje na način, ki ne kaže namena storilca žrtev ubiti. Če bi se jo hotelo namenoma ubiti, bi se jo davilo tako, da bi se znaki krog in krog vratu poznali, ali pa s kakim drugim orodjem napadlo, ki bi dalo sklepati na namen. Tudi Rostislav je bil kot mrlič najden v položaju, ki ne da sklepati na umor. Udarjen je bil po glavi, nato pa z obrisačo obešen na svojo posteljo. Če bi že imel namen tako nedolžnega in brezmočnega črvička ubiti, bi ga lahko z enim udarcem in bi ga ne bilo treba še nato obesiti. Ni treba misliti, da bi se takšnega otročička vesilo z namenom, da bi se vrgel sum samomora na njega. Oboje, tako smrt Ganusove Julije kakor Rostislava, kaže, da je moral ta čin izvršiti ali blaznež ali pa človeški nestvor, ki je imel naslado na dolgotrajnem mučenju in umiranju svojih žrtev. Kot častilec svojih službodajalcev in kot oboževatelj malega Rostislava zadnjega čina nisem bil zmožen.

Skrupil bi svoj spomin na Julijano Ganusovo in žalil bi njeno dušo, ako bi trdil, da je v svojem nezadovoljstvu in v svoji nesreči sama položila roko na sebe in svojega otroka, toda situacija, kakršna je bila tukaj, bi bolje odgovarjala samomoru kakor pa umoru, kakor rečeno, pa tega niti ne trdim.

Če bi hotel v resnici nesrečnico posiliti, je možno, da bi njej nehote pritiskal srajco na vrat, kakor se to pozna, vendar ne v namenu jo spraviti ob življenje, ampak njo prisiliti k spolnemu činu. Ni tudi izključeno, da bi pri tem se ne udarilo otroka, ki kriči, po glavi, in bi se ga pri tem omamilo in v mnenju, da je otrok mrtev, obesilo. V tem slučaju bi se ne moglo govoriti o umoru, ampak kvečjem le o uboju. Iz tega razloga je stavil moj zagovornik vprašanje na uboj. Sodišče pa je ta predlog zavrnilo. Za slučaj, da sem v blaznosti Juliji Ganusovi in mlademu Rostislavu prerezal nit življenja, je predlagal moj zagovornik, da se me duševno preišče in po zvedenjih skuša ugotoviti, ali se ni zgodilo dejanje v trenutku duševne zmedenosti oziroma blaznosti. Sodišče je tudi ta predlog ne glede na to, da je umor

zagoneten in brez logične razumne in duševne podlage, zavrnilo. Z zavrnitvijo obeh predlogov je bila onemogočena izčrpana obrana in s tem kršen 344. člen št. 5 k.p.r.

Po svojem že izkazanem zagovorniku, ki mi je bil uradno postavljen, predlagam, da se predložijo vsi spisi s to ničnostno pritožbo Stolu sedmorice kot kasacijskemu dvoru, kateri se naproša, da izpodbijano rzsodbo razveljavi in vrne zadevo v ponovno razsojo in posebno poizvedbo dokaza po zvedencih ter razsojo I. inštanci.¹³⁶

Rzsodba Stola sedmorice v Zagrebu

Če drugega ne, je bila vehementna zavrnitev izvedenskega mnenja o duševnem stanju Vasilija Černjenka s strani mariborskega okrožnega sodišča resnično nekoliko nenavadna. Glede na okoliščine, v katerih je Černjenko živel zadnjih nekaj let, je bilo pri njem pričakovati vsaj obliko depresije. O tem, da je bil sluga žalosten, potuhnjen in čemeran, je v svojem pričanju pred sodiščem govoril tudi Aleksander Ganusov. Tako se je zdelo, vendar je Stol sedmorice v Zagrebu kot kasacijsko oz. višje sodišče pod predsedstvom slovenskega sodnika (in pisatelja) Frana Milčinskega skoraj leto dni po umoru v Ljutomeru 25. junija 1924 zavrnil ničnostno pritožbo Vasilija Černjenka.¹³⁷

Glede na pravni status Stola sedmorice ni bilo dvoma o tem, da bo formulacija rzsodbe, ki jo je izdal, nadvse jasna in natančna: »O kaki duševni zmedenosti obtoženca ni v spisih ni najmanjšega znaka. Obtoženec sam je povedal, da ni bil nikdar bolan in da so njegovi stariši umrli od starosti. S svojim vedenjem pred sodiščem ni vzbudil obtoženec nikakega suma zoper svojo prištevnost.« Ker je Černjenko v času sodnega procesa proti sebi kategorično zavračal, da bi Juliji Ganusovi in Rostislavu Ganusovu stregel po življenju, da bi ju torej ali ubil ali umoril, Stol sedmorice tudi ni videl pravne podlage za prekvalifikacijo umora v uboj.¹³⁸

¹³⁶ PAM, Vr VII 89523, Ničnostna pritožba Vasilija Černjenka, 12. 4. 1924.

¹³⁷ PAM, Vr VII 89523, Rzsodba Stola sedmorice v Zagrebu, 25. 6. 1924.

¹³⁸ Prav tam.

u uboju. Iz teh uvaževanj da ~~je~~ bil branitelj predlagal pa
 porotni razpravi, da bodi obtoženec pregledan po zdravnikih, ki
 da naj skušajo ugotoviti, ali se kaznivo dejanje ni zgodilo ob
 hipni duševni zmedenosti obtoženca; nadalje da bodi porotnikom
 sestavljeno tudi če eventualno vprašanje na uboj. Sodni zbor, ki
 je odbil oba braniteljeva predloga, da je zagrešil ničnost po toč
 § § 344 kpr., ker da je onemogočil izčrpno obrambo obtoženca.

Sodni zbor pa je pravilno postopal.

O kaki duševni zmedenosti obtoženca ni v spisih
 ni najmanjšega znaka. Obtoženec sam je povedal, da ni bil
 nikdar bolan in da so njegovi stariši umrli od starosti. Se svo-
 jim vedenjem pred sodiščem ni vzbudil obtoženec nikakega suma
 zoper svojo prištevitost. Ko ni bilo pogoja navedenega v § 134
 kpr., je sodni zbor po pravici odklonil psihijatrično preiskavo
 obtoženca.-

Pritožba radi opustitve eventualnega vprašanja
 na uboj spada v posebno določbo toč.6 § 344 kpr., češ, da je sod-
 ni zbor se svojo odločbo kršil predpis § 320 kpr. Ni pa op-
 ravičena niti ta pritožba. Obtoženec je tajil vsako krivdo, je
 toraj tajil, da je Julijo in Rostislava Ganusov ubil, to je da
 ju je spravil ob življenje brez namena, da ju usrti. Zato in ko
 ni bilo sicer od nikoder omembe, da je obtoženec ravnal samo s
 sovražnim namenom zoper Julijo in Rotislava Ganusov, je manjka-
 la ona trditev, ona navedba, ki jo predpostavlja § 320 kpr. Zato
 ni smel sodni zbor staviti porotnikom vprašanja, za katero ni
 obstojal zakoniti pogoj. .

Neutemeljeno ničnostno pritožba je bilè zategadelj
 zavrniti in obtoženca obsoditi po 2 odat. § 390 kpr., da povrne
 morebitne stroške kasacijskega postopanja.

Stol sedmorice, oddelek B.,

v Zagrebu, dne 28. junija 1924.

Dr. Zelezinger s.r.

Milčinski s.r.

Prepis je točen .

Ravnateljstvo pomožnih uradov stola sedmorice, odd.B.,

v Zagrebu, dne 4. julija 1924.

Ravnatelj. pom. uradov :

J. J. J.

Faksimile dela razsodbe Stola sedmorice v Zagrebu v zadevi Vasilij Cernjenko
 (vir: PAM, Vr VII 89523)

Kraljevi dotik in pot v Lepoglavo

Potem ko je Vasilij Černjenko morda že odšteval dneve do svoje smrti, se je konec novembra 1924 zgodilo nekaj presenetljivega. Kot vsako leto pred praznikom zedinjenja 1. decembra je kralj Aleksander Karađorđević tudi leta 1924 razglasil pomilostitev ali omilitev kazni določenemu številu zapornikov. Tokrat se je na seznamu odrešenih našel tudi Vasilij Černjenko. Z ukazom kralja mu je bila 30. novembra 1924 smrtna kazen spremenjena v dosmrtno ječo, dopolnjeno s postom in temnico vsako leto 6. julija – na dan, ko sta umrla Julija Ganusova in njen sin Rostislav.¹³⁹ Černjenkovi dnevi v mariborskih zaporih so se iztekli in 29. januarja 1925 je bil poslan na prestajanje dosmrtne zaporne kazni v kaznilnico v Lepoglavu.¹⁴⁰

Samo nekaj dni prej, 22. novembra 1924, je bila po težavnih zaključnih delih, opravljenih v veliki naglici, slovesno odprta železniška proga Ormož–Ljutomer–Murska Sobota. Njena vzpostavitev je bila v demokratskem strankarsko političnem jeziku (ob odsotnosti katoliške strankarske politike) razumljena kot velik korak h gospodarski, kulturni, politični, predvsem pa simbolni povezanosti tega obmejnega območja z državno matico.¹⁴¹ Vlak, ki je prvič zapeljal proti Murski Soboti, so med številnimi zbranimi pozdravljali tudi ruski begunci, ki so gradili progo ter so zdaj zbranim delili kruh in sol ter jih pozdravljali z *»otožnimi ruskimi, na stepe spominjajočimi vzkliki«*: Hura, hura! Številnim govorcem se je v velikem metu pridružil minister za gozdove in rude Gregor Žerjav, čigar govor se je šibil pod težo državotvornega patosa: *»Če danes grmi mimo Ljutomera železni stroj, je to samo odmev železnega koraka, s katerim maršira mogočna Jugoslavija k svoji prelepi bodočnosti.«*¹⁴²

Inženirja Aleksandra Ganusova na slovesnosti ni omenjal nihče od govorcev, pa tudi na banketu v Ljutomeru ne, čeprav se je prometni

¹³⁹ PAM, Vr VII 89523, dopis Stola sedmorice Okrožnemu sodišču Maribor o spremembi smrtne kazni v dosmrtno ječo za Vasilija Černjenka, 9. 12. 1924.

¹⁴⁰ PAM, Vr VII 89523, dopis rubežnika Kokala Okrajnemu sodišču Maribor, 6. 10. 1926.

¹⁴¹ *Slovesna otvoritev proge Ljutomer–Ormož–Murska Sobota*, Jutro, 22. 11. 1924, 3; *Prometni minister Stanić izročil progo Ormož–Murska Sobota prometu*, Jutro, 23. 11. 1924, 9; *Prometno-gospodarski pomen nove železnice*, Jutro, 23. 11. 1924, 10.

¹⁴² *Zaključek slavnostne otvoritve prekmurske železnice*, Jutro, 25. 11. 1924, 3.

minister Andra Stanić tam zahvalil ruskim beguncem za njihov doprinos k izgradnji proge.¹⁴³

24-11-923
 Драгой Александръ Васильевичъ гн. г. г.
 Вашъ привѣтъ и низкій поклонъ и поже
 лая быть всѣмъ найлучшимъ благо
 Александръ Васильевичъ неужаски Вы
 думаете что я участвовалъ убійцено
 Вашиой супруге и вашией сына. Не
 думайте этого такое дело тако
 можно съделать бѣлымъ гни
 не съедимъ сына мой доси
 поръ благодарю Бога привою
 чина. оъ такого зверскаго поступ
 на нехай сменд. Господь оубо
 знаетъ что вѣчно франк мой со
 съ иная дума гиса передбогом
 и передвами оуживъ боу знаетъ что
 Веновны вѣчно франк. мой Вен
 только что и винюмоделъ уваше сине
 ине франк и зафранувъ этого мн
 забвѣе чрезъ котораго срадало

Faksimile dela pisma Vasilija Černjenka Aleksandru Ganusovu
 (vir: PAM, Vr VII 89523)

¹⁴³ K otvoritvi proge Ormož–Murska Sobota, Slovenski narod, 25. 11. 1924, 3.

Corpora delicti

Mariborsko okrožno sodišče je imelo po končanem procesu proti Vasiliju Černjenku precej težav z izsleditvijo Aleksandra Ganusova, ki bi moral prevzeti zasežene predmete s prizorišča umora, med njimi raztrgano žensko srajco, ženske hlače, spodnje krilo in belo rjuho. Vsi predmeti so pripadali pokojni Juliji Ganusovi. Sodišče je želelo Aleksandru izročiti tudi prevleko za vzglavnik in brisačo, s katero je bil zadavljen njegov sin. Na seznamu *corpora delicti*, s katerimi je po procesu prav tako razpolagala jetnišnica Okrožnega sodišča v Mariboru, so bili tudi predmeti, ki jih je sodišče vendarle spoznalo kot neprimerne za izročitev in jih je dalo uničiti: kos krvave vate, ki je služil kot tampon in so ga preiskovalci našli v Julijini nožnici, dva zavitka njenih las in prazna steklenička s sledovi rdečkaste tekočine.¹⁴⁴

Med predmeti, ki jih je sodišče želelo izročiti Ganusovu, pa ni bilo Julijine zlatnine, ki jo je komandir Žandarmerijske stanice Ljutomer 10. julija 1923 priložil Okrajnemu sodišču v Ljutomeru kot *corpus delicti*: zlate žepne ure z verižico, najdene na Julijini toaletni mizici, medeninašte verižice, zlatega poročnega prstana in dveh zlatih prstanov, posutih z dragim kamenjem.¹⁴⁵ Po poizvedovanju v Ormožu in ruskem begunskem taborišču v Strnišču je sodišče v začetku januarja 1926 Aleksandra Ganusova odkrilo v kraju Mokra gora v bližini Užice, kjer je bil še zmeraj zaposlen pri Direkciji za izgradnjo železnic. Danes se zdi več kot jasno, a tedaj, kot kaže, le ni bilo, da Aleksander zastrašujočih predmetov ni želel prevzeti, kljub temu da jih je sodišče že dostavilo v Užice. A prenetljiv, ker pripada nekemu izginulemu svetu, je bil tudi Aleksandrov odgovor, ki ga je konec januarja 1926 poslal sodišču po brzjavni pošti: »*Stvari primiti neču, izvolite pokloniti ih nekome siromašnem Rusu po vašem nalaženju.*«¹⁴⁶

¹⁴⁴ PAM, Vr VII 89523, Seznam *corpora delicti* v shrambi jetnišnice Okrožnega sodišča v Mariboru.

¹⁴⁵ PAM, Vr VII 89523, Žandarmerijska stanica Ljutomer Okrajnemu sodišču Ljutomer, 10. 7. 1923.

¹⁴⁶ PAM, Vr VII 89523, brzjavka, 31. 1. 1926.

II.

KRVAVA LJUBEZENSKA DRAMA
V RUSKEM BEGUNSKEM TABORIŠČU
V STRNIŠČU NA SILVESTROVO 1921

Rusko begunsko taborišče v Strnišču

Ne več kot dobri dve leti pred ljutomerskimi dogodki se je ob koncu leta 1920 po pogajanjih med ruskim carističnim generalom Petrom Nikolajevičem Vranglom in jugoslovansko vlado v Strnišču (današnjem Kidričevem), ki ga od Ljutomera loči le nekaj deset kilometrov, naselilo od 1000 do 1200 ruskih beguncev. To so bili predvsem gojenci donskega in krimskega kadetskega korpusa, ki so zapustili domovino zaradi državljanske vojne.¹ Kadetski korpusi so bili v carski Rusiji vojaške izobraževalne ustanove, v katerih so se izobraževali mladostniki od enajstega leta dalje s ciljem priprave na vojaško akademijo. Ker je prišlo v Strnišče skupaj z gojenci tudi okrog trideset vzgojiteljev, so v skrajno siromašnih razmerah z vzgojnim in izobraževalnim delom nadaljevali tudi v begunskem taborišču.²

Od svojih korenin odrezani Rusi so si v Strnišču zapolnjevali dneve z različnimi dejavnostmi: s pridelovanjem zelenjave, delom v čevljarski, ključavničarski in fotografski delavnici, v taborišču so oblikovali čitalnico, pevski zbor, gledališče in pihalni orkester. Udeleževali so se v športnih aktivnostih, za duhovno življenje je bilo poskrbljeno v taboriščni pravoslavni cerkvi.³ Takoj po prihodu v Strnišče so begunci za okoliške prebivalce priredili pevski večer, za katerega jim je bilo številno občinstvo, tako časniki, »nad vse hvaležno«. V začetku januarja 1921 so nastopili na Ptujju,⁴ februarja 1921 pa je skupina ruskih gledališčnikov iz begunskega taborišča v mariborskem teatru uprizorila Gogoljevo *Zenitev*.⁵ Ob prizadevanju

¹ *Wranglovi begunci v Strnišču*, Tabor, 18. 11. 1920, 3; *Wranglova armada v Strnišču*, Tabor, 25. 11. 1920, 3.

² *Rusi v Ptujju*, Ptujski list, 9. 1. 1921, 1.

³ Pulko, *Ruski kadeti v Strnišču*, 16; isti, *Nogometno igrišče v Kidričevem*, 16.

⁴ *Strnišče*, Ptujski list, 9. 1. 1921, 3; *Ruski koncert v Ptujju*, Ptujski list, 16. 1. 1921, 2.

⁵ *Gostovanje ruske drame v Mariboru*, Tabor, 23. 2. 1921, 3.

za prikaz kultiviranosti begunskega centra, ki je v javnosti vzbujal pomisleke kot leglo sovražne vojske, so bile tudi nevzdržne gmotne razmere razlog, da se je zbor osemindvajsetih ruskih beguncev in begunk, večinoma častnikov in njihovih hčera, maja 1921 odpravil v Maribor. Nastopili so pod vodstvom polkovnika Pograničnega z upanjem na radodaren obisk Mariborčanov in Mariborčank, uspešen nastop pa so ponovili tudi v Slovenski Bistrici.⁶

V mestnih sredinah, ki so se po političnem prevratu trudile izviti iz objema nemškega kulturnega miljeja, je bil ta bežni piš iz slovanskega kulturnega sveta bržkone nenadejana osvežitev. Ne glede na to bi bilo zmotno misliti, da so občinska vodstva štajerskih mest dala kakorkoli vedeti, da so seznanjena s položajem ruskih beguncev v Strnišču, čeprav se je na pravoslavni božič januarja 1921 z borno nabirko denarja ptujskih someščanov v Strnišču pojavil okrajni glavar Otmar Pirkmajer skupaj z vladnim komisarjem mesta Ptuj Matejem Senčarjem. S politikom lastno dobrodelno gesto sta skromno obdarovala begunske otroke, za kar so se ti »ginljivo zahvaljevali«.⁷

Ptuj, dvajseta leta 20. stoletja

(vir: PAM, Zbirka fotografij in razglednic, inv. št. 8550)

⁶ *Ruski begunci iz Strnišča*, Tabor, 1. 5. 1921, 3; *Privreditev ruskih beguncev v Slovenski Bistrici*, Tabor, 31. 5. 1921, 3.

⁷ *Obdarovanje otrok beguncev*, Ptujski list, 30. 1. 1921, 2.

Čeprav je taborišče v Strnišču v nekaj mesecih po prihodu ruskih beguncev skoraj povsem izginilo iz sfere javnega, je mariborski *Tabor* junija 1921 še pisal o tamkajšnji nepopisni revščini, ki se je zrcalila v prizorih napol nagih in lačnih otrok, in s tem spodbujal bralce k udeležbi na dobrodelni vrtni veselici, ki jo je v Mariboru pripravljala mestni odbor v sodelovanju z gojenci krimskega kadetskega korpusa.⁸ Kljub deževnemu vremenu so bili člani organizacijskega odbora zadovoljni z obiskom meščanov na prireditvi, ki se je odvijala ob sodelovanju lokalnega Sokola in Glasbene maticе. Ljudje so prinašali življenjske potrebščine za begunce in sodelovali v srečelovu, katerega dobiček je bil prav tako namenjen beguncem.⁹

Med ruskimi begunci v Strnišču so torej prevladovali mladi ljudje na pragu odraslosti, v Zavodu za zapuščeno rusko mladino, ki je bil organiziran v Strnišču, pa so bile tudi ženske, ki so dobivale mesečno begunsko podporo za vzdrževanje sebe in družinskih članov. »*Kaj so ti ljudje, ki so prišli v naše zapuščene barake* (med prvo svetovno vojno je bila v Strnišču avstrijska rezervna vojaška bolnišnica, op. p.), *krivi na političnih avanturah Wrangla in drugih generalov,*« je bilo retorično vprašanje pisca časopisnega prispevka, ki je dajalo slutiti, da ruski prišleki niso dobrodošli gostje v ububožani slovenski skupnosti, ki se je pobirala po opustošenju prve svetovne vojne. Razmere so klicale k odločnemu razmisleku na najvišji državni ravni o načinih vključevanja beguncev v jugoslovansko družbo.¹⁰

Kajti če so ruski begunci v lokalnem javnem prostoru na eni strani vzbujali simpatije in pomilovanje ter so vznikale pobude za pomoč v denarju in življenjskih potrebščinah, so na drugi strani vztrajno silili na plano občutki odpora, zavračanja in celo sovražnosti do priseljene populacije, ki je s seboj prinesla drugačen kulturni imaginarij.¹¹ Kdo ve, ali ni zato prinesla olajšanja novica ob koncu leta 1921, da so se ruski begunci, zlasti pripadniki donskega kadetskega korpusa, v večjem številu

⁸ *Za ruske begunce*, *Tabor*, 14. 6. 1921, 3; *Program vrtnе veselice*, *Tabor*, 17. 6. 1921, 3.

⁹ *Odbor za prireditve*, *Tabor*, 23. 6. 1921, 3.

¹⁰ *Ne zapustimo Rusov v bedi!*, *Tabor*, 17. 6. 1921, 2; *Organizacija dela v pomoč ruskim beguncem*, *Tabor*, 19. 6. 1921, 2.

¹¹ *Sokolstvo – vsem bratom in sestram*, *Tabor*, 21. 10. 1921, 3; *Inteligentna Rusinja*, *Tabor*, 24. 10. 1921, 4; *Wranglovci tudi na glavnem kolodvoru*, *Tabor*, 30. 10. 1921, 4; *Za bedno rusko deco*, *Tabor*, 28. 2. 1922, 3; *Wranglovci*, *Tabor*, 25. 3. 1922, 4; *Proti Wranglovcem*, *Tabor*, 25. 1922, 1.

izselili v Banat (po nekaterih podatkih v Bilečo), medtem ko je v Strnišču začasno ostal le krimski kadetski korpus, ki je prav tako pospešeno iskal trajnejšo namestitev. Nekdanje taborišče se je postopoma preoblikovalo v industrijski obrat.¹²

Podporočnik donskega kadetskega korpusa Venjamin Mihajlovič Svečnikov ni potoval na jug s svojimi gojenci, saj ga je čakal sodni proces, po katerem je bil septembra 1922 pred Okrožnim sodiščem v Mariboru obsojen na štiri leta zaporja za nenaklepni uboj.¹³ Njegov kazenski spis, ki ga hrani Pokrajinski arhiv v Mariboru, je zakladnica odnosov v ruski begunski populaciji in med njo ter okoliškim slovenskim prebivalstvom, ki priča o izjemno težavnem konstruiranju novega miselnega sveta po koncu prve svetovne vojne, v katerem izkušnje starega niso bile v večjo pomoč.

Poročilo narednika Alojza Pešla

Vodja Žandarmerijske stanice v Strnišču, petinštiridesetletni Alojz Pešl, je bil bržkone nejevoljen, ko je na silvestrovo leta 1921 nenadoma zazvonil domači telefon in ga je podrejeni obvestil, da ima »*nekaj nujnega*«. ¹⁴ Pešl je moral hipoma pozabiti na mirno dopoldne v družbi soproge, sestri za pisalno mizo in za Okrajno sodišče na Ptujju popisati natančen potek dogajanja, ki se je tisto dopoldne v begunskem taborišču v Strnišču končalo s smrtjo ptujškega zdravnika dr. Ludviga Scheichenbauerja. Za nameček so bili vsi v smrt vpleteni ruski državljani, iskanje prevajalca pa je komandirju najbrž še dodatno kratilo praznično vzdušje. A ne glede na okoliščine pravilna pisava obsežnega poročila ne govori o tem, da bi policijski uslužbenec pri svojem delu hitel. Skrbno nanizane informacije si sledijo v logičnem sosledju in oblikujejo verjeten potek dogajanja v begunskem taborišču v Strnišču na silvestrsko jutro, kakor ga je videlo policijsko oko.¹⁵

¹² *Ruski begunci v Strnišču*, Tabor, 28. 12. 1921, 2.

¹³ *Uboj iz ljubosumnosti*, Tabor, 21. 9. 1922, 3.

¹⁴ PAM, fond: Okrožno sodišče Maribor 1898–1941, spis Vr VII 37/22, AŠ 84 (v nadaljevanju Vr VII 37/22), Zasllišba priče – Alojz Pešl, 3. 1. 1922.

¹⁵ PAM, Vr VII 37/22, dopis Žandarmerijske stanice Strnišče Okrajnemu sodišču v Ptujju, 31. 12. 1921.

Okrog pol desete ure zjutraj je skozi vrata taborišča zapeljal enovprežni voz ptujskega zdravnika, ki je bil hkrati taboriščni zdravnik. Stanovalec barake številka 37, ruski begunec, sicer pa podporočnik donskih kozakov, 23-letni Venjamin Mihajlovič Svečnikov, zdravnikovega prihoda ni bil vesel. Ptujski Nемеc se je že dalj časa spogledoval z njegovo zaročenko Lidijo Veršinino, hčerko baronice Elizabete Grigorjevne von Knorring, s katero sta se seznanila in zaročila v grškem begunskem centru na poti iz Rusije. Lidija je postajala z vsakim obiskom dr. Scheichenbauerja v taborišču bolj hladna do Venjamina.¹⁶

Ko se je Ludvig Scheichenbauer ustavil pred taboriščno barako številka 4, da bi obiskal baronico von Knorring, se mu je izza hrbta približal Svečnikov in ga trikrat močno udaril po glavi s približno meter dolgo vodovodno cevjo. Zdravnik je brez zavesti obležal na vozu. Omizje baronice von Knorring, ki je klepetalo ob čaju, je vključevalo tudi kapetana Vasilija Bolotina; potem ko mu je uspelo odtrgati kričečo in jokačo Lidijo od ranjenega zdravnikovega telesa, je sedel na voz in odpeljal poškodovanca v taboriščno bolnišnico. Tako tamkajšnji ruski zdravnik kot ptujski okrajni zdravnik dr. Vrečko, ki je prihitel na kraj dogodka, sta ugotovila, da je *»črepinja popolnoma razbita«* in jim preostane le še počakati na napadenčevo smrt.¹⁷

Tudi če ne bi obstajale priče dogodka – poleg Bolotina še drugi člani omizja pri baronici in stanovalci barake številka 4: Lidijin stric oz. baroničin brat, podpolkovnik Aleksander Šumilin, dvajsetletni kapetan Vasilij Teluhin in baroničin mladoletni sin Georgij von Knorring – bi organi pregona ne imeli težav z izsleditvijo storilca, saj je Venjamin kar sam prikorakal k policijskemu nadzorniku v Strnišču z vodovodno cevjo v rokah. Zaradi razburjenosti mu je le s težavo uspelo povedati, da je zdravnika pokončal zaradi ljubosumja, nato pa se je ob podrobnejših policistovih vprašanjih zlomil v jok. Presenečenima orožnikoma, naredniku Alojzu Pešlu in podnaredniku Josipu Furlanu, ki ju je policijski nadzornik nemudoma obvestil o dogodku, je Venjamin zatrdil, da je ptujskega zdravnika pred dejanjem dvakrat svaril. Dejal je, da je v ljubezenskem razmerju z baroničino hčerjo, kar je Lidija potrdila in dodala celo, da sta z Venjaminom zaročena. Od septembra 1921 dekle ni več

¹⁶ PAM, Vr VII 37/22, dopis Žandarmerijske stanice Strnišče Okrajnemu sodišču v Ptuj, 31. 12. 1921.

¹⁷ Prav tam.

Žandarm. stanica Strnišče
V. ŽANDARMERIJSKE BRIGADE

Del. Br. 456

31. decembra 1921

v STRNIŠČU.

Svečrnikov Benjamin
ruski begunec, smrtno.
nevarna telesna poškodba.

1878

1892

Svečrnikov Benjamin 13. št.
o. št. 1000 Ginklas sk, Dons,
na v. blast, rojen in pristojen.

1
Lp 355/11

Okrajni sodrugi Stuj.

ima vosta ena vere romske, poročnik, Dons,
kita porakov stanuje v begunskem ta-
borišču baraka 37. Lin. Mitlacleriu. No. 1,
rije Svečrnikov.

Dne 31. decembra 1921 ob 9 42 ure se
je prijavil o. tukajšnji tabornik in imen
množecnim o. v. zdravnika Dr. Ludwig
Schulchenbauer, tje obarje zdravnika
službo kot taborniški zdravnik. Po se je
imenovali zdravnik ustanil med baraki
S. št. 4 ter pristojati je vopu, da obišče tam
stanujočo begunico blizalita Gregorjmer
von Kruerriy, kateri on se deli, da o. p. da
vi je v tem stanitku papirno barako, skit
ti ruski begunec poročnik Benjamin Sve-
rnikov skočil k vopu, ter se vrnil v
eno kilexno vodovodno prikljubo meter dolga
z vje trikotni v osamičjo utruitje glavi,
kaki, ita je Dr. Schulchenbauer bil praviti
ostal na vopu ležat.

Ruski begunec kapetan Vasij Dolotin
stanuje v baraki S. št. 4, kateri je celi dan dok
videl se pristojati k vopu ter odpujal Dr.
Schulchenbauera v tukajšnji taborniški
bolnici, kjer mu je bila od ruskega zdrav-
nika Dr. Speck in dana jama zdravnika
pomoci in šiva poklicani okrajni zdravnik
Dr. Prečkoj in to novil, da je o. p. in je po-
polnoma paralizir, da je vsaka naduljna

Faksimile dela policijskega poročila narednika Alojza Pešla
o napadu na ptujskega zdravnika (vir: PAM, Vr VII 37/22)

čutilo zavezanosti do zaročenca, hkrati pa ni želelo priznati, da bi do dr. Scheichenbauerja čutilo kaj več kot veliko simpatijo, ki jo je zdravnik upravičil kot dober in pošten človek: »*Vedenje in obnašanje dr. Scheichenbauerja napram moji osebi ili obratno ni moglo dati nobenega povoda k ljubosumnosti,*« je Lidija zatrdila naredniku Pešlu.¹⁸

V svojem poročilu Okrajnemu sodišču v Ptujju se je Alojz Pešl čutil dolžnega pripomniti, da o morebitnem ljubezenskem razmerju med ptujskim zdravnikom in Lidijo tudi drugim ni bilo nič znanega. Venjamina, ki je prišel v Strnišče pred skoraj natanko letom dni, 15. decembra 1920, je opisal kot človeka lepega in primernege vedenja, ki pa je postajal v zadnjem času »*duševno potrt*«. S tem ko je nesrečnega zaljubljenca ob 10. uri aretiral in ga poslal v zapor ptujskega Okrajnega sodišča, je bila zadeva zanj bolj ali manj zaključena.¹⁹

Zaslišanja Venjamina Mihajloviča Svečnikova

Venjamin Svečnikov, sin Mihajla Svečnikova in Marije, roj. Glas-kova, je izhajal iz Novočerkaska, enega od centrov upora proti boljševiški oblasti v ruski državljanski vojni. Bil je srednje visok (174 cm) mladenič pokončne drže in hoje, črnih las in obrvi ter rjavih oči, zdravih zob, podolgovate brade in pravičnega nosu; pod njim je nosil ozke črne brčice. V času, ko je bival v Strnišču, se je deloma naučil slovenskega jezika, ki ga je pred zasliševalci nerodno lomil. V ptujski okrajni zapor je bil pripeljan v vojaški uniformi in nastanjen v celico številka 8.²⁰ Še isti dan je ob 16. uri in dvajset minut stopil pred okrajnega sodnika dr. Zupina in mu povedal, da je kot prostovoljec generala Vrangla 8. marca 1919 zapustil domovino. Pomlad 1919 je preživel v Solunu, kjer se je zdravil zaradi tifusa, nato pa je bil sredi leta 1920 prepeljan na Limnos, kjer se je seznanil z družino von Knorring.²¹ Z Lidijo sta se zaročila, o čemer je bila obveščena vsa njuna okolica. Venjamin je septembra 1920 odpotoval v Carigrad, medtem ko se je

¹⁸ Prav tam.

¹⁹ Prav tam.

²⁰ PAM, Vr VII 37/22, Prevezemno poročilo, 31. 12. 1921; 7. 3. 1922.

²¹ PAM, Vr VII 37/22, Zaslišba obdolženca – Venjamin Svečnikov, 29. 1. 1922; Zaslišanje Venjamina Svečnikova, 16. 9. 1922.

Lidija vrnila na Krim. Čez kakšen mesec sta se ponovno srečala v Carigradu. Krajši čas sta živela še v Solunu, pa spet na Limnosu, od koder sta 15. decembra 1920 skupaj z drugimi ruskimi begunci pripotovala v Strnišče.²²

Zdravnika Scheichenbauerja je Venjamin spoznal kmalu po tem, saj je bila baronica von Knorring njegova pacientka. Ko je spomladi 1921 zbolela tudi Lidija, so bili zdravnikovi obiski pri njej prepogosti, da bi Venjamina pustili hladnega. Začel je sumiti, da imata Lidija in zdravnik ljubezensko razmerje. Njegove sume o slabih Scheichenbauerjevih namelih je še povečevalo dejstvo, da je zdravnik Lidijo vabil v svojo ptujsko zdravniško ordinacijo. Venjaminu je pripovedovala, da jo je zdravnik ob obisku na Ptuj nadlegoval, zato je ob prihodnjem pregledu s seboj vzela tudi Venjamina. Ljubosumje v mladem podporočniku pa je raslo in začelo mejiti na blaznost, ko mu je Lidija »dala razumeti«, da je z zdravnikom spolno občevala. Vseeno sta se mlada zaročenca pomirila drug z drugim, ko sta novembra 1921 skupaj obiskala Maribor in je Lidija Venjaminu zagotovila, da ga ljubi, ter mu obljubila, da bo pustila zdravnika »pri miru«.²³

*Maribor – Gosposka ulica, konec dvajsetih let 20. stoletja
(vir: PAM, Zbirka fotografij in razglednic, inv. št. 2667)*

²² PAM, Vr VII 37/22, Zasllišba obdolženca – Venjamin Svečnikov, 31. 12. 1921.

²³ Prav tam.

Da je ljubosumen, je Venjamin nazorno pokazal tudi zdravniku. Jeseni 1921 sta se v poznih večernih urah srečala na kolodvoru v Lovrencu na Dravskem polju. Mladi Rus je pristopil k zdravniku in mu ironično dejal: »*Lepa hvala, ker ste zdravili mojo nevesto.*« Ko mu je Scheichenbauer obrnil hrbet, je dodal, da bo zanj »*jako hudo*«, če se bo spet približal Lidiji. Svojo grožnjo je Venjamin ponovil osem do deset dni pred napadom na zdravnika, ko ga je ponovno zasačil na obisku pri Lidiji; skupaj z zakoncema Bolotin sta se domnevna ljubimca pomenkovala v baraki, v kateri so stanovali Bolotinova in Lidija. Ko jih je Venjamin zagledal, se je jezen obrnil in odšel, zdravnika pa počakal pred vrati. Dejaj mu je, da ga še zadnjič opozarja, naj se ne približuje Lidiji, sicer bo »*hudo*«. ²⁴

Je Lidija donskega podporočnika le dražila, ko mu je povedala, da je zdravnik hotel nasilno spolno občevati z njo kar na mizi svoje ordinacije, ko je razgaljena čakala na pregled? O domnevnem spolnem nadlegovanju namreč na zaslišanju ni bila pripravljena spregovoriti. Očitno je Venjaminove grožnje jemala resneje kot njen oboževalec, saj je večer pred napadom zaročencu ponovno zagotovila, da se bo zdravnika izogibala. Najbrž jo je prestrašila Venjaminova jeza, ki je bila posledica jutranjega dogodka, ko je skozi okno svoje barake opazil Lidijo, kako odhaja iz begunskega taborišča v kočiji skupaj z zdravnikom, za voznika pa je bil njen stric, Aleksander Šumilin. Ko sta se triintridesetletni Šumilin in Lidija zvečer vračala z vlakom, ju je Venjamin pričakal na postaji v Lovrencu in zahteval pojasnila. ²⁵

Na usodno jutro se je Venjamin odpravil k mojstru, polkovniku Laškovu, v sosednjo barako. Nesel mu je vodovodno cev, ki jo je želel predelati v telovadni pripomoček. Na poti je zagledal zdravnikovo kočijo, ki se je pravkar ustavila pred Lidijino barako. Preiskovalnemu sodniku je povedal, da se je razjezil kot še nikoli. Spomnil se je svojega pobesnela skoka proti zdravniku, udarcev pa ne več. Ko se je nekoliko pomiril, je zagledal ljudi, ki so se drenjali okrog njega, in zdravnika, ki je močno krvavel po glavi. Po skoraj dveh urah zasliševanja pred ptujskim okrajnim sodiščem je bil Venjamin Svečnikov odveden v zapor. ²⁶

Minilo je skoraj mesec dni, ko je Venjamin ponovno nastopil pred sodiščem kot obdolženec; 29. januarja 1922 je povedal nekoliko več o

²⁴ Prav tam.

²⁵ Prav tam.

²⁶ Prav tam.

svojem življenju pred prihodom v Kraljevino SHS. Rojen v vasi Kamenska v Donski oblasti je Venjamin kot sedemletni deček začel obiskovati otroški vrtec, ko je bil star devet let, pa se je njegova družina preselila v Novočerkask, kjer je Venjamin vstopil v gimnazijo, saj je oče kot premožen veletrgovca želel za svoje otroke (Venjamin je imel še starejšega in mlajšega brata, kot zadnja pa se je rodila sestra) dobro izobrazbo.²⁷

Leta 1916 se je Svečnikov tri mesece boril proti Nemcem, nato se je vrnil v šolske klopi in je leta 1918 po desetih letih šolanja dokončal osmi razred gimnazije. Zaključnega izpita ni opravil, ker ga je vojna, tokrat državljanska, spet pregnala od knjig. Kot prostovoljec se je pridružil garniziji v Novočerkasku: *»Ker pa so bili boljševiki jako dobro organizirani in veliko močnejši kot mi, smo se morali vedno umikati proti jugu.«* Povedal je, da je prišel v Strnišče skupaj z očetom in mlajšim bratom (starejšega so leta 1919 na Krimu ubili boljševiki), medtem ko sta mati in sestra zgodnjih najstniških let ostali v Rusiji,²⁸ presenetljivo Svečnikov oče v kazenskem procesu ni nastopal.

Ker je do septembra 1921 kot Lidijin zaročenec živel z družino von Knoringg, je Venjamin lahko trdil, da je ptujski zdravnik v barako številka 4 v Strnišču zahajal na zasebne obiske, medtem ko je želel Lidijo zdraviti le v svoji ptujski ordinaciji. Zelo ga je razžalilo baroničino navodilo avgusta 1921, naj na dan, ko pride na kosilo dr. Scheichenbauer, sam obeduje v gostilni. Ponižanje, ki ga je občutil, je skušal prikriti s cinizmom, ko je baronici odgovoril, da ravna pravilno, saj z zdravnikom resnično ne moreta sedeti za isto mizo. Do dokončnega razdora pa je prišlo mesec dni kasneje, ko je baronica praznovala rojstni dan. Ob tej priložnosti je Ludvig Scheichenbauer poklonil Lidiji neko nemško knjigo, kar je spet močno vznejevoljilo Svečnikova in je Lidiji očital, da se vdaja prostituciji. Tedaj je prekipelo tudi baronici, ki je Venjaminu prepovedala stike s hčerko.²⁹

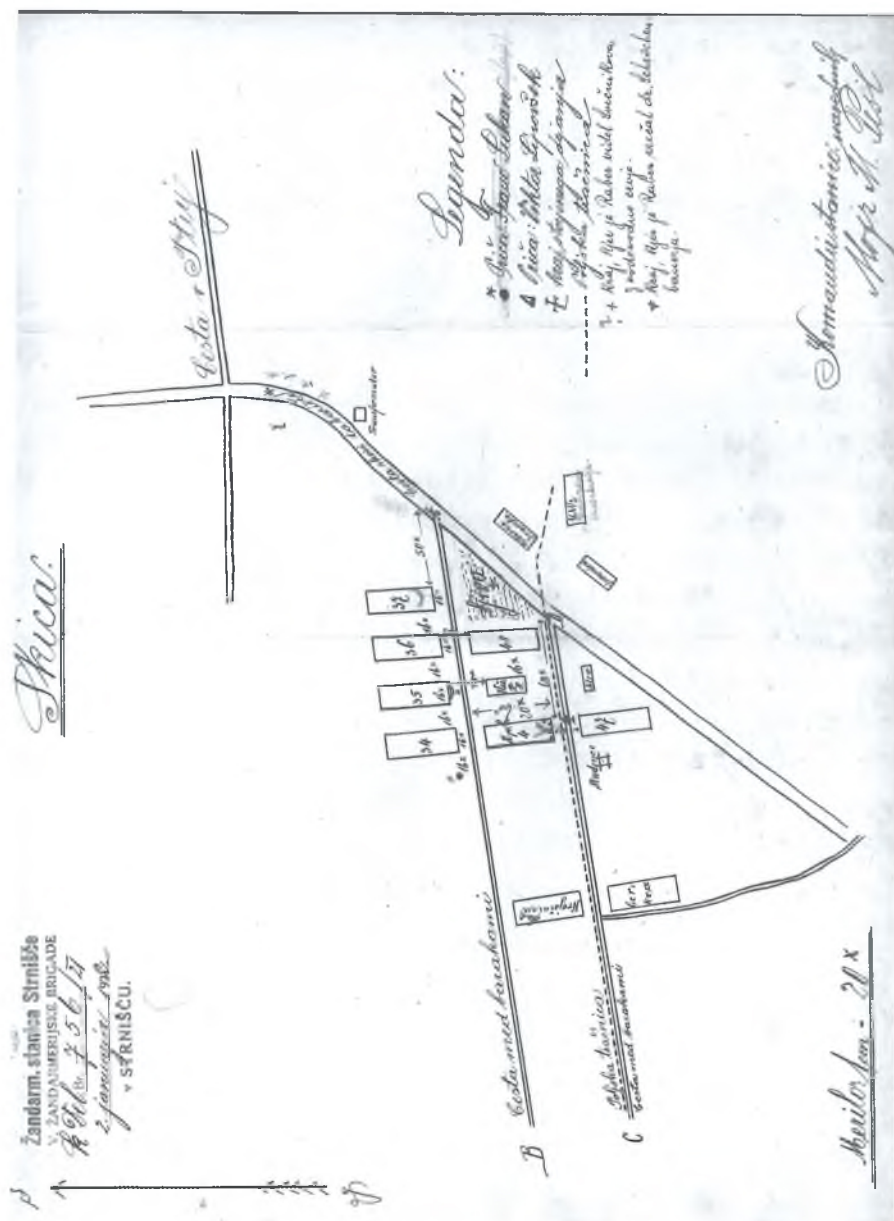
»Jaz pa sem Lidijo preveč ljubil, da bi mi bilo mogoče živeti brez nje,« se ni dal odgnati Venjamin. Kljub prepovedi je še naprej zahajal v barako številka 4, kar ga je ob neki priložnosti stalo klofut, ki jih je prejel od Lidijinega strica Šumilina. Kljub vsemu je Venjamin na zaslišanju konec januarja 1922 obžaloval smrt dr. Scheichenbauerja. V svojo obrambo je

²⁷ PAM, Vr VII 37/22, Zaslišba obdolženca – Venjamin Svečnikov, 29. 1. 1922.

²⁸ Prav tam; Zaslišanje Venjamin Svečnikov, 16. 9. 1922.

²⁹ PAM, Vr VII 37/22, Zaslišba obdolženca – Venjamin Svečnikov, 29. 1. 1922.

povedal, da se ob ironično zmagovalnem pogledu, ki mu ga je zdravnik namenil ob prihodu v taborišče, po večmesečnih ljubezenskih mukah ni zmozel več brzdati in je povsem izgubil razsodnost.³⁰

Skica begunskega taborišča v Strnišču (vir: PAM, Vr VII 37/22)

³⁰ Prav tam.

Vendarle je Venjamin zanikal, da bi načrtoval umor, zato je kot nesresnične označil izpovedi nekaterih prič, ki so medtem trdile, da je Venjamin hodil naokrog z vodovodno cevjo že štirinajst dni pred napadom na Scheichenbauerja. Pa je v svoji interpretaciji nato vendarle potrdil navedbe prič, ko je dejal, da je cev našel okrog 20. decembra 1922 v baraki številka 37, kjer so nekdanj redili kokoši, tedaj pa je služila kot ropotarnica. Priznal je tudi, da je imel cev s seboj, ko je na lovrenškem kolodvoru pričakal Lidijo in Šumilina, a le zaradi kratkočasnega in zato, da bi si z njo pomagal pri hoji.³¹

Zaslišanja prič

Da je tudi ptujsko okrajno sodišče podobno kot narednik Pešl umor v begunskem taborišču obravnavalo nadvse resno in si ni jemalo pravice do novoletnih praznikov, dokazujejo zaslišanja prič 2. januarja 1922. Stanovalec barake številka 44, štiriinštiridesetletni Franc Lukan, primorski begunec doma iz Kobarida, tedaj pa taboriščni inštalater, je usodno jutro popravljaj vodovod v baraki številka 34, ob prihodu zdravnika v taborišče pa se je odpravljaj h krojaču Antonu Kostu, ki je prebival v baraki številka 2. Ker se je bal, da mu ga ukradejo, je hitel pospravljaj svoje orodje in ga odlagaj na vagon, ki je stal na železniškem tiru za barako, zato ni mogel razbrati, kaj je razburilo ženske, ki so kričale pred barako številka 4. Potem je tudi sam ugledal okrvavljeno kočijo in na njej nezavestnega Scheichenbauerja.³² V naslednjih dneh se je večkrat oglasil pri komandirju Pešlu, kjer je moledoval za preklic svoje izpovedi, s čimer bi si prihranil pot na ptujsko okrajno sodišče kot priča.³³

Obdukcijsko poročilo

Zdravnika, ki sta 2. januarja 1922 v mrtvašnici v Strnišču razteleševala srednje veliko in krepko truplo dr. Scheichenbauerja, sta se lahko na lastne oči prepričala, kako silni so bili Venjaminovi udarci po zdravnikovi

³¹ Prav tam.

³² PAM, Vr VII 37/22, Zaslišba prič – Franc Lukan, 2. 1. 1922.

³³ PAM, Vr VII 37/22, Zaslišba prič – Alojz Pešl, 3. 1. 1922.

glavi. Zlahka je bilo opaziti številne zmečkanine glave, koža lobanje je bila vsa v podplutbah, na nekaterih mestih je bila obložena z večcentimetrsko plastjo strjene krvi, zdrobljene lobanjske kosti pa so tu in tam omogočale polzenje možganov na plan. Okrevanje po tako močnih udarcih ni bilo mogoče, saj so bili vsi smrtni. Ko je zdravnik še poslednjič ustavil svojo kočijo pred Lidijino barako, se je nemara veselil zajtrka pri baronici Knorring, saj je imel v želodcu le nekaj črne kave. Če bi mu uspelo izpeljati obisk, bi ga najbrž že v prvi polovici prekinil z odhodom na stranišče, saj je bil njegov mehur ob obdukciji poln urina.³⁴

Nova zaslišanja prič

Tudi petdesetletni Ivan Mušič iz Šmartna v Goriških brdih je bil podobno kot inštalater Lukan primorski begunec – ti so po sklenitvi Rapalske pogodbe prav tako prihajali v strniško taborišče. Venjamina je poznal zadnjega pol leta, ko sta bila sostanovalca v baraki številka 37. Na zaslišanju pred ptujskim okrajnim sodiščem 3. januarja 1922 je sodniku Zupinu povedal, da je Venjamin zadnjih štirinajst dni pred napadom na zdravnika nosil pod suknjo dolgo železno cev.³⁵ Mišičeva izpoved je postavila na laž Venjaminovo trditev, da je imel v času napada na zdravnika vodovodno cev v rokah zgolj slučajno, zato ni nenavadno, da je obtoženec Mušiča kasneje obtožil krivega pričanja. Pojasnil je, da sta bila z Ivanom v sporu zaradi lastništva nad drvmi v taboriščnem skladišču; ob neki priložnosti je pijani Mušič Venjamina zmerjal z boljševikom, nakar ga je Venjamin pograbil in vrgel iz barake.³⁶

Medtem ko se je 31. decembra 1921 zjutraj peljal s kolesom skozi taborišče v smeri proti Ptuj, je tudi štiriinštiridesetletni Radgončan Alojz Rabar, ki je bil kot pekovski mojster zaposlen v strniški pekarni, opazil Venjamina Svečnikova, ki se je naslanjal na železno »štango«. Tik preden je Rabar zapeljal na glavno cesto, je iz nasprotne smeri pripeljal dr. Scheichenbauer.³⁷ Rabar je bil eden zadnjih, ki je zdravnika pozdravil, preden je ta umrl pod težo udarcev. Devetindvajsetletni Viktor Lipušček, sicer iz

³⁴ PAM, Vr VII 37/22, Obdukcijsko poročilo, 2. 1. 1922.

³⁵ PAM, Vr VII 37/22, Zaslišba priče – Ivan Mušič, 3. 1. 1922.

³⁶ PAM, Vr VII 37/22, Ugovor na obtožnico, 2. 3. 1922.

³⁷ PAM, Vr VII 37/22, Zaslišba priče – Alojz Rabar, 3. 1. 1922.

Loke pri Žusmu, je kot kurjač v strniškem taborišču stanoval v baraki številka 35. Tisto jutro je slonel ob baraki in gledal za ptujskim zdravnikom, dokler njegova kočija ni izginila za barako številka 48. Zdel se mu nekoliko vznemirjen, a zdrav.³⁸

Petintridesetletni električar Miha Kojc iz Spodnjega Grušovja pri Slovenskih Konjicah je bil eden prvih, ki so zdravniku po napadu priiskočili na pomoč. Po končanem pregledu električne napeljave v baraki številka 48 so ga zmotili od zunaj prihajajoči glasovi, kriki, pomešani z ječanjem. Stopil je na plan in takoj zatem zagledal dr. Scheichenbauerja, ki je visel na vozu. Kojc ni videl njegove zmečkane glave, zato je menil, da je zdravniku postalo slabo. Stekel je v barako UV2, v kateri je stanoval, in po telefonu poklical ruskega zdravnika v taboriščno bolnišnico. Ko je spet prišel ven, poškodovanca ni bilo več tam, srečal je le Franca Lukana, s katerim sta se zapletla v pogovor o krvavem dogodku, ki se je pravkar odvil v njuni neposredni bližini.³⁹

Brat Lidije Veršinine, šestnajstletni dijak Georgij von Knorring, je usodno jutro sedel ob čaju v baraki številka 4 skupaj s svojo materjo, Lidijo, stricem Šumilinom in zakoncema Teluhin. Opazili so dr. Scheichenbauerja, ki je ustavil kočijo pred njihovo barako. Venjamin je bil najbrž že v napadalni preži, ko je zdravnik zavrtel zavoro, spustil vajeti in jih privezal k sprednjemu delu voza, saj ga je takoj zatem potolkel. Čajno omizje je planilo h kočiji, a zdravniku ni moglo več pomagati. Georgij ni želel povedati ničesar določenega o odnosu med Lidijo in Venjaminom, dejal je le, da njegova mati ni bila zadovoljna z Venjaminom in mu je prepovedala obiskovati Lidijo.⁴⁰

Triintridesetletni vdovec Aleksander (Aleks) Šumilin iz Novočerkaska je bil podobno kot druge priče zaslišan 3. januarja 1922. Podpolkovnik je tisto jutro sedel na postelji, zato ni videl, kaj se je dogajalo pred barako. Ker je bil ptujski zdravnik stalni gost njegove družine, se tudi ni zmenil za izjavo »malega« Georgija, da se je njegova kočija ustavila pred barako. Šumilin je bil prvi, ki se je odločil povedati kaj več o odnosih baroničine družine z Venjaminom. Potrdil je, da je Svečnikov živel z Lidijo približno prvega pol leta po prihodu v Strnišče, saj je veljal za njenega zaročenca. Ker je bil Lidijin soprog Peter Veršinin od leta 1919 pogrešan in je bržkone padel v

³⁸ PAM, Vr VII 37/22, Zaslišba priče – Viktor Lipušček, 3. 1. 1922.

³⁹ PAM, Vr VII 37/22, Zaslišba priče – Miha Kojc, 3. 1. 1922.

⁴⁰ PAM, Vr VII 37/22, Zaslišba priče – Georgij von Knorring, 3. 1. 1922.

bojih z boljševiki, pa se Lidija ni mogla ponovno poročiti. Septembra 1921 je bil Aleksander Šumilin v Celju, ko je prejel sestrično pismo, v katerem mu je sporočila, da se je Venjamin vedel neprimerno, zato je rodbinski svet sklenil, da mora zapustiti skupno stanovanje. Obenem je prosila brata, naj se vrne v Strnišče, saj je Venjamin grozil njej oz. celotni družini.⁴¹

Ptuj, okrog leta 1930 (vir: PAM, Zbirka fotografij in razglednic, inv. št. 8554)

⁴¹ PAM, Vr VII 37/22, Zasllišba priče – Aleksander Šumilin, 3. 1. 1922.

Dan pred napadom, 30. decembra 1921, je Ludvig Scheichenbauer povabil Aleksandra in Lidijo na Ptuj. Na zdravnikovi kočiji so zapustili taborišče po kosilu, približno pol ure po poldnevu. Ko sta se Lidija in Aleks proti večeru vračala z vlakom, ju je Svečnikov pričakal v Lovrencu. Šumilin je hodil pred mladima v družbi s častnikom Semenčnikovim, a je vendarle slišal, kako je Venjamin med jokom nekaj vneto prigovarjal Lidiji. Ko se je častnik poslovil, je tudi Šumilin stopil k Venjaminu in mu prepovedal stike z Lidijo, česar pa zaljubljeni mladenič ni bil pripravljen sprejeti. Šumilin je na sodišču povedal, da je bil Svečnikov v zadnjem času še posebno vsiljiv, zato ga je moral podpolkovnik v tednu pred napadom večkrat lastnoročno vreči iz barake. Zaradi stopnjevane agresivnosti je tudi sam nekajkrat opozoril dr. Scheichenbauerja, naj se varuje nevarnega in nasilnega Venjamina,⁴² a je bil, kot kaže, tudi zdravnik preveč vnet snubec, da bi se zmenil za opozorila.

Sedemintridesetletna Elizabeta baronica von Knorring je bila vdova inženirja in vojaškega kapetana, doma iz ukrajinskega Proskurova (danes Hmelnicki), v katerem je prišlo leta 1919 do množičnih pogromov nad civilnim prebivalstvom. Potrdila je, da sta z Lidijo spoznali Venjamina v begunskem centru na otoku Limnos. Posloveli so se, ko sta odpotovali v Rusijo, a ne za več kot dober teden dni, saj so ju boljševiki ponovno pregnali, tokrat v Carigrad, kjer se je nenadoma pojavil Venjamin, ki se je bil pripravljen pridružiti družini na poti v »Jugoslavijo«. Ko je baronici aprila 1921 v Strnišču umrla mlajša hči Zoja (stara okrog osemnajst let), ji je taboriščna uprava dodelila veliko stanovanje, kamor se je skupaj z družino vselil tudi Svečnikov, od februarja 1921 uradni Lidijin zaročenec. Baronica ga zaradi prostaškega obnašanja nikoli ni marala. Ob praznovanju svojega rojstnega dne, 9. septembra 1921, ga je zaradi obtožbe, da se Lidija ukvarja s prostitucijo, nagnala iz stanovanja. Dan pred božičem 1921 sta se mlada skrivaj odpeljala v Maribor, a je Elizabeta od svojega sina Georgija ogorčena izvedela tudi za to.⁴³

Lidija Veršinina je bila stara enaindvajset let in je bila torej le šestnajst let mlajša od svoje matere. Ker je bila Lidija rojena v poljskem Płocku, ki je prav tako kot Proskurov (Hmelnicki) mesto s številnim judovskim prebivalstvom, je možen judovski izvor družine. Na ptujskem sodišču ji ni bilo treba odgovarjati na vprašanja, ki bi jo utegnila spraviti v sramoto.

⁴² Prav tam.

⁴³ PAM, Vr VII 37/22, Zasllišba prič – Elizabeta von Knorring, 3. 1. 1922.

Tako ni odgovorila na vprašanje, kakšno je bilo njeno razmerje s ptujskim zdravnikom, ki je bilo bržkone ljubezensko. Za razliko od drugih prič, ki zaradi razburjenosti niso bile sposobne obnoviti Venjaminovega ponavljajočega blebetanja neposredno po napadu, je Lidija povedala, da se je Venjamin obrnil k njej, rekoč: »*To pride zaradi tvoje ljubezni!*« Popravila je materino izpoved – Venjamin se je preselil k njej že februarja 1921.⁴⁴

Na materin rojstni dan se je v taborišču oglašil tudi Ludvig Scheichenbauer, ki je slavljenci prinesel fazana, Lidiji pa knjigo. Ni se dolgo zadržal, rekoč, da mora nujno domov, a vendarle je ostal dovolj dolgo, da je njegov obisk opazil Venjamin. V silni jezi je stresal očitke na deklo, ki se je v joku steklo potožit materi. Sledil je izgon iz stanovanja, o katerem je bilo sodišče že seznanjeno. A sta se Lidija in Venjamin tudi v naslednjih mesecih občasno srečevala, pri čemer je Venjamin večinoma moledoval, da ne more živeti brez nje. Ker je jokal, je privolila, da ga bo 24. decembra 1921 spremljala v Maribor. Preživela sta prijeten dan brez Venjaminovega prosjačenja. A je bil njegov obraz spet trd kot kamen, ko je njo in Šumilina pričakal na lovrenškem kolodvoru po izletu na Ptuj. Spet ga je tolažila, mu obljubljala, da bi ga za silo pomirila. Zanimalo jo je, ali držijo govorice, da je dobil v Ljubljani službo, pa je odgovoril, da bo odšel, ko bo dokončal neko stvar v Strnišču. Ni res, je zavrnila Lidija, da bi Venjaminu kadarkoli obljubila, da bo prekinila stike z Ludvigom Scheichenbauerjem.⁴⁵

Zapornikov navadni rinitis

Sredi januarja 1922 je Venjamin Svečnikov zaradi slabega počutja zahteval zdravnika.⁴⁶ Dr. Vladimir Vrečko je ob pregledu ugotovil posledice zastaranega obolenja na obeh pljučnih krilih in rahlo razširjeno srce, kar pa zaporniku ne bi smelo povzročati trenutnih težav. Njegovo slabo počutje v zaporu sta povzročala prehlad in vneto žrelo. Venjamin je tožil, da ga boli glava zaradi poškodbe, ki jo je dobil med vojno, bolečine mu je povzročala tudi deformacija nosu kot posledica iste poškodbe.

⁴⁴ PAM, Vr VII 37/22, Zaslišba priče – Lidija Veršinina, 3. 1. 1922.

⁴⁵ Prav tam.

⁴⁶ PAM, Vr VII 37/22, Uradni zaznamek, 15. 1. 1922.

Zdravnik Vrečko je potrdil, da je zapornik nervozen, a ne izrazito, hkrati po kratkem opazovanju ni mogel dati strokovne informacije o Venjaminovem duševnem zdravju.⁴⁷

Obtožnica in ugovor

Preden je državno tožilstvo na mariborskem okrožnem sodišču vložilo obtožnico proti Venjaminu Mihajloviču Svečnikovu, sta bili sredi februarja 1922 zaslišani še dve priči. Šestinštiridesetletni železničar Anton Hertiš iz Lovrenca na Dravskem polju je bil za sestavljanje predzgodbe napada pomemben, ker je 30. decembra 1921 na lovrenškem kolodvoru opazil *»nekega Rusa«*, torej Svečnikova, ki ga je na videz poznal.⁴⁸ Medtem je triinštiridesetletni polkovnik, tedaj begunec iz barake številka 36, Evgenij Laškov razkril pomembno podrobnost Venjaminovega značaja. Na sodišču je povedal, da sta se spoznala v Strnišču in se tam večkrat srečevala. Evgenij je pri mladem prijatelju opazil, da ima *»popolnoma kovaško divjo naravo«*. Z vodovodno cevjo ga je večkrat videl že nekaj dni pred napadom in tudi njemu je Venjamin zagotavljal, da jo bo uporabil kot telovadni pripomoček.⁴⁹

Državno tožilstvo je 19. februarja 1922 vložilo obtožnico proti Svečnikovu, ki zanj ni obetala nič dobrega, saj ga je bremenila napada na Ludviga Scheichenbauerja z namenom usmrtitve. Kljub temu da je bilo besedilo obtožnice do storilca prizanesljivo in je razumevajoče nizalo informacije, ki so pojasnjevale duševno stisko Svečnikova, glavno povzročiteljico napada na zdravnika, je bilo v dikciji vendarle jasno, da je bilo dejanje preiščeno in načrtovano.⁵⁰ Pravna kvalifikacija dejanja je bila za Venjamina Svečnikova neugodna. 2. marca 1922 je preko svojega odvetnika Toneta Gosaka vložil ugovor na obtožnico, v katerem je vztrajal, da je kot *»legitimen ženin svoje neveste v skrajnem afektu parkrat udaril svojega tekmeča«* oz. *»ga je v skrajni razburjenosti«* kot neprišteven *»zadel slučajno na glavo«*: *»Če je v meni, kakor to pravi polkovnik Laškov, popolna kovaška divja narava, je ta divja narava v*

⁴⁷ PAM, Vr VII 37/22, Oglad in zaslišba izvedencev, 16. 1. 1922.

⁴⁸ PAM, Vr VII 37/22, Zaslišba priče – Anton Hertiš, 16. 2. 1922.

⁴⁹ PAM, Vr VII 37/22, Zaslišba priče – Evgenij Laškov, 16. 2. 1922 in 22. 3. 1922.

⁵⁰ PAM, Vr VII 37/22, Obtožnica zoper Venjamina Mihajloviča Svečnikova, 19. 2. 1922.

*strašnem afektu zatemnila meni duh. Vse gorje in vse muke moje ranjene duše so, kakor sodim sedaj nazaj gledajoč, izbruhnile s tako vehemenco, da so mi odvzele zavest.*⁵¹

Želel je dodatna zaslivanja prič, med njimi je računal zlasti na izpoved svojega brata Leonida Mihajloviča Svečnikova, ki bi lahko potrdil, da so skupaj z očetom v taborišču osnovali družinsko podjetje, kjer so izdelovali kokarde za krimski in donski kadetski korpus. Prav podjetje oz. naročilo večjega števila kokard naj bi bilo razlog, da je tistega večera, ko ga je Lidija vprašala, ali pojde na delo v Ljubljano, odvrnil, da ne pred zaključkom dela v Strnišču.⁵²

Lidija je vedela za njegovo podjetje in je njegov odgovor gotovo pravilno razumela, je bil prepričan Svečnikov, ki si je njeno pričanje pred sodiščem razlagal kot sovražno. Ocenil je, da je morala tik pred napadom na zdravnika do njega gojiti nadvse negativna čustva, saj je, potem ko je skočila na voz k ranjencu, zakričala: »*Ta hudič je ubil dr. Scheichenbauerja!*« Obtoženec je v ugovoru med drugim razkril, da tudi sam ni imel dobrega mnenja o Elizabeti von Knorring, ki se kot »*glava rodbine*« menda »*ni prav ponašala*«. ⁵³ Bržkone sta se Elizabetin status in avtoriteta v družini, ki sta verjetno izhajala iz njenega naziva in dejstva, da je bila starejša od svojega brata, ob zaostrenem begunskem položaju družine še trdneje zasidrala.

Zase je Svečnikov zahteval podrobnejšo psihiatrično obravnavo, ki bi ocenila njegovo duševno stanje v času napada, v ugovoru pa je dodal še, da bi glede na velike količine orožja in streliva, ki so ga ruski begunci (nedovoljeno) hranili v taborišču, zdravnika zlahka pokončal na enostavnejši način, če bi bil umor resnično njegov namen.⁵⁴ Vodja Žandarmerijske stanice v Strnišču Alojz Pešl ni mogel potrditi Svečnikovih navedb, prav nasprotno: po naredbi Dravske divizijske oblasti v Ljubljani so bili ruski begunci takoj po prihodu v Strnišče razoroženi, oddati so morali strelno in hladno orožje ter strelivo. Policija je po naselitvi beguncev večkrat izvajala nenapovedane hišne preiskave v taborišču, zato je Pešl ocenil, da Svečnikov do strelnega orožja ne bi mogel priti po lahki poti.⁵⁵

⁵¹ PAM, Vr VII 37/22, Ugovor proti obtožnici, 2. 3. 1922.

⁵² Prav tam.

⁵³ Prav tam.

⁵⁴ Prav tam.

⁵⁵ PAM, Vr VII 37/22, Dopis Žandarmerijske stanice Ptuj Okrajnemu sodišču Ptuj, 23. 3. 1922.

Kljub prizadevanjem Venjamina in odvetnika Gosaka pa Višje deželno sodišče v Ljubljani 4. marca 1922 ni videlo razloga za spremembo obtožnice, temveč je svetovalo, da se priče, ki jih je predlagal Svečnikov, zaslišijo na glavni obravnavi proti njemu.⁵⁶ Tri dni kasneje je bil iz ptujskega zapora premeščen v mariborsko kaznilnico.⁵⁷

Zdravniška mnenja

Pred koncem marca 1922 sta bila po predlogu Venjamina Svečnikova na ptujskem okrajnem sodišču zaslišana njegov osemnajstletni brat Leonid Svečnikov in šestnajstletni Georgij Galijevski iz Odese. Potrdila sta Venjaminov posel z izdelovanjem kokard in razkrila ozadje spora med njim in Ivanom Mušičem; potem ko se sredi decembra 1921 nista mogla dogovoriti o lastništvu nad drvimi, ki so jih skupno nabirali v bližnjem gozdu, je kričal proti mladeničem: »*Vi ste prokleti Rusi, boljševiki!*«⁵⁸

V drugi polovici maja 1922 je bil Venjamin vendarle deležen tudi podrobnejše zdravniške obravnave. Morda je zdravniku stanovska solidarnost do preminulega ptujskega kolega nalagala, da je bil oster v obravnavi storilca in mu je za razliko od državnega tožilstva pripisal hladnokrvnost pri izvedbi napada. Iz obširnega zdravstvenega izvida, ki je bil hkrati ponovno zaslišanje Svečnikova o celotni zadevi, med drugim izvemo, da je Venjaminov ded, po činu polkovnik, padel v rusko-turški vojni. Venjamin ga je omenil kot edinega znanega sorodnika nemirne in živčne narave. Dodal je, da mu je »*jako žal*« za smrt zdravnika, četudi je zaradi njega prestajal »*silne muke*«. Tudi zaradi predsodkov do ruske begunske populacije se ni zdelo verjetno, da bo zdravnik potrdil izvršitev napada v stanju zmanjšane prištevnosti. V oceni zdravstvenega stanja je zapisal, da je Svečnikov skladno s svojim položajem rahlo depresiven, a »*popolnoma orientiran, daje primerne odgovore, se obnaša situaciji primer-no, kaže živ interes za svojo zadevo*«. ⁵⁹

⁵⁶ PAM, Vr VII 37/22, Sklep Višjega deželnega sodišča v Ljubljani, 4. 3. 1922.

⁵⁷ PAM, Vr VII 37/22, Prejemno poročilo, 7. 3. 1922.

⁵⁸ PAM, Vr VII 37/22, Zaslišba prič – Georgij Galijevski in Leonid Svečnikov, 22. 3. 1922.

⁵⁹ PAM, Vr VII 37/22, Zdravniški izvid in mnenje, 19. 5. 1922.

Ko je že kazalo, da bo rezultat zdravniškega izvida neugoden za Svečnikov sodni proces, pa je zdravnik presenetil z oceno, ki je zadevo močno obrnila v zapornikov prid. Zapisal je, da je napadalec, ki so ga zaradi poškodb glave na bojišču pestila stanja »nezavesti«, napad izvedel v afektu in se ne spominja dogajanja tistega dne niti šest ur po napadu. Čeprav je v normalnih okoliščinah odgovoren za svoja dejanja, pa ne more biti odgovoren za napad na Ludviga Scheichenbauerja.⁶⁰ Zdravnikova ocena je bila razlog, da je bil Venjamin Svečnikov 12. junija 1922 premeščen v zapore Deželnega sodišča v Ljubljani in poslan na dodatne zdravniške preiskave.⁶¹

Podporočnik donskih kozakov, tedaj pa zapornik iz celice številka 44, Venjamin Mihajlovič Svečnikov, je 22. junija 1922 že razpolagal z novim zdravniškim mnenjem, tokrat precej manj enoznačnim, a bolj utemeljenim. Simbolni kapital, ki si ga je Svečnikov nabral pri mariborskem zdravniku, je pri ljubljanskem vidno izpuhteval. Tamkajšnji izvedenec dr. Šerko je na nekaterih mestih celo direktno nasprotoval mnenju mariborskega izvedenca. Sam tako ni opazil nikakršnih znakov poškodb možganov, ki bi bile posledica poškodb z bojišča, hkrati pa je priznal, da bi mu tovrstne poškodbe utegnile povzročati duševne stiske. V isti sapi pri Venjaminu ni opazil znakov duševne bolezni, temveč izrazito duševno nezrelost, ki je bila po njegovem mnenju glavni razlog, da zaljubljenec ni zmozel sprejeti Lidijine zavrnitve.⁶²

Tudi v Ljubljani je Svečnikov takoj zajokal, ko mu je zdravnik omenil dekle, in povsem logično se zdi, da je zdravnik zapisal: *»V vseh njegovih reakcijah leži nekaj otroškega, neustaljenega, nemožatega. Še sedaj, pol leta po usodnem dnevu, se obtoženec ni preril do kolikor toliko objektivnega motrenja svojega dejanja, še sedaj mu je misel na Lidijo Veršinino in na svojo nesrečno ljubezen vseobvladajoča vsebina njegove duševnosti. Nasilna smrt njegovega tekmeča mu je nekako postranska stvar. /.../ Nedostopen vsem objektivnim razlogom se ne zaveda teže svojega zločina, ki ga motri z ekstremno subjektivnega stališča.«*⁶³

Vendar mariborsko okrožno sodišče po drugem zdravniškem pregledu Svečnikova ni imelo nič lažjega dela, saj je ljubljanski izvedenec ocenil patološkosti Venjaminovega ljubosumja, ki mu je v danem trenutku

⁶⁰ Prav tam.

⁶¹ PAM, Vr VII 37/22, Zaporno poročilo, 12. 6. 1922.

⁶² PAM, Vr VII 37/22, Izvid in mnenje o duševnem stanju, 22. 6. 1922.

⁶³ Prav tam.

domnevno odvzelo razsodnost, prepustil mariborskim porotnikom.⁶⁴ Sledilo je še tretje mnenje prav tako ljubljanskega izvedenca, ki je Venjamina pregledal v začetku julija 1922. Dolgo poročilo razen ocene o teatraličnosti nastopa Venjamina Svečnikova ni postreglo z bistveno novimi ugotovitvami, a so nekatere med njimi zabavne. Tako je presenečen ugotovil, da je Venjamin kljub nekaj dokončanim razredom gimnazije nadvse neizobražen mladenič, ki *»ima Puškina za romanopisca, Turgenjeva za pesnika, razen imen kot Gogolj in Tolstoj pa nobenega njihovih del ne pozna, kaj še, da bi katere bil čital«*.⁶⁵

Drugi ljubljanski izvedenec je zapisal, da Venjamin ob pregledu ni kazal zanimanja za svojo prihodnost; domneval je, da bo za svoje dejanje obsojen na dvajset let ječe, o tem pa, da po uboju/umoru svojega tekmeča ne bo mogel užiti ljubezni z zaročenko, ni razmišljal ne pred napadom ne po njem. Ni bil *»toliko moža«*, da bi prekinil nesrečni odnos, temveč je *»mesece in mesece omahoval, prežet od strastne svoje ljubezni, med upom in strahom, moledoval, prosil, tarnal, jokal, rotil, pretil in grozil, besnel in se valjal v prahu in brezpogojno trpel hude duševne muke«*; če bi sodišče pridobilo izvedenska mnenja o duševnem stanju Vasilija Černjenka, bi nemara ta prišla do podobnih zaključkov. Slok, malce anemičen, a vendar ne slabo prehranjeni mladenič z nekoliko izbuljenimi očesnimi zrkli se zdravniku v nobenem pogledu ni zdel duševno moten. Danes ni mogoče zaobiti njegovega sklepa – kot se je izkazalo, pa tudi sodišče ni moglo mimo njega – da so bili preživete vojne grozote, leta zapuščенosti, domotožje, osamljenost, žalost nad razmerami v domovini ter končno nesrečna ljubezen skrajno vnetljiva čustvena zmes, ki je morala slej ko prej izbruhniti v katastrofo.⁶⁶

»Sodba v imenu Njegovega Veličanstva Kralja!«

Če večina vpletenih v ljubezensko dramo medtem ne bi odpotovala iz Strnišča, bi geometrijo odnosov sredi junija 1922 gotovo preoblikovala pojavitev nove figure – Franci Scheichenbauer je bila soproga preminulega zdravnika, ki je mariborskemu sodišču sporočala, da namerava

⁶⁴ Prav tam.

⁶⁵ PAM, Vr VII 37/22, Zdravniško mnenje, Ljubljana, 1. 7. 1922.

⁶⁶ Prav tam.

Slavno okrožno sodišče,
Maribor.

Čast mi je raspiti kao majci i
okrbnici moje malodobnoja sina
Jurja prizvanj pojedakom na
raspravu Benjaminia Lovčinskoga,
da moje sinu Jurju nije moguće
doći, jer je pozivnica prekasno stigla;
a oim toga ni u moja sinu ni u
mene nema ni kakvih novčanih sred-
stava za podmirjenje putnih troškova.

Ljubele, 19. IX. 1922.

La velerotranjem
Karenicu Ek. von Knorring

Faksimile pisma Elizabete von Knorring
Okrožnemu sodišču Maribor septembra 1922 (vir: PAM, Vr VII 37/22)

v zadevi uveljavljati odškodninske zahtevke; tako ona kot njen otrok sta bila po izrečeni sodbi upravičena do mesečne rente, vdova do svoje smrti, hči do dobe, ko bi se bila sposobna preživljati sama.⁶⁷ Ker prič dogodka ni bilo več na področju slovenskih oblasti, je bila tudi glavna obravnava proti Svečnikovu pred mariborskim okrožnim kot porotnim sodiščem 20. septembra 1922 kratka in nezapletena. Dan pred obravnavo se je iz Zagreba v pismu oglasila baronica Elizabeta von Knorring, ki je sodišče obvestila, da njenega mladoletnega sina Georgija, očividca zločina, ne bo na obravnavo, saj nima finančnih sredstev za potne stroške.⁶⁸

Porotniki so dobili na voljo tri vprašanja, na katera niso odgovarjali enotno. Z desetimi glasovi da in dvema ne so slednjič skovali Venjaminovo prihodnost. Spoznan je bil za krivega napada na Ludviga Scheichenbauerja na silvestrovo 1921, vendar »ne z nakano ga usmrtiti«. Taka odločitev porotnikov, ki je bila rezultat olajševalnih okoliščin za Svečnikova (priznanje, življenjske razmere, ljubosumnost), je bistveno skrajšala leta, ki jih je moral obsojenec prebiti za rešetkami. Za uboj je dobil štiri leta zapora, dopolnjenega s trdim ležiščem vsakih štirinajst dni in temnico enkrat mesečno. Prav tako je bil dolžan kriti stroške rente za vdovo Scheichenbauer in njeno hčer Rozemarijo, česar pa bržkone finančno ni bil zmožen. Še istega dne ob 13. uri je začel v mariborski jetnišnici prestajati svojo kazen.⁶⁹

⁶⁷ PAM, Vr VII 37/22, dopis Franci Scheichenbauer Okrožnemu sodišču v Mariboru, 16. 6. 1922.

⁶⁸ PAM, Vr VII 37/22, pismo Elizabete von Knorring Okrožnemu sodišču v Mariboru, 19. 9. 1922.

⁶⁹ PAM, Vr VII 37/22, Sodba v imenu Njegovega Veličanstva Kralja!, 20. 9. 1922.

ČUDOVITI PREKINITVI V ČASU

Dunajski psihoanalitik Sigmund Freud se je v letih, ko sta se zgodila strniški uboj in ljutomerski umor, najbrž ne mimo vtisov prve svetovne vojne intenzivno ukvarjal z agresivnim oz. destruktivnim nagonom. Leta 1921 je napisal spis *Množična psihologija in analiza jaza*, v katerem je med drugim navedel, da je nasprotje med individualno in socialno (oz. množično) psihologijo na prvi pogled sicer ostro, pri natančnem raziskovanju pa to nasprotje zbledi: »*Individualna psihologija je sicer naravnana na posameznika in preiskuje poti, po katerih skuša posameznik doseči zadovoljitev svojih gonskih vzgibov, vendar more pri tem le redkokdaj /.../ zanemariti odnose tega posameznika z drugimi individumi. /.../ Individualna psihologija je zato že skrajša hkrati tudi socialna psihologija v tem širšem, pa povsem upravičenem smislu.*« Povedano drugače: patologija ni nikoli le preprosta individualna deviacija, ampak strukturna družbena patologija.⁷⁰ Osebni odkloni vpletenih v kazenski zadevi Vasilija Černjenka in Venjamina Svečnikova so bili v svojem bistvu posledica silovitih antagonizmov v medčloveških odnosih, ki so se v letih po prvi svetovni vojni na novo sestavljali.

Kakšno je bilo življenje Aleksandra Ganusova, potem ko ga je po begunski usodi zadela še grozovita družinska tragedija? Mu je uspelo znova zaživeti v drugem kulturnem okolju? Si je morda celo ustvaril novo družino? In Julija Ganusova, v tej pripovedi tako živa, pa vendar od začetka do konca mrtvo telo na fotografiji? Zgolj njena nasilna smrt je omogočila, da lahko danes izvemo podrobnosti iz njenega življenja in življenja ljudi, s katerimi je vstopala v odnose. Kdo je bila v resnici? Kako je živela pred prihodom v Kraljevino SHS? Tudi ona je bržkone v svoji stari domovini pustila sorodnike, s katerimi je ohranjala stike, kar je mogoče sklepati po pismih, ki jih je Juliji na večer pred smrtjo izročil

⁷⁰ Freud, *Nelagodje v kulturi*, 5, 7–9 in 97 – iz spremne študije Mladena Dolarija

kapetan Hitrov. Je bila res grofica Tarnovska, kakor je na zaslišanju v Mariboru navrgel njen soprog Aleksander Ganusov?

Še pred prvo svetovno vojno sta tudi slovenske časopisne članke polnila kontroverzna podoba grofice Marije Tarnovske in beneški sodni proces iz leta 1910, ki je Tarnovsko zaradi vpletenosti v škandale s številnimi ljubimci in nazadnje v umor obsojal na zaporno kazen.⁷¹ V času, ko se je pripetila družinska tragedija v Ljutomeru, je bila grofica Tarnovska že predmet literarnih podlistkov v slovenskih časopisih po knjigi italijanske pisateljice Annie Vivanti z naslovom *Kirke* in s podnaslovom *Roman Marije Tarnovske*; delo je izšlo leta 1912, v srbohrvaščino pa je bilo prevedeno leta 1918.⁷² Aleksander je na sodišču govoril pod prisego, a vendar: si je izposodil razvpito ime, da bi ilustriral dekadentno gospostvo svoje žene?

Kje in kako sta končala Jevgenija in Gregorij Matešev, ki sta po umoru ostala v Ljutomeru, kjer ju je vsak sprehod spominjal na umorjeno prijateljico in njenega sina? Gregorij se je sodišču dosledno predstavljal kot geometer, vendar je Vasilij Černjenko svoji soprogi o njem pisal kot o polkovniku Mateševu.⁷³ Pa Ivan Ovčarov? Čeprav ni bil neposredno kriv Julijine in Rostislavove smrti, mu je vpletenost v odnose vendarle nalagala breme, ki ga ni bilo mogoče sneti. Z Julijo sta si bila naklonjena, a se je njun položaj razlikoval – medtem ko je Julijin vrat krasila na verižico pripeta zlata ura, je moral sam za uro spraševati kuharico. Ko je bila železniška proga Ormož–Ljutomer–Murska Sobota dograjena, niso imeli ne on ne zakonca Matešev razloga in sredstev ostati na tem slovenskem obrobju. Morda so skupaj z drugimi ruskimi begunci odšli v Francijo, kjer so podobno kot v Ljutomeru sodelovali pri izgradnji železniškega omrežja.⁷⁴

Po odhodu v Lepoglavo se v kazenskem spisu Okrožnega sodišča Maribor izgubi sled tudi za obsojencem Vasilijem Černjenkom. Po kakšnem ključu so bili izbrani zaporniki, ki jih je kralj Aleksander vsako leto pred praznikom zedinjenja pomilostil oz. jim omilil kazni? Kralj je študiral v Rusiji in je bil na predboljševiški ruski svet intimno navezan – za Vasilija bi to utegnila biti olajševalna okoliščina. Zakaj

⁷¹ *Razgled po svetu*, Soča, 10. 9. 1907, 4; *Grofica Tarnovska*, Narodni dnevnik, 4. 11. 1910, 4.

⁷² Annie Vivanti, *Kirke. Roman Marije Tarnovske*, Ljubljanski zvon 38, št. 6/1918.

⁷³ PAM, Vr VII 89523, nedatirano pismo Vasilija Černjenka soprogi Olgi Stepanovni.

⁷⁴ *Novozgrajena železniška proga Ormož–Ljutomer–Murska Sobota*, Straža, 14. 11. 1924, 2.

je bil poslan na prestajanje kazni v Lepoglavo? Kaj se je z njim zgodilo med drugo svetovno vojno, ko je bil lepoglavski zapor preoblikovan v koncentracijsko taborišče? Se je pridružil ustašem v boju proti komunistom, kakor se je nekoč pridružil generalu Vranglu proti boljše-vikom? Morda pa je v zaporu umrl že pred začetkom druge svetovne vojne. Dokumentacija, ki bi mogla pojasniti vsaj nekatera od zastavljenih vprašanj, ne obstaja, saj ni preživela uničenja v času druge svetovne vojne.

Osebnost Venjamina Mihajloviča Svečnikova se v kazenskem spisu ne zrcali v tolikšni kompleksnosti kot Černjenkova, četudi mu je, paradoksalno, Okrožno sodišče Maribor za razliko od Černjenka omogočilo izvedensko mnenje strokovnjakov psihiatrične stroke. Kakšni so bili njegovi dnevi v mariborski kaznilnici? Kazenski spis ne vsebuje podatka, kdaj je zapustil zapor. So bila štiri leta prisilne osame dovolj, da je prebolel svojo zaročenko, ali pa jo je po prestani kazni poiskal v Zagrebu, kjer je morda bivala s svojo materjo? Družini baronice von Knorring oz. ostankom le-te je svobodnejše mestno ozračje, kakršnega je bila najbrž vajena, po težki strniški preizkušnji in begunski kalvariji najbrž učinkovito celilo rane.

Pred nami sta čudoviti prekinitvi v času, kajti kot zmeraj je tudi v tem primeru od preteklosti prevzetno pričakovati več, kot smo ji po naključju in stranskih poteh že uspeli iztrgati.

LITERATURA

ARHIVSKI VIRI

- Pokrajinski arhiv Maribor, fond: Okrožno sodišče Maribor 1898–1941, spis Vr VII 89523, AŠ 103, Vasilij Černjenko.
- Pokrajinski arhiv Maribor, fond: Okrožno sodišče Maribor 1898–1941, spis Vr VII 37/22, AŠ 84, Venjamin Svečnikov.
- Pokrajinski arhiv Maribor, Zbirka fotografij in razglednic – Maribor, Ljutomer in Ptuj, dvajseta in trideseta leta 20. stoletja.

ČASOPISNI VIRI

- Ptujski list*, 1921
- Tabor*, 1921, 1923–1924
- Straža*, 1921
- Slovenski gospodar*, 1921, 1923–1924
- Slovenec*, 1923–1924
- Jutro*, 1923–1924
- Murska straža*, 1923–1924

MONOGRAFIJE

- Čulinović, Ferdo: *Državnoprava historija jugoslavenskih zemalja XIX. i XX. vijeka*, 2. knjiga, Zagreb: Školska knjiga, 1959.
- Dolar, Jaro: *Spomini; v preddverju literature*, Maribor: Obzorja, 1995.
- Freud, Sigmund: *Nelagodje v kulturi*, Ljubljana: Gyrus, 2001.
- Kosi, Anton: *Flegerič, Božidar; življenjepis in pesmi*, Maribor: Tiskarna sv. Cirila, 1913.
- Kovačič, Franc: *Ljutomer – zgodovina trga in sreza; po Slekovčevih kronikah in drugih virih*, Maribor: Zgodovinsko društvo, 1926.
- Levi, Giovanni: *Nematerialna dediščina; življenjska pot piemontskega eksorcista iz XVII. stoletja*, Ljubljana: ŠKUC: Znanstveni inštitut Filozofske fakultete, 1995.

- Makovec, Juš: *Od Mure do Goric; o sebi in drugih Cvrleki, Zatučenci, Štuci, Bizeki, Kajeri in ostali*, Murska Sobota: samozaložba, 1995.
- Mikuž, Metod: *Oris zgodovine Slovencev v stari Jugoslaviji 1917–1941*, Ljubljana: Mladinska knjiga, 1965.
- Melik, Jelka: *Kazensko sodstvo na Slovenskem 1919–1929; s posebnim ozirom na arhivsko gradivo Deželnega sodišča v Ljubljani*, Ljubljana: Arhiv Republike Slovenije, 1994.
- Oxfordova enciklopedija zgodovine; od 19. stoletja do danes*, Ljubljana: DZS, 1993.
- Vilfan, Sergij: *Pravna zgodovina Slovencev*, Ljubljana: Slovenska matica, 1996.

ČLANKI

- Levi, Giovanni: O zgodovinski resnici. *Časopis za kritiko znanosti*, št. 207–208/2002.
- Pulko, Radovan: Iz zgodovine občine Kidričevo – ruski kadeti v Strnišču. *Ravno polje*, št. 4/2008.
- Pulko, Radovan: Nogometno igrišče v Kidričevem že pred več kot devetdesetimi leti? *Ravno polje*, št. 4/20012.
- Rustja, Andreja: Železniška proga skozi Ljutomer, *Zgodovinski listi*, 2002.

Dr. Mateja
sodelavka
dovino Z
tra SAZU.
ZRC Mariš
ni nekdanj
ca ožjega u

INSTITUT ZA NOVEJŠO ZGODOVINO

K

20141

94 (497 . 4=161 . 1) "1920/1921"

020140486

COBISS

urednica pri *Novem Slovenskem biograf-
skem leksikonu*. Kot zgodovinarica čuti po-
seбно skrb in odgovornost do časa, ki ga
okvirno zamejujeta svetovni vojni – med
drugim zato, ker meni, da (še)le okoliščine
skrajne eksistencialne ogroženosti izrišejo
pravi obraz človeka.

Četudi povsem ločeni, a zaradi časovne in geografske bližine povezani zgodbi, ki ju je avtorica združila v *Ruski diptih*, izhajata iz dveh obsežnih kazenskih spisov, ki ju je odkrila v Pokrajinskem arhivu Maribor. V prvem delu besedila je sledila kazenskemu procesu proti ruskemu beguncu Vasiliju Černjenku, ki je bil septembra 1923 na Okrožnem sodišču v Mariboru obsojen na dosmrtno ječo, potem ko je bil kot hišni sluga spoznan za krivega posebno okrutnega umora svoje delodajalke, 26-letne Julije Ganusove, in njenega 3-letnega sina Rostislava julija 1923 v Ljutomeru. Obsežen kazenski spis odkriva osupljivo mrežo odnosov znotraj ruske družine in njenih vezi z drugimi ruskimi begunci ter z domačini v Ljutomeru, kjer so v letih po prvi svetovni vojni številni Rusi, podobno kot Julijin soprog, strojni inženir Aleksander Ganusov, sodelovali pri izgradnji železniške proge Ormož–Ljutomer–Murska Sobota.

V drugem delu knjige se avtorica ukvarja s procesom proti ruskemu beguncu Venjaminu Mihajloviču Svečnikovu, ki je 31. decembra 1921 v begunskem taborišču v Strnišču zaradi ljubosumja z vodovodno cevjo napadel ptujskega zdravnika dr. Ludviga Scheichenbauerja. Zdravnik je zaradi poškodbe glave na kraju dogodka umrl, proti Svečnikovu pa se je pred mariborskim okrožnim sodiščem odvijal sodni proces, ki prav tako odkriva odnose med Rusi v begunskem taborišču in neposrednim okoljem. Avtoričin pristop je izviren tako po načinu obravnave kot izbrani tematiki, ki niti v slovenskem niti v mednarodnem okviru ni še celovito obdelana.

ISBN 978-961-241-863-2

14,90 €